אליעזר ומרים בן שלום עם כבד

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע שרייבער

פּובליצירט „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

אדישע שרייבער

אינהאלט

שלום־עליכם! 7
ווי שען איז דער בוים! 19
אויטאָ־דאָ־פע 29
מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי 41
מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער 51
א וואַך מיט י. ל. פרץ 69
יעגען פרישמאַן'ס יובילעאום 79
פרישמאַן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם 89
מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק 99
זיער זענען מיר געזעסען 09

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_d3n1

שלום-עליכם!

דיאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1902.

שלום־עליכם!

— שלום־עליכם!
— עליכם־שלום!
— פון וואנען פאהרט מען?
— פון וואַרשאַ.
— וואָס איז אייער נעשעפט?
— איך בין א אידישע צייטונג.
— מה שמכם?
— א י ד י ש ע פ א ל ק ס צ י י ט ו נ ג. און איהר, פון וואנען זענט איהר?
— פון וואנען זאל איך זיין? פון יעהופעץ.
— וואָס איז א י י ע ר נעשעפט?
— וואָס זאל זיין מיין נעשעפט? איך בין א אידישער שרייבער.
— מה שמכם?
— שלום־עליכם.
— שלום־עליכם? קומט דאך אייך שלום־עליכם.
— עליכם ועל בניכם.
— וואָס־זשע מאכט איהר עפיס, פאני שלום־עליכם?
— וואָס זאלען מיר מאכען? מע שרייבט.
— וואָס שרייבט מען?

— וואָס זאָל מען שרייבען? וואָס מע זעהט, דאָס שרייבט מען.

— וואָס האָט איהר פון אייער שרייבען, וואָס איהר שרייבט?

— וואָס זאָל מען האָבען? צרות האָט מען, בויכוועהטיג, האַרצקלעמעניש, בזיונות, יסורים, אנגסטען, גריזאָטע...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט?

— איך מיין...

— כבוד? אָהן א שיעור און אָהן איין ערך! קיין שרייבער אויף דער וועלט האָט ניט אזוי פיעל כבוד, וויפיעל א אידישער מחבר. א קליניגקייט ביי אידען א שרייבער, א מענש וואָס שרייבט?

— איהר מיינט דאָס ערנסט?

— וואָס דען, אין שפאָס? קוקט זיך צו, וואָס סע טהוט זיך אָפּ אויף אונזערע יובילעען: ווינשעוואניעס מיט „אָטקריטקעס" פון פערעהרער, פון הייסע חסידים און גלאָט פון געטרייע לעזער שיטען זיך פון אלע עקען וועלט: פון כתרילעווקע, פון טונעיא־דעווקע, פון טעטרעווען, פון שלש־סעודות'שאָק, פון גאלאָגאנישאָק און פון סטרישטש — און פון וואָנען ניט? היינט די קאָרעספּאָנ־דענציעס, וואָס דער יובילאָר אלייז שרייבט אריין אין די בלעטער! היינט די סעודות, די באנקעטען, די טאָסטען — היינט טראָגען גאָנצע קעפּ! היינט די סטיפענדיעס, די צדקה, וואָס סע וועהרד בשעת מעשה צעטהיילט אין ארץ־ישראל לטובת הפועלים!... איהר שפּיעלט זיך מיט'ן כבוד פון א אידישען מחבר?

— ניין, ניט דאָס מיין איך; איך מיין...

— פּרנסה? מיט'ן פולען מויל, אבי ער האָט צייט און קאָן נאָך זיין דערצו א מלמד, א קרעמער, א מעקלער, א שדכן, אדער אזוי א איד א מקבל, וואָס קאָן געהן איבער די הייזער צונויפ־

מאכען אויף זיין בוך... איהר שפּיעלט זיך מיט א אידישען מחבר? א אידישער מחבר איז א בעוואָהרענטער מענש.

— וואָם הייסט, ער איז א בעוואָהרענטער מענש?

— ער איז בעוואָהרענט פון ביידע וועלטען: פון עולם הזה און פון עולם הבא; ער איז בעוואָהרענט פון ברויט און פון געזונד, פון גוטע פריינד, פון ווייב און קינדער און פון לייב און לעבען...

— מיר דאכט, פּאני שלום־עליכם, איהר רעדט שוין מיט דער נאָל, איהר פערקריכט שוין אהין, ווי יענער, וואָם אין יענעם „דור"?... נישט גוט אזוי. נישט שען פּאר א אידישען שרייבער, וואָם שרייבט פּאר'ן פּאָלק, ער זאָל אזוי ליאפּען אויף אידען. א איד איז מחויב אננעמען אלסדינג פּאר ליעב און זאָגען דריי מאָל א טאָג...

— גם זו לטובה?

— אודאי גם זו לטובה! וואָרום וואָם וואָלט געווען, איהר זאָלט דאָם אויך ניט האָבען? וואָם פּאר א פּנים וואָלטען מיר געהאט צווישען די פּעלקער, מיר זאָלען די איין־און־איינציגע קאָפּטע אויף אראָפּווארפען פון זיך? מיר האָבען דען עפּים איין אנדער מלבוש, אחוץ אונזער ליטעראטור, מיט וואָם צו בעווייזען זיך פּאר דער וועלט?

— איהר זענט אפשר נערעכט.

— וואָם הייסט אפשר? נעווים! נאָר לאָמיר רעדען פון עפּים פּריילִיכערם.

— וועז האָב איך יאָהרצייט?

— נישט דאָם. איך האָב צו אייך א שטיקעל...

— א שטיקעל בקשה? מסתמא עמיצען בעשרייבען אויף די גאזעטען?

— חס ושלום! איך האָב צו אייך א שטיקעל נעשעפט.

— מכח א שדוך?

— ניין... און אפשר יא, מכח א שדוך.

— וער איז דער חתן? פון וואנען איז די כלה?

— דער חתן איז אין יעהופּעץ, די כלה איז פון ווארשא.

— אביסעל א וויטער שדוך. ווי אזוי רופט מען זיי?

— די כלה הייסט אידישע פאלקסצייטונג, און דער חתן — שלום־עליכם. געפעלט אייך דער פלאן?

— מהכתיתי, אבי...

— אבי וואס?

— אבי גאר ניט.

— האלבע ווערטער האב איך פיינט. זאגט, וואס קוועטשט אייך?

— ווער האט אייך געזאגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכלל, וואס זשע ווילט איהר?

— ווי אזוי, אזוי ווי איך בין א אידישע נאזעט, און איהר זענט א אידישער שרייבער, זאלט איהר שרייבען, און איך וועל דרוקען.

— וואס זאל איך שרייבען?

— פעליעטאנען... אויף צו לאכען.

— לאכען? עס גלוסט זיך ווייגען...

— איהר מעגט אייך ווייגען, אבי דער עולם זאל לאכען. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאל מיך פערשטעלען פאר א מארשעלאק, א פוריס־שפּיעלער, א פּאיאץ, א פערשלעפּטע קרענק, בכדי פרייליך מאכען דעם עולם...

— א! אם דאס הויבט זיך אן מיט א אידישען מחבר!

וועד זאָגט דען מארשעלאק, פּורים־שפּיעלער, פּאיאץ, פערשלעפּטע קרענק? איך האָב נאָר געוואָלט, איהר זאָלט שרייבען אזוי, אז ס'זאָל זיין מיט א שפּיצעל און מיט א וויצעל, מיט א גלעט און מיט א שטאָך, מיט איינעם וואָרט — דער עולם זאָל האָבען הנאה...

— און זאָגען: „א רוח אין זיין טאטען אריין, אָט דעם שלום־עליכם'ען! א האָנט — זי זאָל איהם נאָר אָפּדאַרען! א צונג — זי זאָל איהם נאָר אָפּנעמען!"...

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיך אַביסעל אויס'טענה'ען מיט אונזערע אידען, און דוקא אויף זייער גלות־שפּראָך, אויף „מאמע־לשון". איהר זאָלט זיי זאָגען, אז איהר זענט טאקי אזעל־כע און אזעלכע, איהר זענט אָבער אזעלכע און אזעלכע!... דאָס הייסט, איהר זאָלט זיי בעגראָבען — נאָר איידעל, פיין, לייטיש... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל מיט זיי שפּיעלען אין יענעם שפּיעל, וואָס מע רופט דאָס „קעצעלע־מייזעלע"?... מהכתיתי, פאר וואָס ניט? אבי...

— אבי וואָס?

— אבי נאָר ניט.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז איך האָב פיינט האַלבע וועדטער. זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— וועד האָט אייך געזאָגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען. הכלל, וואָס ווילט איהר נאָך?

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיי געבען בילדער.

— זיי זאָלען געהניצען?

— דערצעהלען מעשיות...

— זיי זאָלען קאָנען גרינג אנשלאָפען וועדען?

— שרייבען א גרויסען ראָמאַן, א ראָמאַן מיט א ליעבע, מיט ריהרענדיגע סצענעס, ס'זאָל פערחאַפּען דעם אָטהעם, מיט איינעם וואָרט — ס'זאָל זיין א „ראָמאַן"...

— אין זעכס טייל מיט א פראָלאָג און מיט איין עפּילאָג, א־לא שמ"ר? משונה־ווילדע אומגעלומפערטע סצענעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, למשל: א מלמד פון נעסווויזש זאָל ראָמאַנסירען מיט א דיענסטמיידל רבקה; ער זאָל שרייבען הייסע בריוולעך, און זי זאָל זינגען זיסע ליעדלעך; נאָכדעם זאָל ער אוועקפאָהרען קיין פּאריז און אין נייען חדשים אַרום קומען צוריק א בארג, א מיליאָנער, און טרעפען זיין געליעבטע אין קיך ביי אפרים שקאָנטיסט, א מערדער, א באנדיט, און דאָרטען זאָל זיין צווישען זיי א דועל; ווייל איהם אפרים דער שקאָנטיסט צע־שפּאלטען אויף צווייען, לויפט אוועק דער נעסווויזשער בארג צום גובערנאַטאָר און חאפט איהם אויף פונ'ם שלאָף און ברענגט איהם צו פיהרען מיט דריי זשאנדארען; דערזעהען אזא מעשה, חאפט דער שקאָנטיסט א מעסער און שטעכט זיך, און רבקה די מויד פאלט אין אָהנמאכט און זינגט בשעת מעשה אויף דייטש אזא „טראָווערדיג" ליעד, אז א שטיין קאָן אויך צעגאָסען ווערען...

— שוין? האָט איהר שוין געענדיגט? מע בעדארף ניט קיין נעסווויזשער מלמדים זאָלען פאָהרען קיין פּאריז, גובערנא־טאָרען זאָל מען אויפחאפען פונ'ם שלאָף, שקאָנטיסטען זאָלען זיך שטעכען און דיענסטמיידלעך זאָלען זינגען אויף דייטש „טרא־זוערדינג" ליעדער אין קיך. איך פערלאַנג פון אייך, איהר זאָלט געבען א ראָמאָן, נאָר א אידישען ראָמאָן, א פערליעבענישׂ, נאָר א אידיש פערליעבענישׂ. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאָר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל אייך שרייבען פונ'ם לעבען, פונ'ם אמת'ען אידישען לעבען; איהר ווילט, איך זאָל אייך טאקי שרייבען מיט נערוועז, מיט בלוט, טאקי טיעף־טיעף פונ'ם האַרצען, דאָס וואָס

סע קאסט נעזונד, דאס וואס סע מאכט אלט פאר דער צייט, נעקנייטשט דאס פנים, גרוי די האר — אט דאס ווילט איהר? מהכתיתי, פאר וואס ניט? אבי...

— אבי וואס?

— אבי נאר ניט.

— וויעדער האלבע ווערטער? אמעהר זאגט, וואס קוועטשט אייך?

— ווער האט אייך געזאגט, אז סע קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכלל, וואס נאך ווילט איהר?

— איך וויל, איהר זאלט זיך מטריח זיין חאטש איין מאל אין חודש דורכקוקען די אלע ביכער און ביכלעך, וואס די שרייבערס שרייבען...

— מאכען קאלי פאפיער...

— די דרוקער דרוקען...

— אז מע שמירט, פאהרט מען; אז מע צאהלט, דרוקט מען...

— די בוכהענדלער קויפען...

— בייטען ספרים אויף ספרים, „שילא נא שווייקא"...

— און דער עולם לייענט...

— א ברירה האט ער? מע גיט נישט דער בהמה קיין קלייען, קייעט זי שטרוי...

— זאלט איהר זיך מטריח זיין אט דאס אלסדינג דורכקוקען, איבערלייענען און איבערגעבען נאכדעם אין קורצען דעם לייענער, איהם רעכט צעקייען, וועלכעם איז גוט און וועלכעם טויג אויף נפרות...

— א רחמנות אויפ'ן מאגען...

— מיט איינעם ווארט — איהר זאלט שרייבען קריטיק.

— משטיינס געזאגט! בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אויך אין דער טשערעדע...

— נאָר וואָס דען? איך וועל אייך בעטען, ס'זאָל זיין שמיל...

— וואָס בעראַרף מען שרייען?

— און אָהן פייער...

— און אויך אָהן וואַסער...

— און אָהן כעם...

— כעם איז עבודה־זרה...

— אייער קריטיק זאָל זיין אי לעבעדיג, אי נוצליך, אי ערנסט, אי וויצליך... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל פון די שמאטעס, וואָס מע פערפלייצט מיט זיי אונזער ליטעראַטור־מאַרק, מאכען א גאנצען צימעס. גריבלען זיך אין א קופע מיסט און אויסזוכען אמאָל א פערל — א גרינגע ארבייט, מע קאָן פון איהר בלוי בעשטעהן, זעהר געזונד סאי פאַר'ן גוף, סאי פאַר דער נשמה. נו, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? איך בין גרייט, אבי נאָר...

— אבי נאָר וואָס?

— אבי גאָר ניט.

— פע, פאַני שלום־עליכם! איך האָב אייך שוין וויפיעל מאָל געזאגט, אז איך האָב פיינט האלבע וועלט; מיט מיר בעראַרפט איהר רעדען פראָסט; זאגט, וואָס בעדייט דער „אבי" ?... נעלד?

— וואָר רעדט פון נעלד?

— וואָס דען? כבוד?

— וואָר רעדט פון כבוד?

— וואָס דען ? געזונד ?

— וואר רעדט פון געזונד ?

— וואָס זשע דען זאָגט איהר „אבי" ?

— אבי מע זאָל לייענען !...

וי שען איז דער בוים!

אויף עפיזאד מיט בארעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידען ר ב מ ע נ ד ע ל י צו זיין פינף־און־זיעבעציגסטען געבורטסטאג, פון זיין ערשטען אייניקעל.

נעשריבען אין יאהר 1910.

ווי שען איז דער פוים!

איין עפיזאד מיט בארעו, דערצעהלט לכבוד דעם זיידען רב מעו"דעי"ן, צו זיין פינף־אוון־זיעבעציגסטען געבורטסטאג, פון זיין ערשטען אייניקעל*

אויב איהר ווילט זיך בעקענען מיט'ן זיידען נאהענט, אויב איהר ווילט מיט איהם פערברענגען א שעה אין פערגעניגען, אויב איהר ווילט באמת הנאה האבען, עפים נאשען פונ'ם זיידען, — איז ניט אין א געזעלשאפט, ניט אויף באנקעטען, בעת מע דולט א קאפ מיט טאסטען און מע שטורעמט מיט אפלאדיסמענטען אוו מיט הירדם.

אמת, ער וועט זיך אין א געזעלשאפט ניט פערלירען. ער וועט זיך ניט בעהאלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען פאר קיינעם. ער וועט אייך אפענטפערען אויף אלע אייערע טאסטען און אויף אלע רעדענישען, יעדען בעזונדער, און דוקא קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא ווי‌ציג, און דאס פנים וועט איהם לייכטען, ווי א מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם יום־טוב'דיג, ווי מע קאן זיך נאר פיהלען מיט איין אמת'ען תלמיד־חכם. דאס וועט אבער זיין, רבותי, מעהר נישט אז רב מענדעלי מוכר־ספרים. דאס וועט ניט זיין „דער זיידע".

---

* איך בין דא מוסר מודעה פאר דער נאנצער וועלט, אז דאס האב איך נעקרוינט רב מענדעלי מוכר־ספרים מיט'ן נאמען „זיידע". דאס איז נעווען מיט א פיערטעל יאהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאלט נעווען נאך נאר א קונדס און א „פארשייטער אייניקעל", ווי דער זיידע האט מיך אנגערופען איז איינעם פון זיינע בריעף צו מיר. פון דעמאלט אז איז אוועק א נאנצ: זיידע! זיידענו! — דער זיידע האט דערלעבט, ברוך־השם, אייניקלעך א נאנצען דור — סו ירבו וכו יפרצו!

שלום־עליכם.

„דעם זיידען" אויב איהר ווילט קענען, געהט מיט איהם, זייט מוחל, ארויס העט־וויט הינטער דער שטאדט ארויס, דאָרט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל־יארמעלקע, דאָרט וואו עס וואכסט א בוים, וואו עס שפראצט א גרעזעל, וואו עס פיטערט זיך א קעלבעל, וואו עס גרינט א וואלד, וואו עס דרעהט זיך א מיהל, וואו עס לויפט א קליינע וואו עס קוקעט א פויגעל, וואו עס שפרינגט א וועווריקעל, וואו עס פלאטערט א פערהעל, וואו עס שמוצערען היישעריגען, וואו פליענעלעך האָבען זיך צונויפגענומען א גאנצע חאליאסטרע און זשומען, און וויענען זיך, און ווידמענען זיך, און זאָגען שירה, געבען־אַף א לויבעניש צו גאָט — אהין, אהין זאלט איהר איהם נעמען, וועט איהר זיך דאָרטען ערשט בעקענען מיט'ן „זיידען", וועט איהר דאָרטען ערשט געוואָהר ווערען אקוראט, ווער דער „זיידע" איז.

איהר וועט זעהען פאר זיך אין איין צייט אי א טיעפען דענקער, אי א מאדנעם קינסטלער, אי א קינד פון דער נאטור. און ער וועט זיך אוועקזעצען מיט אייך אויף גאָט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאלהרע, וואָס איז בעשפרענקעלט און בעצווייקעלט מיט אלערליי קווייטלעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אריין, אייך ארויסזאָגען א טיעפען גדאנק, און ער וועט אייך אפמאָהלען א לעבעדיג בילד, און ער וועט אייך דערצעהלען א שענע מעשה פון אמאל, און ער וועט אייך זאָגען א קלוגען, שארפען, א אידישען ווית, און ער וועט זיך צעלאכען היילכיג אויף א קול, און ער וועט אייך מאכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאכענדיג און פרייליך, און איהר וועט זיך פיהלען אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאל ניט, און עס וועט אייך באנג טהון, פאר וואָס איהר האָט דאָס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האָבען, פאר וואָס איהר האָט ניט פערחאפט מיט זיך קיין בליישטיפטעל אויף צו פערשרייבען ביי זיך די דאָזיגע טיעפע גע־דאנקען, מיט די דאָזיגע לעבעדיגע בילדער, מיט די דאָזיגע שענע מעשיות פון אמאל, מיט די דאָזיגע שארפע קלוגע אידישע וויצען.

ניין. דער מענדעלי מוכר־ספרים אינ׳ם לעבען איז ניט דער מענ־דעלי מוכר־ספרים, וואָס אין בוך. מענדעלי מוכר־ספרים אין לעבען איז אליין א בוך.

פון דעם דאָזיגען בוך ריים איך אויס א בלעטל און גיב עם דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף־און־זיבעציג־יאָהריגען יובילעאום פון אונזער זיידען, לכבוד אונזער אלעמענם יום־טוב, דעם יום־טוב פון דער אידישער ליטעראטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באדעסא — בין איך געוועסען אין אדעס אויף א דאטשע, ווייט היינטער דער שטאדט, ביי׳ם ברעג פונ׳ם שוואַרצען ים, אויפ׳ן „פאנטאן". יאָהרען זענען געווען גוטע (טאָלמאטשאוו איז נאָך דעמאָלט ניט געווען בעל־הבית...) — גוטע, גוטע יאָהרען! עס איז אָפּגענאנגען נאָר געסט, ליעבע גוטע געסט. און גאָט האָט מיר געהאָלפען. איך האָב געהאט א נאסט — דער זיידע איז צו מיר געקומען פון שטאָדט. נעקומען צו־גאסט. דער זיידע מענדעלי מיט זיין נושא־כלים, דעם פליגעל־אדיוטאנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פאָרצושטעלען דעם זיידען מענדעלי אין אדעס אָהן רבניצקי׳ן — פונקט ווי עס איז שווער אייך פאָרצו־שטעלען זיך, למשל, א לוֹלב אָהן א הדס, אדער א שטאָדט אָהן א „קאזיאנע ראבינער", אדער א וואַרשעווער דאזאר אָהן א זוהן א משומד, אדער א רוסישען פאָרלאמענט אָהן א פּורישקעוויטשען... לאָז מיר הונדערט מאָל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבר רבניצקי פאר דעם דאָזיגען פערגלייכען. איך האָב נישט געמיינט איהם, חלילה, פּוגע בכבוד זיין. וואָס האָב איך צו איהם? נאָר — איהר ווייסט דאָך — א שרייבער אז ער האלט אין פערגלייכען, מאכען פאָראלעלען, חאפט ער וואָס עס קומט איהם פריהער אויפ׳ן זינען.

בקיצור, איך האָב געהאט נעסט: דעם זיידען מענדעלי און רבניצקי׳ן. אויסנעבאָדען זיך אינ׳ם שוואַרצען ים, וואו דער זיידע

האָט אונז בעוויזען, וואָס הייסט שווימען צו זעכציג יאָהר און וואָס הייסט מאכען קונצען אויפ'ן וואסער, האָבען מיר געמוסען די פים אין די הענד און געמאכט א שפאציער פונ'ם קלייניעם פאָנטאן אייפ'ן גרויסען און פונ'ם גרויסען פאָנטאן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זיידע דערצעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט און געוואונדערט זיך און געקוואלען און געקליבען נחת, ווי אמת'ע גוטע געטרייע אייניקלעך. פלוצים שטעלט זיך דער זיידע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס זאָגט איהר אויף דעם בוים?

מיר הויבען אויף די אויגען — א בוים, שוין איין מאל א בוים! ניט אזוי דער בוים, ווי די בארען. אי, בארען! בער־האמאטען! קיילעכיגע, געלע, פעטע זיסע, גלאטע, ווייכע, העננען־אראפ אויף גראבע צוגעברוימטע שטעקעלעך, שיקען־ארויס פון זיך א ריח־ניחוח, קוקען אויף אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך: „פערדיענט א מצוה, אידישע קינדער, מאכט אויף אונז שהחינו"... און הינטער דעם בוים — נאָך א בוים, אין נאָך א בוים, און אלע אָפּגעשאָטען מיט בארען. א ים מיט בארען!

אָהן ווערטער האָט דער זיידע אוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע שארפע קלוגע אויגען דורך די גלאנצענדיגע בריללען און מיט א מעפיסטאָפעל־שמייכעל אויף די דינע בעזיילבערטע ליפען האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי אייניער רעדט: „קינ־דערלעך, איך זעה — איהר זענט בעלנים אויף די דאזיגע בא־רען?"... און גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפגערעדט פון פריהער אלע דריי, איז געבליבען ביי אונז דער הסכם, אז מיר געהען אין נאָרטען אריין נאָך בארען.

אידען האָבען פיינט לאנג טראכטען: וואָס בארען? ווער בארען? וועמעס בארען? — דאָס האָבען מיר געלאָזט פריי, מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט פערענטפערען. דער עיקר איז: געפינען א טויער, א גאנג אין נאָרטען אריין, און דאָרט

ווי וועט זיך ניט נעפינען א בעל־הבית, א סטרוזש, א נערטנער — פאר נעלד וועלען מיר שוין קריגען בארען.

און כך הוה. מיר האבען נעפונען א טויער. אויפ'ן טויער א בלעטל. אויפ'ן בלעטל — אננעשריבען מיט גאלדענע אותיות: „אנאטרא". ווייסען מיר, הייסט עס, אז אנאטרא — דאס איז דער בעל־הבית פונ'ם גארטען.

געהערט האבען מיר, אז אנאטרא איז א גרעק, און א פיעל־פאכער מיליאנער, און א רשע. נאר צי ער פערקויפט בארען — דאס איז קיינער ניט מחויב צו ווייסען. עס קאן זיין, אז ניין, און עס קאן זיין, אז יא. ער מעג זיך זיין א פיעלפאכער מיליאנער, און די בארען פונ'ם גארטען זאל ער דוקא פערקויפען. דער שכל איז דאך מחייב: צו וואס דארף עס איין מענש אזוי פיעל בארען?...

אט אזוי טראכטענדיג, טרעטען מיר אריין פאוואלינקע אין א מחיה'דיגען גארטען, שפאציערען איבער אויסגעפוצטע סטעזשקעס, געפלאסטערט מיט קלייגע ים־שטיינדלעך און בעציערט פון ביידע זייטען מיט אונטערגעשוירענע בוימלעך, אונטער וועלכע עס קוקען ארויס שמעקענדיגע בלומען, וואס שמייכלען צו אונז און גריסען אונז נאר פרייגדליך: „ברוכים הבאים! סקאצעל קומט! ווילקאמען!"... און מיר געהען ווייטער און ווייטער. פלוצים... פון וואנען האט זיך גענומען, מיט איין אימפעט און מיט א הוק, און גלייך אויף אונז — א הונד. אבער א הונד! א קאלב, ניט קיין הונד. א לייב. א לעמפערט! א געלע גלאנצענדינע פעל. לאפעם ווייכע, קיילעכיגע, ווי ביי א טיגער. א מארדע א שוואנצע, א נאסע, נאר א חנ'עוודיגע. צייהן ווייסע, שארפע. אויגען רויטע, פייערינע, ווי ביי א גזלן. א פארשוין א הונד, נאר א הונד.

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר, נאר איך — איך בין מיך מודה, וואס האב איך מיך דא צו שעמען? — איך האב פאר א

הונד מורא... שייך זאגען מורא? דאָס וואָרט „מורא" איז צו שוואַך אויף ארויסצוגעבען אייך דאָס געפיהל, וואָס רופט ארויס ביי מיר א הונד. אלע חיות אויף דער וועלט האָבּ איך ליעב, ליעב, נאָר אָהן א שום אויסנאהמע. א הונד האָבּ איך אויך ניט פיינד. נאָר וואָס דען? איך בין מיט איהם ניט זיכער. איך, אז איך קום אין א שטוב אריין און דערזעה א הונד (ביי א כריסט, געווהנלעך, וואָרום ביי א אידען איז ניטא קיין הונד, און אויב ס'איז דאָ ביי אידען א הונד, איז דאָס ניט קיין הונד), אזוי הער איך שוין ניט, וואָס מע רעדט צו מיר. מיינע געדאנקען זענען דאָרטען, ארום הונד... אז ער געהט צו מיר צו נאָהענט און שמעקט מיך ארום און לאשטשעט זיך און דרעהט מיט'ן עק, איז מהכתיתי, זעהר פיין, מחותנים — אבי טשעפע מיך ניט. זאלסט נאָר ניט ארויפלעגען אויף מיר די קאלטע לאפע דיינע און ניט שטופען מיר די נאסע מאָרדע אין פנים אריין. איך האָבּ דיך ליעב, פערשטעהסט דו מיך, נאָר פון דער וויטען...

פאָר מיין חבר רבניצקי'ן וועל איך אייך ניט זאגען. אפשר האָט ער מורא פאָר א הונד נאָך מעהר פון מיר? ער וויל מיך אינגערעגן אפילו, אז ער האָט ניט מורא. וואָס איז די מורא? ער האָט דען ניט קיין שירעם? נאָך א מין שירעם!... איך האָבּ אייך גאָר פערגעסטען זאגען, אז מיין פריינד רבניצקי גההט נישט ארויס מפתח ביתו אָהן א שירעם, סאי זומער, סאי ווינטער. אז איהר וועט זיין אין אדעם און וועט בעגעגענען אין גאס א אידען מיט א רויט שיינענדיג פנים, מיט גוטע, א ביסעל פערזאָרגטע אויגען, מיט א פערטראכטען וויסען שטערן און מיט א שירעם אונטער'ן ארעם, חאטש אין דרויסען איז ווינטער און דער פראָסט ברענט, זאלט איהר ווייסען, אז דאָס איז ער, רבניצקי הייסט עם. איך וויים דעם סוד פונ'ם שירעם: ס'איז פאָר א הונד. אי, די קשיא: פאָר א הונד איז נאָר גוט א שטעקען? — האָט נאָר נישט קיין טבע פרעגען קשיות.

הקיצור, מיר בויידע, איך און מיין חבר רבניצקי, זאַ מיר האָבען דערזעהען דאָס בעשעפענישׂ מיט'ן אָפענעם מויל גלייך אויף אונז, האָבען זיך אונזערע נשמות אָפגעטיילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק איז געווען: לויפען! ס'איז אָבער גוט צו לויפען, אז ס'איז דאָ פיס. וואָס וועט איהר טהון, אז די פיס האָט מען ביי אייך אונטערגעהאקט אקוראט ביי די קנעכלעך, און דאָס הארץ העננט ביי אייך אויף א פאָדעם, און די האָר שטעהען קאָפויר, און די אויגען — אָט־אָט שפרינגען זיי אייך ארויס פון שטערן? ליעבער פרייַנד, איהר האָט אונז ניט וואָס צו מקנא זיין. וואו מיר האָבען ערגיץ א שונא, רבונו של עולם, זאָל ער איבערגעהן אויף דעם שטאַנד, אין וועלכען מיר בויידע האָבען זיך געפונען אין יענער מינוט.

און דער זיידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל, קיינמאָל ניט פערגעסען. ווי נאָר דער כלב האָט געעפענט דאָס מויל און א וואַרף געגעבען זיך אויף די אומגעבעטענע נעסט, אזוי האָט דער זיידע צונויפגעלאָפען די הענד אויפ'ן הארצען, צונויפ־געזומען די ליפען מיט א שמייכעלע, אריינגעקוקט א ווייַלע דעם הונד גלייך אין די אויגען אריין און אויסגעשאָסען א געלעכטער מיט א הילך — איך מעג שווערען, אז דער כלב האָט פערשטאַנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פערשטאַנען — ער האָט זיך גע־פונען ווי בעלעדיגט. אקעגען א האַלבע מינוט זענען זיי אזוי געשטאַנען איינס אקעגען דאָס אנדערע און געקוקט זיך גלייך אין די אויגען אריין. און אפשר נאָך וויניציגער ווי א האַלבע מינוט. נאָר ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען א שווערער, א קריטישער מאָמענט. א מענש און א חיה האָבען זיך בעגעגנט און געמאָסטען איינס דאָס אנדערע מיט'ן קוק, ווער וועט וועמען גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד, אפנים, נמאס געווארען די גאַנצע מעשה, האָט ער אראָפגעלאָזט די פייערינג גזלנ'ישע אויגען זיינע, האָט געגעבען א געהניץ מיט'ן גאַנצען מויל, זיך בעלעקט און אויסגעצויגען, אויסגעטרייסעלט

די נעלע גלאנצענדינע פעל, זיך אויסנעקערעוועט צו אונז, נאר אהן א שום דרך־ארץ, מיט'ן הינטען, און שמעקענדיג מיט דער נאז זיינע אייגענע טריט, האט ער זיך געלאזט נעהן זיין וועג.

יענעם טאג האבען מיר געגעסען בארען. נישט קיין שלעכטע בארען. נאר דאם זענען געווען בארען, וואס מיין ווייב האט גע־בראכט צו פיהרען פון שטאדט.

אויטאָ־דא־פֿע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פונ׳ם זיידען מענדעלי מוטרי ספֿרים, געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.

געשריבען אין יאָהר 1910.

אויטאָ־דאַ־פע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פונ׳ם זיידען „מענדעלי מוכר־ספרים", געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.*

דער בנוהג־שבעולם איז, אז סע שטאַרבט — ניט דאָ גע־דאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידען גע־דאַכט — א גרויסער מענש, בעקומט מען איהם ליעב און מע הויבט אָן נאָכזאָגען שבחים נאָך זיין בעט, און מע הויבט זיך אָן דערמאָנען און נאָכדערצעהלען פון איהם מעשיות, עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען — אלץ ניט אהער, אלץ איז א סחורה, אלץ ווערד פערצוקערט. איך נעם מיר די שטאַרקייט צו זאָגען, אז ס׳איז א נאַרישער מנהג, און אויב איהר ווילט — טאַקי א שטיקעל עולה אויך. א קונץ נאָכ׳ן טויט דערצעהלען שבחים? פאַר וואָם זאָל דער בעטרעפענדער אליין אויך ניט נעניסען פונ׳ם כבוד? פאַר וואָם זאָל ער אליין ניט זעהן און ניט הערען די אלע שבחים מיט די מעשיות, וואָם מע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, מיט די עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען? אדרבה, איך געה נאָך ווייטער: איך זאָג גאָר, אז ס׳איז מעהר יושר פאַר׳ן לעבען אלס נאָכ׳ן טויט צו איבערגעבען אזעלכע זאכען, וואָרום טאָמער

---

* איך האָב שוין איין מאל מוסר מודעה נעווען פאַר דער נאָנצער וועלט, אז דאָס בין איך נעווען דער ערשטער, וואָס האָב אנגערופען מענדעלי מוכר־ספרים מיט׳ן נאָמען „זיידע", און ער מיך — „אייניקעל". פון דעמאָלט אָן זענען מיט נאָט׳ס הילף אויסגעוואכסען, קיין עין הרע, א נאָנצער דור מיט „אייניקלעך" — כן ירבו!

שלום־עליכם.

חלילה — לא יעלה ולא יבוא — עס מאכט זיך אמאל, איינער איז מגזם, דערצעהלט אויף איהם אזעלכעס, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, קאן ער ארויסטרעטען אין דער עפענטליכקייט, ואין החי יכול להכחיש את החי, און זאגען: „זייט זשע מוחל, רב איד, איהר האט, דאכט זיך, אויסגעטראכט אויף מיר, מחילה, א גרויסען ליגען"...

אויף איינעם א לץ דערצעהלט מען, אז ער האט זיך אוועק־געלאזט למדינת הים, אין א ווייטען וועג ארײן, און האט ארויס־געלאזט א קלאנג, אז דאס שיף איז אונטערגענאנגען און ער איז דערטרונקען געוואָרען. לאחר זמן קומט ער צו פאהרען אהיים און טרעפט מסתמא אײן איבערקעהרעניש: דאס ווייב האט צו־גענומען אײן אנדערער, די שטוב האט מען פערקויפט, מיט זיין גוטס האבען זיך צעטהיילט זיינע גוטע פרײנד — א חורבן! ער געהט ארום פון שמוני'ן צו בוני'ן: „האט איהר געהערט אײן אומגליק, אזא־נ־אומגליק?" „צו וואס האט דאס אייך געטויגט?" „איך האב געוואָלט הערען, וואס וועט די וועלט זאגען"...

א יובילאום — דאס האבען שוין א סך חכמים געזאגט — איז נעגליכען, להבדיל, צו א לויה. בדידי הוה עובדא — איך אליין האב איבערגעלעבט פאר א פאר יאהרען אזא מין „לויה", זיך אנגעהערט אויף זיך אזעלבע שבחים, וואס זענען מיר קיינמאל ניט געקומען אין חלום. איין עבירה נאר, וואס דער עולם האט זיך פערגעסען און גיך אנשוויגען געוואָרען... און מחמת איך וויים דעם טעם פון „יובילאום", וויל זיך מיר מהנה זיין דעם „זיידען", און דעם זיידנ'ס פיעלע פרײנד און פערעהרער, חאטש מיט איינעם פון די פיעלע, פיעלע עפיזאדען, וואס איך האב וועגען דעם זיידען צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

די מעשה האט זיך נעטראפען אין אדעס, ביי'ם ברעג פונ'ם שוואַרצען ים, אויפ'ן גרויסען פאנטאן, זומער אויף א דאטשע — מיט אלע סימנים, און דער בעסטער סימן וועט זיין דער נאמען

פון דער דאטשע „מאנדראושי" — און לאָז דער זיידע זיך דער־מאנען, ואין החי יכול להכחיש את החי!...

אין יענער צייט — א יאָהר צוואנציג דאָרף שוין זיין אין דעם — בין איך געווען אונטער'ן איינפלוס פונ'ם זיידען און גע־שריבען א גרויסעם אלעגאָרישעם ווערק, טאקי א ראָמאן, נאָר מיט א פערשטעלענוש, כמו ווי להבדיל א מין „קליאטשע". און מחמת מיר האָט זיך גענוסט געבען איין אלעגאָריע, דאָס הייסט, איך האָב געהאלטען פאר די אויגען ניט דאָס ווירקליכע לעבען, נאָר די „כנסת ישראל", בין איך מסתמא פערקראָכען אין אלף השישי אריין. און, ווי געווהנליך, בין איך געווען פערליעבט אין דעם דאָזיגען ווערק, ווי א חתן אין זיין כלה אין די געצעהלטע טעג פאר דער חופה, געהאלטען, אז דערמיט ענדיגט זיך שוין די נאנצע וועלט! און עס האָט זיך מיר זעהר געוואלט בעווייזען פאר עמיצען מיין געליעבטע כלה, מיין איך — מיין נייעס ווערק. וועמען זשע בעווייזט מען אזא אבן טוב, אז ניט פאר'ן זיידען? סטייטש, איך האָב אזא מבוא: סך הכל איין האלבע שעה פון ארעם, און דאָרט זיצט דער זיידע מענדעלי — ווי זאָגט מען: א כשר'ער טאָפּ מיט א כשר'ען לעפעל... נאָר וואָס דען? ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואסער? טראָגען דעם ראָמאן צום זיידען — צו א גרויס פּעקעל. מטריח זיין דעם זיידען צו זיך — עפּים נישט קיין דרך־ארץ. פאלט א איד אויף א המצאה: זומער־לעבען, הייסט טעג, מע בעראָרף פערבעטען צו זיך אויף דער דאטשע דעם זיידען — געניסען לופט, זיך אָפּבאָדען אין ים, און אביסעל שמועסען. איז אָבער אראָפּברענגען דעם זיידען ניט אזוי גרינג, מע בעראָרף האָ־בען א שעת־הכושר. נאָט האָט מיר געהאלפען, עס האָט זיך גע־פונען א שעת־הכושר — אראָפּגעבראכט דעם זיידען. א נאסט אויף א גאנצען מעת־לעת.

די מצוה פון „הכנסת־אורחים" איז, נאָך מיין נאָרישען שכל, מעהר לוקסוס ווי מצוה, און אויב עס וואלט מיר זיין ערלויבט צו

רעדען נאָך מעהר עפּענטלעך, וואָלט איך זאָגען, אז ניט דערמיט אליין איז אברהם אבינו געווען אזוי גרויס, וואָס ער איז געווען א מכנים־אורח, וואָרום וואָס קאָן זיין מעהר אנגענעהם ווי אויפּ־נעמען געסט?

נאָר אויב אויפּנעמען געסט בכלל איז א פערגעניגען, איז האָבען פּאר א גאסט דעם זיידען רב מענדעלי — א יום־טוב. מענדעלי מוכר־ספּרים אין א געזעלשאפט איז אזוי פיעל אריגינעל, אייגענארטיג, ווי מענדעלי מוכר־ספּרים אין דער ליטעראטור, און אויב איהר ווילט, איז ער אין לעבען נאָך מעהר בולט, ווי אין בוך. אין דער צייט וועז אז מיר בעגעגענען זיך מיט אנדערע שריפּט־שטעלער, טרעפט זיך אמאל, אז מיר האָבען דערנאָך חרטה, למאי מיר האָבען זיי געזוכן אזוי נאָהענט, איז דער זיידע מענדעלי פונקט דער היפּך: ער איבערטרעפט אין א פערזענליכען בעגענג־ניש אלסדינג, וואָס איהר האָט אייך פאָרגעשטעלט פריהער אין אייער פאנטאזיע. נאטירליך, ער איז ניט מיט הערנער — נאָר איהר דערזעהט פאר זיך א פּארשוין איין אויסערגעווענליכען. דאָס איז ניט נאָר א זקן שקנה חכמה, דער אמת'ער טיפּ פון דעם אידישען תלמיד־חכם; דאָס איז א מענש, וואָס איז פול מיט לעבען, מיט בעווענגונג, וואָס דאָס לעבען טריפּט ביי איהם אין אלע אָדערען, קוקט־ארויס פון דעם שארפען בליק פון די קלוגע אויגען, פון די טיעפע קנייטשען פון דעם הויכען שטערן, פונ'ם יונגען שמייכעל וואָס אויף די דינע ליפּען, און איהר פרענט זיך: „אָט דאָס איז מענדעלי מוכר־ספּרים?"... ביי מעהר נאָהענטע, אינטימע בעקאנטשאפט דערזעהט איהר פאר זיך א אידען א קינד, א זקן א קונדס, וואָס וועט אייך בעווייזען וואָס הייסט מוסקולען, וואָס הייסט געהן גלייך ווי א סטרונע, וואָס הייסט קאָנען שפּאָנען, קאָנען לויפען, קאָנען שפּיעלען זיך מיט קינדער — און איהר וועט פרענגען ביי זיך: „אָט דאָס איז א אידישער מחבר, וואָס מע פייערט זיין פינף־און־זיעבעציג־יאָהריגען יובילעאום?" אין דער נעזעלשאפט פון אזא גאסט הויבט איהר אליין אויך אן פיהלען

זיך יונגער און פרישער און לעבעדיגער, און איהר פערגעסט מיט איהם, וואו די צייט קומט אהין, וואו דער טאָג גיהט אוועק.

נאָר „שפיעל, זאָגט מען, דעם חתן וויינענדינם, ער האָט זיך ווינם אין זינען". ווי גליקליך איך בין ניט געווען מיט'ן טהיערען נאָסט, ווי געשווינד די צייט איז נישט געלאָפען, איז מיר מיין ראָמאן נישט ארויס פון זינען אפילו אויף איין מינוט. נאָר ווי טרעט מען צו צום עסק? ווי אזוי נעמט מען גלאָט אָט אזוי און מע טהוט א זאָג: „זיידע, איך וועל אייך לייענען מיין רא־מאן?" — האָט אבער נאָט געטהאָן א נס. דער זיידע אליין האָט מיך א פרעג געגעבען, אויף דער נאכט איז דאָס געווען, נאָכ'ן עסען: „וואָס הערט זיך? וואָס שרייבט מען עפים נייעס?" איך האָב דערפיהלט, ווי דאָס הארץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאָפען „טיק־טיק־טאק". דאנקען נאָט, געקומען די מינוט. און איך האָב מיך אָנגעהאפט מיט ביידע הענד, ארויסגעצויגען מיין לייבלינג פון שופלאָד, וואו ס'איז געלעגען צונויפגעקאטשעט, ווי א הייליגע שריפט, איבערגעבונדען מיט א רויטען פאָדעם־זייד — איך בין שוין גרייט געווען צוטרעטען צום עסק, שוין געוואָלט אָנהויבען לייענען, — אָן מיר איז, הייסט עס, ניט געווען קיין שום מניעה, — האָט מיך אָבער דער זיידע אָנגענומען ביי דער האנד: „איצט? ניין. איצט בעדארף מען געהן מקבל פנים זיין די לבנה, וואָס געהט אויף פונ'ם ים".

שען איז דער ים, אז ער צעשפיעלט זיך מיט אלע זיינע וועלען בייטאָג אויף דער שיין פון דער גינגאָלדענער זון. שען איז ער בי'ם אונטערגאנג פון דעם רויט־פייעריגען קוגעל, וואָס לאָזט זיך אראָפּ, פאלט אריין אין אָפּגרונד אריין, און אלץ וועדר ווי מיט פייער בעגאסען. אין א פורפור־מאנטעל וועדר איינגע־וויקעלט דער עק הימעל, און א קיהלע שטילקייט לאָזט זיך אראָפּ און געווען לטיגט און הערשט אויף דער ערד. טויזענד מאל שענער איז אָבער דער ים ביינאכט, וען עס שניידט זיך אוים און בעווייזט זיך אויפ'ן הימעל דאָס וויסע בלאָט פון דער זילבע־נער לבנה

און בעווייסט און בעזילבערט און בעגיסט מיט ווייסען חן און מיט זילבערנעם נאכט־כשוף די שטילע וואסערען פון בערוהיגטען ים, וואם קוים־קוים וואם ער ציטערט און שפיעגעלט אפּ אין זיך די אלפי אלפים ורבוא רבבות פינקעלדינע שטערען. ניין, דער זיידע איז נערעכט. ניט איצט איז די צייט צו לייענען ראמאנען. עס גלוסט זיך אפילו ניט נעהן אין שטוב אריין שלאפען. איין עבירה, איין עבירה אזא נאכט! מיר פיקט אבער אין קאפ אלץ דער ראמאן, אלץ דער ראמאן! פון וואם מע זאל ניט רעדען, איך קום אויף מיינעם. איך וויל איהם חאטש איבערגעבען די אידעע. איהם בעקענען מיט'ן אינהאלט. „צו וואם? — זאגט דער זיידע. — אותיות מחכימות. מארגען אין דער פריה וועלען מיר זיך אוועק־זעצען אינצווייען און איבערלייענען דעם ראמאן פון טאוועל ביז טאוועל". אך, ווי גוט! אך, ווי גוט!

יענע נאכט איז קיין שלאף ניט געקומען אויף מיינע אויגען. איך האב מיר פארגעשטעלט, וואם וועט זיין, למשל, אז איך וועל איהם שוין האבען געהאט איבערגעלייענט מיין ווערק אינגאנצען? וואם וועט זאגען דער זיידע? „איך בין ענטציקט"? „איך בין נתפעל"? „איך בין איבערראשט"? ניין. ער איז ניט אזעלכער, וואם זאל זיך צעגיסען אין סענטימענטען, צוקערדיגע ווערטער („לאקריץ" הייסט דאס אויף זיין לשון). עס וועט זיין גענוג פון זיין זייט, אז ער וועט ארויפלעגען אויף מיר זיין האנד: „נו? יישר כח! שרייבט, שרייבט א סך אזעלכע ווערק, און לאז דער זיידע האבען נחת פון זיין אייניקעל"...

און אפשר קאן זיין, אז ער וועט נאר ניט זאגען. לחלוטין גארנישט. ער וועט ניט האבען קיין ווערטער. און דאס שווייגען זיינס וועט זיין פאר מיר אויך גאנץ גענוג. א „זיידע", וואם דער „אייניקעל" האט איהם אריבערגעיאגט (איך בין זיך מודה, אז דער נעראנק איז אויך געווען), וואם האט ער צו זאגען?... אביסעל האט מיר וועה געטהאן דאס הארץ אויפ'ן זיידען, וואם איך האב

איהם אריבערגעיאָגט. ער איז דאָך עפּיס נישט קיין מאַן־דהוא, עפּיס א מענדעלי מוכר־ספרים! א קליניגקייט?! קומט א יונגעל, א שנעק, א שלום־עליכם, און שרייבט אַן א בוך, וואָס שטעלט אוועק אזא ריעז אויף א זייט, לאָזט איהם איבער הינטער זיך, — נעבאך, נעבאך!...

יענע נאכט איז דער זיידע אויך ניט געשלאָפען, נאָר ניט איבער מיין ראָמאַן — איבער אַיין אַנדער מעשה: דאָס חדר, וואו מיר האָבען בעלעגט דעם גאסט, איז געווען דאָס צווייטע פונ'ם קינדער־צימער, האָט דאָס קינד (דאָס „קינד" איז שוין איצטער א סטודענט) א גאנצע נאכט געשריען אויף צייהנדלעך, קיין אויג איהם נישט געלאָזט צומאכען! — „וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרט פאָר א מין שרייער? — האָט זיך דער זיידע פאר אונז געקלאָגט אויף מאָרגען אין דער פריה. — און איך וואָלט וועלען וויסען, וואו נעמט זיך צו א קינד אזוי פיעל כח, קיין עין־הרע ניט?"...

נאָך א ביסעל ווערטלען זיך איבער'ן „שרייער" און נאָך טיי טרינקען, האָט מיר דער זיידע א וואונק געגעבען:

— נו?...

פון אלע „נו'ען" איז דאָס געווען דער סאמע בעסטער, סאמע זיסטער „נו". א גן־ערן־באלזאם איז זיך צעגאנגען אין אלע מיינע גליעדער, און איך האָב געגומען דעם זיידען און האָב מיך בעזעצט מיט איהם ביי זיך אין קאָבינעט, צוגעמאכט דאָס פענסטער, פער־שלאָסען די טירען, ארויסגעצויגען די הייליגע שריפט פון שופלאָד, אויפגעבונדען דעם רויטען פאָדעם־זייד און...

— איך וועל מיך אַוועקזעצען — זאָגט צו מיר דער זיידע — אָט דא ביי'ם פענסטער אקעגען אייך, און איהר זעצט אייך אַוועק אהער צו מיין לינקען אויער, איך זאָל אייך קאָנען בעסער האָרכען. נאָר פריהער דערצעהלט מיר, וואָס האָט איהר געוואָלט?

וואָס איך האָב געוואָלט? — דאָס איז געווען פאַר מיר ווי אָפּגענאָסען מיט איין עמער וואַסער. וואָס איז שייך?...

— א שרייבער, אז ער זעצט זיך צוועק שרייבען א בוך, — ניט מיר דער זיידע צו פערשטעהן — בעאַרף זיך פריהער פרעגען: „וואָס ווילּ איך?"

איך בין מיך מודה: פאַר מיר איז דאָס געווען דאָס אמת'ע אמעריקא אויפגעדעקט. שוין א יאָהר פינף אז איך שרייב, שוין אָנגעשריבען, ברוך השם, אזוי פיעל זאכען, און נאָך איין מאָל ניט געפרענט ביי זיך: וואָס ווילּ איך? וואָס קאָן א שרייבער וועלען? א שרייבער ווילּ שרייבען, וואָרום ער זאָל ניט וועלען שרייבען, וואָלט ער דאָך קיין שרייבער ניט געווען... אויסגעדרעהט האָב איך מיך פון זיינע הענד מיט א תירוץ, אז ווילּ דאָס, וואָס איך ווילּ איהם לייענען, איז איין אלענאָריע, וואָס טראָגט אין זיך א פערבאָרגענעם גערעדנק, ווילּ איך זעהן, צי וועט ער חאפען אליין דעם גערעדנק, איידער איך וועל האָבען געענדיגט דאָס נאכצע ווערק. און איך האָב געגומען לייענען, און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ניט איך לייען, נאָר איין אנדערער לייענט. איך האָב נישט דערקענט מיין קול — און דאָס האָט מיך געמאכט אויפגערעגט, נערוועז. נאָר דאָס אליין וואָלט נאָך געווען א האלבע צרה — האָט זיך סאָמע אין רעכטען פייער צעשריען מיין קריש דער שרייער, חאָטש טהו זיך אן א מעשה! אוי, וואָלט איך איהם בעוויזען א שרייען! איך בין גרייט געווען אלע מינוט זיך אויפהויבען, אריינ־לויפען צום שרייער אין צימער אריין, איהם פערשטאָפען דאָס מויל מיט וואטע. האָט מיך אָבער דער זיידע ניט אָפּגעלאָזט. ער האָט מיך אָנגענומען ביי א האנד, די אויגען האָט ער געהאלטען צו — דאָס איז א סימן, אז ער הערט מיט קאָפּ — און געהייסען מיר, איך זאָל גאָרניט קוקען אויף קיין זאָך, איך זאָל נאָר לייענען.

וויפיעל איך האָב אזוי נעלייענט — ווייס איך ניט. אויפ'ן זיינער האָב איך ניט געקוקט. איך האָב געקוקט נאָר אויפ'ן זיידען,

געווא֫לט זעהן, ווי וויט ער איז אנטציקט, איז אבער שווער נעווען צו זעהן אויף זיין פנים וואס ער טראכט. א מענש, אז ער זיצט מיט צוגעמאכטע אויגען, וועט איהר קיינמא֫ל ניט טרעפען, וואס ער טראכט. פלוצים עפענט ער אויף די אויגען, נעמט מיך אן ביי דער האנד, קוקט אויף מיר אריבער די בריל֫ען מיט א שמייכל֫ אויף די ל֫יפען און טהוט א מא֫ך מיט דער האנד:

— הערט זשע, איך מוז אייך איבערשל֫אגען אין מיטען דער מעשה. ווי מיינט איהר, קא֫כט זיך שוין ביי אייך ווארמעם אין קיך?

— ווארמעם? געווים. איהר זענט אפשר הונגעריג? וועל֫ איך הייסען עפים נעבען.

— הונגעריג? חס ושל֫ום! איך וויל֫ נא֫ר וויסען, אויב עס הייצט זיך דא֫רט ביי אייך אין אויוועז?

— געווים הייצט זיך אין אויוועז.

— אויב עס הייצט זיך, טא֫ נעמט אוז ווארפט אריין, זייט מוחל֫, אט דא֫ם נאנצע העפט אין אויוועז אריין אוז פערברענט דא֫ם אויפ'ן פייער, ווארום דא֫ם איז ניט אייער זשאנר. דא֫ם איז... דא֫ם איז — פע!!!

— — — —

היצען ביי אונז אין אויוועז אין דער צייט, ווען מיר האלטען ביי׳ם פערענדיגען א בוך, וואָס אונז ווייזט זיך אויס, אז ס׳איז אזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין נאָרניט זיין...

נעריווי (אימאַליע), ז׳ חנוכה, התרע״א.

מיין בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעווינסקי

געשריבען אין יאהר 1910.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי

אונזער ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דעם אַזוי פריה אָפּגע־שטאָרבענעם לעווינסקי איז געווען, נאָטירלעך, א ליטעראַרישע, און אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט א יאָהר צוואַנציג צוריק, אין דער צייט פון מיין „יודישע פּאָלקסביבליאָטהעק". אויף די בלעטער פון ס „המליץ" (עליו השלום) האָבען מיר זיך בעגעגענט, ביידע אָנגעוואָפענט מיט שטאָהלענע פעדערען און מיט איין אַר־סענאַל פון מליצות, און האָבען מלחמה געהאַלטען אויף עטליכע נומערען „המליץ", נישט געפאַלען, חלילה, און נישט אונטערגע־גאַבען זיך איינער דעם אַנדערען, און אָהן א טראָפּען בלוט — ווי די אמת'ע גבורי ישראל.

דעם ערשטען פּלוצליכען סטראַטעגישען אָנפאַל האָט ער גע־מאַכט אויף מיר. ער איז ארויס מיט א „מאמר": „סטייטש, שלום־עליכם וויל אָפּ'שמד'ען אַלע בעסטע העברעער, מאַכען זיי פּאר זשארגאָנעסטען! שלום־עליכם צאָהלט אין טאָג אריין! צוואַנ־ציג קאָפּיקעס א שורה זשארגאָן! שמע ישראל!!" און גע'חתמ'עט איז געווען: א. ל. לעווינסקי פון גאָרנאָסטאיעווקע.

בין איך אָבער אויך ניט קיין מלופּים־קינד, האָב איך געגעבען א נעם ארויס מיינע מליצה'דיגע קוילען מיט מיינע העברעאישע פּייליען, איינגעטונקען (אין גיפט? חלילה!) אין טינט און — היידא מיט א „מאמר" קעגען דעם לעווינסקי'ן פון גאָרנאָסטא־יעווקע. פערשטעהט זיך, אז מעהר פון אַלע האָט בעקומען פון מיר א פּאָרציע גאָרנאָסטאיעווקע. ביי יערען זאַץ און ביי יעדער

פראָצע איז געווען מיט א ביטערער אירָאָניע: „הסופר מגאָרנאָ־סטאָיעווקע". מיר צו הילף איז גיך אונטערגעקומען נאָך א גבור פון די גבורי־ישראל און נענומען בויקערען דעם גאָרנאָסטאָיעווקער אַנטיזשאַרגאָניסט פון הינטען און פון פאָרענט און פון אַלע זייטען. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען גבור איז י. ח. רבניצקי. דער גאָרנאָ־סטאָיעווקער קונדס, אָפּנים, האָט זיך אָבער ווינציג־וואָס איבער־געשראָקען פאָר אונז ביידען און האָט געמומען שניידען א „מאמר", נאָך א „מאמר", און אַלע מאָל מיט מעהר פייער. און מערק־ווירדיג! וואָס שארפער דער דאָזיגער פייעריגער אַנטיזשאַרגאָ־ניסט איז אַרויסגעטראָטען קעגען אונז, מעהר היימישער איז ער אונז געוואָרען. עפּים האָבען מיר אַלע געפיהלט, אז דער „שונא" טראָגט אויף זיך א פעל אין א טיגער און דארף זיין דערצו א גוט ברודערעל, „משלנו"...

און כך הוה. דאָס איבעריגע דארף איך ניט דערצעהלען. אַלע ווייסען, וואָס פאר א מין „שונא", וואָס פאר א מין „אַנטי" א. ל. לעווינסקי איז געווען בכלל, ובפרט צו דער ליטעראָטור פונ'ם אידישען פאָלק, וועלכע איז איהם געווען נישט ווינציגער טייער ווי זיינע אייגענע קינדער. מיט א בריוו שמייכעל איבער'ן בריי־טען פנים האָט ער מיך דאָס ערשטע מאָל בעגעגענט אין אָדעס. דאָס האָט בעדאָרפט צו זיין אונגעפעהר מיט א יאָהר צוועלף צוריק. איהם האָט מיר פאָרגעשטעלט, אויב איך האָב קיין טעות, דער „אבי אבות הנוטברודערלעך", וואָס זיין נאָמען איז לובארסקי, נאָר מעהר בעקאַנט אונטער'ן נאָמען „אונזער אברהם אליהו", וואָרום אברהם אליהו איז היימליכער אלם לובארסקי... דעמאָלט איז לעווינסקי שוין נישט מעהר געווען א לעווינסקי פון גאָרנאָ־סטאָיעווקע, נאָר „א. ל. לעווינסקי", „רבי קרוב" — און אך, וואָס מיר ביידע האָבען זיך אָנגעלאָכט, דערמאָנענדיג זיך אן אונזער דועל אויף די בלעטער פונ'ם „המליץ"! עס האָט זיך מיר אויס־געראָכט, אז מיר זענען מיט איהם בעקאַנט שוין פון מי יודע וועז, און עפּים א מאָרנע וויבע וואָרעמקייט האָט זיך געפיהלט נעבעך

איהם. נישט געווען דאָס מאָל, וואָס ער זאָל זיין אין „מיין" שטאָדט (אין קיעוו) און ניט זיין ביי מיר אָן ביי מיין נאָנץ הויזגעזינד א ליעבער, א גוטער, א וואַרעמער נשמה. איך קאָן ניט אָנווייזען פינקטלעך — וועג, פון וואָסער א מאָמענט, עס האָט זיך פערבונדען אונזער גוטפריינדשאפט. איך וויים נאָר, אז דאָס איז געווען א ליעבשאפט א לאַנגאָנעדיגע. איין אלטע ליעבשאפט! זיין געטריישאפט צו מיר (און מסתמא דאָס זעלבע צו יעדען פון זיינע אינטימע פריינד) איז געווען כמעט א איבערנאַטירליכע. איך וועל געווים זיין א חוטא פאַר'ן רבונו־של־עולם, אויב איך וועל זאָגען, אז איך האָב אויף נאַט'ס וועלטעל מעהר שונאים ווי גוטע פריינד. אָבער אזא גוטען פריינד, ווי לעווינסקי, וויים איך ניט, אויב איך האָב וועג געהאַט, אָן נאַט וויסט, אויב איך וועל איהם האָבען. איך זאָל, למשל, וועלען זאָגען, אז לעווינסקי איז מיר געווען געטריי, ווי א ברודער, וואָלט דאָס געווען ניט נאָר באַאַל — דאָס וואָלט זיין א בעלעדיגונג, א פראָפאַנאַציע פאַר'ן געשטאַרבענעם. און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס זעלבע, וואָס איהר הערט פון מיין מויל, קאָנט איהר הערען, ווי געזאָגט, פון יעדען איינציגען פון אונזער ענגען קרייז, פון אונזער ליטעראַריש קלייזעל. א גוטען פריינד, זאָגט די וועלט, דערקענט מען אין איין „עת־צרה". מע בעדאַרף לייענען לעווינסקי'ס בריף צו מיר קיין אויסלאַנד אינ'ם בעריהמטען יאָהר 1905, בעת איך האָב פערלאָזט דאָס „פאָטערלאַנד" און בין אַוועק מיט'ן וואַנדערשטעקען קיין אמעריקא.

„איך האָב צו אמעריקא נאָר ניט, — אזוי אונגעפעהר שרייבט צו מיר לעווינסקי קיין לעמבערג — נאָר איך פערגין ניט אמעריקא „אונזער שלום־עליכם'ן!" „דו פאַהרסט אוועק פון אונז, — שרייבט ער ווייטער — נאָר נעדענקען זאָלסט דו, — מאָלע וואָס סע מאכט זיך — אז ס'איז דא א שטאָדט אדעס, און דאָרטען האָסט דו פריינד, וואָס ליעבען דיך און וואָס וועלען דיך קיינמאָל ניט פערלאָזען!"... און זיין נדולה, זיין פרייד ביי מיין צוריק־

קומען „אהיים"? דאָס האָט ער מיך אויסגעשריבען נאָך פון דער שווייץ קיין אָדעס אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד לטובת האלמנה שטיינבערג מיט א גאַנץ בינטל שרייבערס. אך! ווער עס האָט ניט געזעהען לעווינסקי'ן אין יענער צייט, דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. איך לאָז דאָס איבער פאַר מיינע קאָלעגען: ביאַליק, פרוג, רבניצקי, שלום אש און דער זיידע רב מענדעלי זאָל מאריך ימים זיין. זיי וועלען דאָס בעסער בעשרייבען. איך ווייל ברענגען דאָ מעהר נישט אַז איין עפיזאָדע.

דעם גאַנצען טאָג האָט מען לעווינסקי'ן אין ערגיץ נישט געקאָנט געפינען. אויסגעזוכט גאַנץ אָדעס — ניטאָ לעווינסקי! ווּאו איז לעווינסקי? ער איז פערנומען מיט'ן קאָנצערט לטובת האלמנה שטיינבערג. מיר, די אויבען אויסגערעכענטע, דאַרפען זיך אָבער זעהר נויטיג מיט איהם זעהען. איז געבליבען, מיר זאָלען זיך מטריח זיין צו איהם אַלע, בנערינו ובזקנינו, אויף דער דאַטשע. דאָכט זיך, אויפ'ן „פאָנטאַן". געקומען אויפ'ן פאָנטאַן — א נעכטיגער טאָג. שוין באַלד נאָכט — נישטאָ לעווינסקי! דאָס ווייב קלאָגט זיך; ער האָט נאָך בעדאַרפט קומען צו ווּאַרעמעס. ערשט אָרום נאָך מעריב־צייט — ער איז דאָ. א בערטראַגענער, א פערטראַסקעטער, איין אויסגעמאַטערטער, א פערשוויצטער. אַלץ מיט'ן קאָנצערט געווען פער'עסק'ט: „פראָגראַם... טאָלמאַטשאָוו... אַווינאָוויצקי"... „גוט. האָסט עפּעס נעגעסען?" „הא? ניין, גאָר פאַרגעסען!"

ער האָט פערגעסען עסען! — א וואונדער אביסעל, אז אזא מענש חאָפּט א אינפלוענצא און שטאַרבט אוועק פלוצים אין מיטען דרינען?

נאָך מעהר בולט קומט אַרויס ביי מיר לעווינסקי'ס פיזיאָנאָמיע אין זיינע פיעלע צעהנדליגער בריף בשעת מיין קראַנק ווערען. זיינע העכסט פרייַנדליכע, ריהרענדיגע בריף צו מיר

קיין נערווי, קיין סאנטבלאזיען אוז קיין לוגאנאָ אָטעמען מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, ווּאָס נאָר א פּאָטער צו א ליעבען קראנקען קינד איז פּעהיג אזוי צו שרייבען. איטליכס ברייוועל הויבט זיך אָן מיט א „חביבי יקירי!" און לאָזט זיך אויס: „והעיקר כל העיקרים היה בריא, היה בריא וחזק! * נאָך נאָר ניט לאַנג, היינטיגען ערב סוכות איז דאָס געווען, ווען דער מלאך־המות איז שוין געשטאַנען הינטער זיינע פּלייצים, שרייבט ער צו מיר פּאָלנענדעס (ווייל דאָס איז איינס פון זיינע לעצטע ברייוולעך, אויב ניט דאָס לעצטע שבלעצטע, נעב איך עס איבער דאָ כמעט איינגאַנצען, ככתבו וכלשונו ממש):

„. . . ראשית כל ולפני כל: גמר חתימה טובה וכו' . . . אלא בחפצי אשר לגמר חתימה טובה עוד יוסיפו לך מלתא זוטרתא: שתזכה בגורל הגדול 200,000. חושב אנכי, אשר לגבי דקודשא בריך הוא, כמו להברייל אצל בראַדצקי מיהופּיץ, אינו ולא כלום, ולגבי יהודי כמוך יהיה זה ענין. ומה דעתך? וזאת עוד, אשר באם יעלה הדבר בידי להיות בחוץ לארץ בחודש הבא, אשתדל להתראות עמך, אם רק תהיה עדיין בלוגאנאָ. ואנחנו, חביבי, חכינו ממך „מאומה" לגליון של ראש־השנה או לכל הפּחות לסוכות. ואתה, גזלן, החשית. צרה עינך באדעסא שלנו. ומה יהיה גורל „גוטמאַרגנו" אינני יודע; אפשר שיגוע בלא עתו מחסרון כיס או מחסרון דם... ואתה מתרחק ממנו. וכאשר יבנה המקדש תצטרך להביא חטאת שמנה! והעיקר מה שבדעתי עכשיו לכתוב לך הוא בדבר „הפּתגמים" שלך. כמו שאתה רואה קבצתי לאחד אחד את כל הגלייכווערטלעך וסתם ווערטלעך שלך ובדעתי להדפּיס אותם בחוברת אחת יפה מאד, עם הקדמה שלי או של אחד מאנשי שלומנו, הקדמה קצרה אבל מפורשת ומבוארת, ולמכור אותה במחיר נמוך מאד. ואתה, יקירי, נקבה שכרך, כמה שתמצא לנכון, באשר

* דער עיקר פון אלע עיקרים — זיי געזונד, זיי געזונד און שטארק.

חפץ אנכי לקנות אותה, אם לא לצמיתות, אבל לעשרים שנה (!?) או פחות מעט... זהו, ידידי היקר, מה שמצאתי נחוץ לכתוב לך עתה. את המחברת גופא אנכי שולח לך מחר. וחדשות, יקירי, אצלנו רק מעט. רבניצקי איז נאך געל ווי געווען, ווערט אפילו אביסעלע גרויליך, אבער נאך אלץ געל, און שוויינט. ביאליק איז נאך אלץ ביאליק, דאס הייסט, ער שרייבט ווי נ צ י ג ע ר שירים און לאכט פ י ע ל, און דער „זיידע" זיצט נאך אין ווילנא... וכו׳

בכל הברכות שלך

א. ל. לעווינסקי."

[פ ו ן ד י א ר ו י ס ג ע ב ע ר : מיר ניבען דא פאר די לעזער די איבערזעצונג פון דעם בריעף אויף אידיש: ערשטענס און פריהער פון אלץ — א גמר חתימה טובה... נאר איך וויל, אז צו דעם „גמר חתימה טובה" זאל מען דיר צולענען נאך עפּים א קליניגקייט: דו זאלסט אויסנעמען דאס גרויסע געווינס פון צוויי הונדערט טויזענד. איך מיין, אז ביי דעם אויבערשטען, ווי, להבדיל, ביי בראדסקי'ן, איז דאס פון די קליינע זאכן; ביי אזא אידען אבער ווי דו וועט דאס זיין א ענין. ווי מיינסט דו? און ווייטער — אויב מיר וועט זיך אייגנעבען צו זיין נעכסטען מאנאט אין אויסלאנד, וועל איך זיך סטארען צו זעהען מיט דיר, אויב דו וועסט נאך דעמאלט זיין אין לונאנא. און מיר, מיין טייערער, האבען ערוואַרט פון דיר „עפּים" פאר'ן ראש־השנה־נומער, אדער, לכל הפחות, אויף סוכות, און דו, גזלן, האסט נעשווינגען. דו פער־גינסט ניט אונזער אדעם. און וואס וועט זיין מיט אונזער „גוט־מארגען"* וויים איך ניט. אפשר וועט ער אוועקשטארבען פאר דער צייט פון געלד־מאנגעל, אדער פון בלוט־מאנגעל... און דו דערווייטערסט זיך פון איהם. אז דער בית־המקדש וועט אויפ־געבויט ווערען, וועסט דו דארפען ברענגען א פעטען „קרבן־חטאת"!

* א טענליכע ציימונג איז אדעם, פון וועלכער דער פערשטארבענער לעווינסקי איז נעווען דער רעדאקטאר־אריינגעבער.

און דער עיקר, וואָס איך וויל דיר אָצינד שרייבען, איז וועגען דיינע „שפּריכווערטער“.* ווי דו זעהסט, האָב איך צונויפגעזאַמלט אויפן צו איינס אלע דיינע גלייכווערטלעך און גלאַט ווערטלעך און איך האָב בדעה זיי לאָזען דרוקען אין א זעהר שענעם ביכעל, מיט א הקדמה פון מיר אָדער פון איינעם פון אונזערע לייט, א קורצע הקדמה, נאָר אַיין אויספיהרליכע, און פערקויפען עס פאַר זעהר א נידעריגען פּרייז. און דו, מיין טהייערער, בעשטים דיין לוין, וויפיעל דו וועסט געפינען פאַר נויטיג, ווייל איך ווייל דאָס אַוועקקויפען, אויב ניט אויף אייביג, איז אויף צוואַנציג יאָהר (!?), אָדער אויף אביסעל וועניגער פון דעם... אָט דאָס איז, מיין טייערער פריינד, וואָס איך האָב געפונען פאַר נויטיג דיר צו שרייבען אַצינד. דאָס העפט גופא שיק איך דיר מאָרגען. און נייעס, מיין טייערער, איז ביי אונז גאָר וועניג...]

שפּעטער מיט א טאָג צוויי־דריי האָב איך ערהאלטען פון איהם דאָס העפטעל. אין דעם זעלבען טאָג האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אז לעווינסקי איז געפּעהרליך קראַנק. אויף מיין אָנפראַ־דעפּעשע: וואָס מאַכט לעווינסקי? האָב איך בע־קומען פון מיינע פריינד פון אדעס א קורצע תשובה:

דאָראָנאי לעווינסקי סקאַנטשאלסיא.

סך הכל דריי וועלטער, נאָר די דריי וועלטער האָבען צוגע־צומען דריי יאָהר פון מיינע נישט פיעלע יאָהרען, וואָס מיר איז נאָך געבליבען זיך נאריש צו מאַכען אויף דער דאָזיגער נאַרישער וועלט...

ביי׳ם סוף פון מיינע פערביי־לויפענדיגע רשימות גלוסט זיך

---

* א. ל. לעווינסקי האָט זיך א נעוויסע צייט אפּגענעבען מיט׳ן צונויפ־זאַמלען אלע שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך פון שלום־עליכם׳ס ווערק — סאי די אריגינעלע, שלום־עליכם׳דינע, סאי די פאלקס־ווערטלעך, וואס שלום־עליכם האָט בעאַרבייט אויף זיין שטייגער — און האָט דאָס נעזאַלט ארויסגעבען איז א בעזונדער ביכעל. — דאָס מאנוסקריפט מיט די ווערטלעך געפינט זיך ביי שלום־עליכם׳ס פאַמיליע צווישען שלום־עליכם׳ס נאכגעבליבענע שריפטען.

מיר פֿארשטעלען אין זכרון לעווינסקי׳ס פֿארטרעט מיט קורצע שטריכען, ווייל איך שרייב דאָס זעהר בחפזון׳דיג און נאָך ליגענדיג דערצו: א גרויסער איד, א ברייטער, מיט ברייטע פּלייצעס, מיט א ברייט שמייכעל אויפֿן ברייטען פּנים און מיט ברייטע הענד, וואָס וואָלטען וועלען ארומנעמען דאָס גאַנצע בינטעל אידישע שרייבערס מיט׳ן גאַנצען אידישען פּאָלק און אריבערחאפּען זיך אויף א וויילע קיין ארץ־ישראל — אינ׳ם אידישען לאַנד — און דאָרטען געבען א לעב־אונטער, אָבער טאַקי וואָס לעבען הייסט, דהיינו: א גלעזעל כרמל־וויין, א גרויסען העברעאישען זשורנאל, א גרויסע אידישע אקאדעמיע, א שפּאציער מיט אידישע טעכטער אויפֿן הר־הכרמל, און א פּאָר אויף די אייגענע אידישע באָהנען, אומעדום מיט אייגענע אידישע בופעטען, מיט אידישע קיאָסקען, וואו עס פֿערקויפט זיך כל ספרי מענדעלי מוכר ספרים מיט כל שירי ביאַליק — חי גלעבט, אַדנים סלאָוואָם!...

„אַדנים סלאָוואָם" — דאָס איז געווען לעווינסקי׳ס פּלוג־וואָרט, מיט וועלכען ער פּלעגט אויסלאָזען יעדען שמועס און מיט וועלכען עס גלוסט זיך מיר פֿערענדיגען אויך די דאָזיגע שורות.

נערווי (איטאַליע), ו׳ מרחשון, התרע״א.

די אנטערקונגען איז דעם דאָזיגען ארטיקעל, ווי אויך די איבערזעצונג פֿון׳ם העברעאישען בריף, זענען נעמאכט פֿון די ארויסגעבער.

ס. מ. ווארשאווסקי און זיינע ליעדער

געשריבען אין יאָהרען 1900—1914.

מ. מ. וואַרשאַווסקי אוו זיינע ליעדער

א.

אַ פּאָר וועדטער צו וואַרשאַווסקי׳ס ליעדער.

וואונדערבאר איז די געשיכטע פון אונזער פּאָלק ישראל. וואונדערלעך איז אונזער אידישע לעטעראטור. נאָר נאָך מעהר וואונדערלעך איז די ביאָגראפיע פון אונזערע שרייבער, פּאָעטען אוו משוררים. אייגענטלעך, איז בייא אונז, אידען, נישטאָ קיין שרייבער, ווי בייא לייטען, דאָס הייסט, נישטאָ בייא אונז אזעלכע, וואָס זאָלען זיך אָפּגעבען נאָר מיט שרייבערייא אליין; מע קאָן זאָגען, אז בייא אונז איז כמעט נישטאָ קיין אייגציגער שרייבער, וואָס זאָל לעבען פון דער פּען. בייא אונז שרייבט יעדער ווער עס ווילּ, ניט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן ניט שרייבען, מחמת ער איז פערטראָגען גאָר אין עפּים אנדערש, אין דאגות־פּרנסה, ער זוכט א שטיקעל ברויט... דעריבער וואָל־נערען זיך בייא אונז אָפּטמאָל טאָלאנטען, וואָס געהען לאיבוד, ווע־רען פערפאָלען. מע בעדארף נישט מיינען פון דעסטוועגען, אז בייא אונז שרייבט מען חלילה ווינציגער, ווי בייא אלע אנדערע פעל־קער; אדרבה, צווישען אידען געפינט איהר א סך, א סך אזעלכע, וואָס שרייבען אוו שרייבען אוו הערען ניט אויף צו שרייבען, פערגיסען טייכען טינט, פיהרען־איבער פאפּיער אוו פּענעם אומ־ברחמנות, אוו דרוקען ביכער אוו ביכלעך איז די טויזענדער. נאָר

נישט פון דעם מין שרייבער ווי איך רעדען אצינד. איך רעד פון די אמת'ע טאלאנטען, וואם ליגען אין דער פערבאָרגענישן, וואם יאגען ניט ארויסבעווייזען זיך אויף דער אידישער וועלט און וואם מע בעראף זיי זוכען און געפינען.

איינער פון די דאזיגע טאלאנטען איז דער פערפאסער פון „אידישע פאלקס־ליעדער", מ. מ. וואַרשאווסקי. דאם איז א נייער פארשוין, א גאסט אין אונזער פאלקסליטעראטור, און פערדיענט, מע זאל זאגען איבער איהם און איבער זיינע ליעדער עטליכע ווערטער.

מ. מ. וואַרשאווסקי איז, ווי דאם רוב פון אונזערע שרייבער, א מענש א פערנומענער (ער איז א יורימט), וואם האט נישט קיין צייט אפצוגעבען זיך מיט ליטעראטור; נאר אז ער האט א פרייע מינוט, זינגט ער זיך א אידיש ליעדעל, זיין אייגענע ארבייט, מיט א אידישער מעלאדיע, וואם ווערד ביי איהם בעשאפען אינאיינעם מיט די ווערטער. ער האט נישט אין זינען געהאט ארויסגעבען זיינע אידישע ליעדער פאר'ן פאלק, און אפילו אנשרייבען זיי אויף פאפיער, ביז עס האט זיך געמאכט, אז גאר אומגעריכט, צוריק מיט א יאהר דריי־פיער, האבען אייניגע פון זיינע בעקאנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט איהם זינגען און שפיעלען זיינע אידישע ליעדער — און מיר זענען אלע געווען אנטציקט. מיר האבען דערהערט א נייי מין געזאנג, מיר האבען דערפיהלט א פרישע מין געשמאק, א בעזונדער מין זיסקייט, סאי אין די ווערטער, סאי אין דער מעלאדיע, און מיר האבען זיך צוגעזעצט צו איהם, ער זאל זיי ארויפשרייבען אויף פאפיער. — און פון יענער צייט אן קאן מען שוין הערען וואַרשאווסקי'ס ליעדער זינגען אין א סך אידישע הייזער דא אין קיעוו, און אויך אין אנדערע שטעדט, וואם אין אונזער געגענד. מע זאל פערשטעהן אקוראט וואַרשאווסקי'ס ליעדער, מוז מען זיי הערען זינגען, וואַרום דאם זענען נישט גלאט אזוי שירים, וואם גראמען זיך — שטראם־גראם; דאם זענען ליעדער, און ליעדער פאר'ן פאלק; דאם זענען אזעלכע ליעדער, וואם

אין זיי שפּיגעלט זיך אפּ, ווי אין א לויטער וואסער, דאס גאנצע לעבען פּונ׳ם אידישען פּאלק מיט אלע אידישע פּריידען און ליידען, אידישע צרות, דער אידישער דלות, אידישע טרערען... ווארשאווסקי׳ס ליעדער זענען נישט נאר קינות, קלאגליעדער אליין; אדרבה, מעהרסטענטהיילס פּון זיי זענען דוקא פּרייליכע, לעבעריגע ליעדער, ווען אפילו אז זיי הויבען זיך אן טרויעריג, מיט איין אומעטיגען מאטיוו, לאזען זיי זיך אפּטמאל אוים מיט א גע־לעכטער:

אז מע צאפּט פּון מיר דאס בלוט ארוים
און מע מוטשעט מיך פּאמעליך,
לאך איך מיך גוט פּון מיינע שונאים אוים
און גיבּ מיר נאר א פּרייליך!...

נאר אז אך און וועה איז צום געלעכטער! אין דער גאנצער פּרייליכקייט הערט זיך א געוויין, אין זיין געלעכטער הערט מען טרערען... נאר ווארשאווסקי׳ס העלדען האבען פּיינט בעקלאגען זיך:

ווי פּאר׳ן עמוד
זינגען זיי תמיד...

זיי זענען, צום מיינסטען, טאקי גרויסע ארעמע לייט, נעבאך קבצנים, נאר פּרייליכע קבצנים:

חאטש איך בין מיר ארעם אידעל
און עס דארט מיר גוט דער מוח,
שמחת־תורה זינג איך א ליעדעל
און מאך א גוטע כוסה אויך!...

זיי זענען, צום מיינסטען, גרויסע בעלי־בטחון, זיי גלויבען אין גאט און זענען מקבל באהבה אויף זיך אלע צרות, סאי די וואס פונ׳ם אויבערשטען, סאי די וואס פון מענשען, סאי פון פּרעמדע, סאי פון אייגענע... זעלטען חאפּט זיך ארוים ביי איהם א קלאג, אז:

ביי יעדען איז אַ יום־טוב דאָס שטיקעלע לעבען —
ביי מיר איז דאָס לעבען שווארץ ווי די ערד...

זעלטען־זעלטען חאפט זיך ארויס ביי איהם א געוויין: „עס זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט!"... פערקעהרט, ביי יעדען אומגליק, ביי יעדער צרה שלא תבוא, פערענטפערט ער דעם רבונו־של־עולם און זאגט דעם געוויסען „גם זו לטובה":

איך בין קראַנק, איך שפיי מיט בלוט,
אין בקור־חולים נעמט מען מיך ניט...
איך שטאַרב, איך געה־אויס, ווי אַ לעכט, —
שא! בריידער, גאָט איז גערעכט...

ער רעדט זיך אויס דאָס הארץ, אז אמאל, ניט היינט געדאכט, איז געווען אַ סך — אַ סך ערגער, און ער טראַגט נישט קיין שנאה, קיין פערדראָס אויף זיינע שונאים; אדרבה, ער וואָלט טרינקען מיט זיי „ברודערשאפט":

טהייערע מלכה,
געזונד זאָלסט דו זיין!
פאַר וועמען זאָל איך טרינקען
דעם דאָזיגען וויין? —
— — — — — — — —
איך וואָלט טרינקען פאַר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אויס!
— — — — — — — —

וואַרשאַווסקי'ס העלד איז א גרויסער מאמין, און חאָטש די נאכט איז לאַנג, חאָטש די נאכט איז פינסטער, גלויבט ער פון דעסטוועגען, אז אָט־אָט געהט־אויף די זון אין ציון; ער זעהט איהר שיין פון דער ווייטען, ער הערט הימעלשע געזאַנגען פון פייגעל, וואָס פליהען דאָ און דאָרט:

די הענד שוין אויפגעבונדען,
צעבראָכען ליגט די קיים...
דער גלות אי, פערשוואונדען,
פערשוואונדען צער און לייד!...

וויבאַלד אַזוי, איז ער דאָך געראכט, אַז ער זינגט:

וואָס זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיג זיין?
ס'איז אַיין עבירה, כלעבען, אַ גרויסע —
אַמעהר, טראָגט אַריין אַיין עמער ווייַן,
לאָמיר מאַכען בעסער אַ כוסה! —
זיך מוטשען און זינגען ליעדער,
פֿליעסקעט, פֿליעסקעט, ברידער!...

וואָס נאָך פֿאַר אַ סוד ליגט אין וואַרשאַווסקי'ס ליעדער? — וואָס זיי זענען פֿראָסט און עכט אידיש, נישט ג'מלאָכה'ט — און דאָס איז אמת'ע פֿאַעזיע. וועמען פון אונז איז נישט בעקאַנט דאָס בילד פון'ם אידישען חדר:

אויפ'ן פֿריפֿעטשיק ברענט אַ פייערל
און אין שטוב איז היים,
און דער רבי לעהרענט קלייַנע קינדערלעך
דעם אלף־בית...

אַדער ווי געפעלען אייך, אשטייגער, „שרה און רבקה", די צוויי שוועסטער פון „ראַחמעסטריווקע"? און דאָס בריוועל פון אַמעריקא, וואָס אַ זוהן שרייבט צו זיין מאַמע און גיט איהר אַפֿ אַ גרוס פון יעדען בעזונדער: פון לאה'ניון און פון דבורה'לען, וואָס ווייזט מיט'ן גרויסען פינגער אויף דער באַבעניו'ס פֿאטערעט:

און מיין שענער יונג מיין סאַני
ארבייט, גאָלדענע האַט ער הענט!
משה'לע זאָגט שוין „מודה אַני",
רחל'ען וואַלסט דו ניט דערקענט...

אט אזוי זינגען זיך אידישע, באמת אידישע פאלקס־ליעדער! אויך די שפראך פון ווארשאווסקי׳ס ליעדער איז די אמת׳ע פאלקס־שפראך, א פראסטע אידישע קאפאטע, נישט געקינצעלט, נישט פערדייטשערט פונקט אזוי ווי מע רעדט ביי אונז אין אונזער נעגענד.* איך בין רעכט איבערצייגט, אז עס וועט נאר נישט לאנג געדויערן און ווארשאווסקי׳ס „אידישע פאלקס־ליעדער" וועלען ווערען ביי אונז באמת פאלקס־ליעדער, וואם מע וועט זיי קאנען הערען זינגען אומעדום, אין יעדער אידישער שטוב, דארט וואו מע הערט נאך אמאל א אידיש וואָרט, דארט וואו מע שעמט זיך נישט מיט אונזער ארעמער אידישער פאלקס־שפראך, וואם מע רופט זי „זשארגאן"...

אויגוסט 1900, קיעוו.

---

* מיר בעטען ביי די, וואם די אויסשפראך איז ביי זיי א ליטווישע, זיי זאלען מוחל זיין ווארשאווסקי׳ן די גראמען: „וואונדער — קינדער, מוטער — ביטער, בלוט — ניט, צו — פריה, זיס — פוס", וכדומה אזעלכע פערזען, וואם פאר׳ן ליטווישען לעזער קומען זיי אויס פריקרע. דערפאר זענען מיר מוחל די ליטווישע שרייבער זייערע גראמען: „שונאים — פנים", וויי „פנים" לייענט זיך ביי זיי ווי ביי אונז „שונאים", אדער די גראמען: „אויך — ניך", וויי „אויך" לייענט זיך ביי זיי „עך" און „ניך" — „נעך"... אויך די מאם פון די פערזען איז ביי ווארשאווסקי׳ן נישט אויסגעהאלטען אומעדום גלייך, וויי ער גייט מיט דעם נאנג, אז אין ליעדער איז נישט די מאם דער עיקר; ער בויעט זיינע ליעדער אויף דער ארט, ווי עס האט געשריבען נאלדפאדען, ווען ער שעצט נאנץ הויך אלס פאלקסדיכטער און האלט זיין שרייבען פאר א מוסטער ביי׳ם צונויפלעגען פאלקס־ליעדער אין זשארגאן.

ב.

די געשיכטע פון ווארשאווסקי׳ס ליעדער.

(צו דער צווייטער אויפלאגע).

דאס איז געווען מיט א יאהר פיערצעהן־פופצעהן צוריק. אין א געשפרעך מיט א געשוואוירענעם אדוואקאט אין קיעוו (מ. מ—ר) דערצעהלט מיר דער דאזיגער אדוואקאט א מעשה, אז יענע וואך איז ער געפאהרען מיט זיינעם א קאלעגא, אויך א געשוואוירענער אדוואקאט, מ. מ. וואַרשאווסקי, פון קיעוו קיין ווא־סילקאוו אין גאריכט אריין, האט איהם אט דער וואַרשאווסקי דעם גאנצען וועג געזונגען אידישע ליעדלעך אין „זשארגאן", נאר אזעלכע, וואס צעגעהען זיך ממש אין אלע איברים. בעזונדער איז איהם פערבליבען אין טעם א ליעדעל, וואס הויבט זיך אז מיט די וואַרטער:

„אוי, מאכט חאנצי בולקעם!
אוי, באקט זי בייגעל!"...

— וועמענ׳ס ליעדלעך זענען דאס? וואו קריגט מען זיי אזוי וואו זענען זיי נעדרוקט?

— זיינע אייגענע ליעדלעך, אין ערגיץ ניט נעדרוקט. ער אליין מאכט די ליעדער, ער אליין בעשאפט די מוזיק צו זיי אזוי ער אליין זינגט זיי — אלסדינג אליין.

— סטייטש, וואס־זשע שווייגט איהר? גיט איהם אהערצוצו, אט דעם פויגעל!

אזוי ס׳איז נעבליבען, אז אין א פרייען טאג ברענגט ער מיר איהם צו פיהרען.

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר נעווען בעקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז געווען א געשוואירענער אַדוואָקאַט, א טיפ פון יענעם מין געשוואירענע אַדוואָקאַטן, וואָס חאַפּען ניט קיין שטערען, קנאַקען ניט, לאָזען זיך ניט הערען אויף דער וועלט, זיצען זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקען לאַנג־לאַנג ארויס אויף א קליענט, נאָר אז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיכער, אז ער האָט געטראָפען ניט צו קיין אַדוואָקאַט, וואָס קוקט איהם אין דער האַנד אריין און שאַצט איהם די קעשענע, נאָר צו א פרייַנד, צו א ברודער, וואָס וועט איהם אויסהערען ווי א פריינד און בעהאַנדלען ווי א ברודער.

פערשטעהט זיך, אז אזעלכע מענשען פלאָגען זיך זייער נאָנץ לעבען, פיהרען א ביטערע מלחמה, קומען קוים־קוים אוים מיט'ן שטיקעל ברויט און ווערען געעלטערט פאר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקי'ן איז דאָס אָבער געווען שווער צו דערקענען. דאָס איז געווען א פאַרשוין א לעבעדיגער, איין אמת'ער כתריליק — איין אַרעמס און א פרייליכס, און צווישען חברה געשוואירענע אַדוואָקאַטען — די נשמה. קיין אָבענד, קיין יום־טוב, קיין קערמעשעל איז זיך ניט בעגאַנגען אָהן מאַרק מאַרקאַ־וויטשען. וואָרום מאַרק מאַרקאַוויטש וואַרשאַווסקי האָט געהאט א בעזונדערען טאַלאַנט אויף צו פרייליך מאַכען דעם עולם מיט זיינע אויסגעצייכענטע הומאָריסטישע עקספּראָמטען אין ריימען, וואָס ער האָט אייך געקאָנט, וועו איהר ווילט, צוטראכטען צו יעדען איינציגען נאָמען, און מיט דער בעסטער כאַראַקטעריסטיק אָפּשילדערען אייך א מענשען אין דריי־פיער וועריטער.

קופערניק מיט זיינע גלענצענדע רעדעם און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראָמטען־קופלעטען האָבען נע'שמ'ט אין שטאָדט, און בוידע זענען געווען געליבט אין אלע אינטעליגענטישע קרייזען פון קיעווער ראיאן. נאָר אז דער זעלביגער וואַרשאַווסקי קאָן אויך אידישע ליערלעך מאַכען אין „זשארגאָן" — דאָס איז מיר

אפילו אויף די געדאנקען נישט געקומען. מע קאָן זיך דעריבער פאָרשטעלען, מיט וואָס פאר א נייגיעריקייט איך האָב ארויסגעקוסט אויף וואַרשאַווסקי'ן מיט זיינע ליעדלעך.

די עטלעכע טעג זענען אריבער — מע האָט מיר געבראכט דעם פויגעל.

א מענש פון אריבער פופציג, קורצען וואוכס מיט קורצזיכטיגע, נאָר שמייכלענדיגע און א סך רעדענדיגע אויגען, גוט געפאקט, איין אָפּגעטראָגען רעקל מיט א ביסל אויסגעריבענע עלנבויגענס, איין אלטגעזעסענער שניפס, א גיך גענגעל, א שען קול און א שטאַרק היילכיגער געלעכטער — אט דאָס איז וואַרשאַווסקי'ס פּאַרטרעט.

דער נאסט האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען, זיך צוועקגעזעצט צום פאָרטעפיאַן און גענומען זינגען און זיך אליין אקאמפאַנירען זיינע שענע ליעדער מיט אזוי פיעל הומאָר און געפיהל און מיט אזא שענער, האַרציגער שטימע, אז איך האָב איהם פשוט ארומגעחאפט קושען:

— גוטן! פאר וואָס לאָזט איהר ניט אָפּדרוקען די דאָזיגע ליעדער? וועט איך זאָל ניט וויסען, אז דאָס זענען אייערע אייגענע, וואָלט איך געמעגט שווערען, אז איך האָב זיי אמאל געהערט זינגען פון מיין מאמען!

אזוי פיעל פאַלקסטהימליכקייט האָט זיך געפונען אין די ווערטער און אזוי פיעל פּראָסטקייט אין זייערע מעלאָדיעס!

דער געדאנק פון לאָזען דרוקען די ליעדער איז אָבער געווען פון וואַרשאַווסקי'ן אזוי ווייט, אז ער האָט גאָרניט געוואָלט הערען דערפון. און דערצו האָט ער זיך מיר מודה געווען, אז חאָטש ער האָט אמאל געשטודיערט אין דער ראַבינער־שול (איז זשיטאָמיר), האָט ער אידישקייט געלערנט אזוי ווינציג און פערגעסען אזוי

פיעל, אז ס׳איז איהם שווער אפילו אנצושרייבען זיינע ליעדער אויף פאפיער.

קענען דעם האָט זיך אבער געפונען א מיטעל — און מיר האבען איהם געגומען אטאקירען פון אלע זייטען אזוי לאנג, ביז מע האָט ביי איהם גע׳פועל׳ט, ער זאל מיר דיקטירען דעם טעקסט, און פאר א מוזיקער — די נאָטען, און דער ערשטער באנד וואר־שאווסקי׳ס ליעדער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרען, און מע האָט זיך געגומען זיי ארויסגעבען על חשבון החברה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון „ציוניזם": ציוניסטישע אבענדען, פערזאמלונגען און דיסקוסיעס. און אזוי ווי די פער־זאמלונגען זענען בעשטאנען פון סאמע הייסע דעבאטען און טרו־קענע — אפטמאל אביסל צו טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטארק גענויטיגט אין א פערבייסעבטס, אין א מין קאמפאָט — „פאור לא באן באוש", ווי דער פראנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאזיגער קאמפאָט איז געווען די ערשטע צייט שלום־עליכם׳ס „מעשיות", און דערנאך איז צוגעקומען אויך וואַרשאוור סקי׳ס ליעדער.

ס׳איז כמעט ניט אוועקגענאנגען איין אבענד, איין ציוניס־טישע פערזאמלונג, מע זאל אונז ניט שלעפען פון „קרעשטשאטיק" אויף „פאדאל" און פון „פאדאל" אויף „קרעשטשאטיק". איך האב געמוזט עפים פארלייענען, און וואַרשאווסקי האָט געמוזט עפים זינגען — און ניט „עפים" זינגען, נאר טאקי א סך זינגען! אלסדינג, וויפיעל ער האָט פערמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, נאר אהן א שום תירוץ, — חאטש נישט מיין לייענען, נישט וואר־שאווסקי׳ס געזאנג האבען זיך אנגעקאהרט מיט׳ן ציוניזם. ס׳איז שוין אבער געוואָרען אזא רגילות — פערפאלען! אנגערעדט זיך ווי די פויקען און אנגענעסען זיך מיט דעבאטען, האָט מען אוועק־געשטעלט א טישעל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אוועקגעזעצט שלום־עליכמ׳ען אויבענאן, און די ערנסטע פער׳עסק׳טע פנימ׳ער

האבען שוין בעציטענס, אויף קרעדיט, געשענקט א שמייכעל, אין ס'איז ארוים אויף דער סצענע כתריעוקע, און דער עולם האט זיך נעפיהלט גאנץ יום־טוב'דיג.

נאר דער אמת'ער יום־טוב האט זיך אנגעהויבען ערשט דער מאלט, אז ווארשאווסקי האט זיך אוועקגעזעצט ביי'ם ראיאל. באלד נאך די ערשטע צוויי־דריי ליעדער האבען אנגעהויבען פליהען בעשטעלונגען פון אלע זייטען, ווי פון געבעטענע בעלי־בתים אויף א חתונה:

— „טייערע מאמע"!

— „א גוט מארגען, יענקעלע"!

— „תנחום דער טרובאטש"!

— „די מיזינקע"! „די מיזינקע"!

— „שמחת־תורה"! „שמחת־תורה"!

און דער גוטער ווארשאווסקי, וואס האט ניט געוואוסט וואס הייסט אפזאגען, אז יענער וויל, האט אויסגעהערט אלע בעלי־בתים און מיט פערגעניגען געגעבען יעדען בעל־הבית, וואס ער פערלאנגט, נעבאך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואלט איהם גע־צאהלט דערפאר מי יודע וויפיעל!

נישט איין מאל, געהענדיג פון די אסיפות ביינאכט צו־פוס (אויף צו בעשטעלען פאר די אומזיסטע „ארטיסטען" א פאיעטאן — דערוויף איז קיינער ניט געפאלען), האט ער מיר מיט זיין הילכיגען גוטמוטהיגען געלעכטער איבערגעגעבען און בעוויזען, אז דאס העמד איז אויף איהם „פיטש־נאס".

— חאטש אויסצודרעהען, א רוח אין זייער פאטער און מוטער ארויין, חא־חא־חא!

נאר אט איז געקומען די צייט, ער זאל שוין אמאל דערלעבען נחת אויך. עס איז ארוים מיט נאט'ס הילף דער באנד מיט ליעדער (לערך מיט א יאהר צעהן צוריק), געדרוקט אין קיעוו

בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען. און מחמת די ליעדער זענען שוין געווען בעקאנט פון א סך פריהער, האט מען די ערשטע מויזענד ביכלעך צעהאפט ווי מצה־וואסער, נישט איבערגעלאזט אפילו אויף א רפואה.

מאהלט אייך, קיין גרויסע גליקען האט דער מחבר ביי דעם נעשעפט ניט געקאנט מאכען. ער איז געווען גליקליך, וואס זיינע פריינד האבען געדעקט די קאסטען. א בעלן אויף ארויסצוגעבען די צוויטע אויפלאגע האט זיך עפעס ניט געפונען. א קונה, וואס זאל בעצאהלען דעם „מחבר" עטליכע הונדערטער במזומן — אודאי ניט (פאר זשארגאנישע ליעדלעך מזומן געלד?). אליין ארויסגעבען דאס ביכעל — האט ווארשאווסקי ניט פערמאגט קיינמאל אזא גרויסען קאפיטאל. סיידען מיט דער צייט, אז דער אויבערשטער וועט רחמנות האבען?... נאט, אז ער וויל, קאן ער!...

דערפאר האט ער אבער געהאט כבוד — א יובילוי!

איך מאך ניט קיין שפאס: מיר האבען איהם געפראווען א יובילוי.

אזוי האט דאס טאקי געהייסען: „דער אנדערהאלבען־יאהריגער יובל פון וואַרשאווסקי'ס ליעדער".

דאס האט בעדארפט הייסען: אזוי ווי אנדערהאלבען יאהר האבען זיך וואַרשאווסקי'ס ליעדער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען נעדרוקט און זענען מיט גאט'ס הילף אין א נוטער שעה ארויס פון דרוק — איז א גוט יום־טוב אייך, אידען!

דעם יובל האט מען „געפייערט" טאקי ביי מיר אין שטוב. פורים איז דאס געווען (אויב איך האב קיין טעות ניט), נאך דער סעודה.

א יום־טוב איז דאס געווען דוקא א פרייליכער, מיט טאסטען און מיט רעדעס.

סאמע אין מיטען יום־טוב האבען זיך אריינגעריסען א בינטעל קיעווער סטודענטען, יונגע לייט וואַרעמע, היציגע, אידיש בלוט,

און מע האָט געמאכט א כוסה, און מע האָט געהויבען א טאָסט, און מע האָט גערעדט א רעדעניש, און מע האָט געלויבט דעם מחבר אין טאָג אריין, געבענשט איהם מיט'ן נאָמען: „דער אידישער בעראנזשע", און מע האָט נעחאפט א רקוד'על מיט'ן בעל־היובל און מיט'ן בעל־הבית, און מע האָט געטאנצט און מע האָט געזונגען — חי־געלעבט!

ווי נאָר ס'איז אויספערקויפט געוואָרען דאָס ביכעל, איז דער נאָמען פון ווארשאווסקי'ס ליעדער גיך געוואָרען מפורסם נישט נאָר אין קיעוו און ארום קיעוו, נאָר ווייט־ווייט איבער'ן גאנצען לאנד איז כמעט נישט געווען די אידישע שטוב, ווו מע זאָל ניט ווייסען צו זינגען דעם „אלף־בית". און דער קול, אז דער פערפאסער אליין זינגט זיינע ליעדער פאר'ן עולם אין קיעוו, האָט דערגרייכט אויך אין אנדערע שטעדט, און מיר האָבען ביידע אנגעהויבען בעקומען זעהר פרייגדליכע איינלאדונגען פון א סך גרויסע און קליינע שטעדט, מיר זאָלען קומען לוסטיג מאכען דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות", ווארשאווסקי מיט זיינע „ליעדלעך"... אז דאָס לעבען איז ליעב, איז די וועלט הפקר!

דאָס איז געווען די גליקליכסטע צייט, קאָן מען זאָגען, דער פאמע פריהלינג פון ווארשאווסקי'ס לעבען. איך געדענק אזוי ווי היינט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאכט פון אונזער ערשטען טורנע איבער'ן לאנד.

— צו ל"מ־ד אלפים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיגען געלעכטער. — צו ל"מ־ד אלפים דארף אונז איבערבלייבען ריינע, א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין!

— און דערנאָך וועלען מיר אריבערשווימען דעם ים — האָט ער ענומען פאנטאזיערען ווייטער — און מאכען א רייזע איבער אמעריקא, און דארטען וועלען מיר איבערקעהרען די וועלט!...

נאָר דער וועלט איז, אפנים, בעשערט געווען, זי זאָל ניט איבערגעקעהרט ווערען. וואָרום פון אונזער גאנצער נסיעה און

נאָך אַלע איינלאָדונגען זענען מיר דערווייַלע געווען נאָר אין צוויי סאַמע נאָהענטע שטעדט: אין ביעלאָצערקאָוו און באַרדיטשעוו — און וועה־וועה, וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! עס האָבען געשוויצט די וועגן! עס האָט געקאָפּעט פון דער סטעליע! א דערשטיקענישׂ!

אמת, צו למ"ד אלפים איז נאָך געווען געגנג וווייט („למד" איז נעווען, נאָר די „אלפים" האָבען געפעהלט). מיר האָבען אָבער געהאַט פּאָר זיך א גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פּאָר אונז איין אָבענד אין יעקאַטערינאָסלאָוו, און פון דאָרטען האָבען מיר בעדאַרפט פערפּאַהרען קיין אַדעס, און וווייטער, און נאָך וווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס'האָט זיך געטראָפּען א מעשה:

געקומען קיין יעקאַטערינאָסלאָוו, האָב איך געפונען א דעפּעש בסך־הכל פון דריי וואָרטער:

„וואַרשאַווסקי געפּעהרליך קראַנק"...

און וועז טרעפט זיך אזא זאַך? וועט איהר האָרכען, ס'איז כדאי צו וויסען.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי נעבאָך גערַאַנגעלט מיט'ן דלות, ווי איין אמת'ער העלד, חלילה ניט אַרויסבעווייזען קיינעם, אַז ער און זיין פאַמיליע (א ווייב און א טאָכטער) לויידען גויט. נאָר גראָד אויף דער עלטער, שוין צו עטליכע און פופציג יאָהר, נעפּעלט עפּעס אין אייזען־קאָמפּאַניע פון דאָנער באַסטיין, חלילה ניט קיין אידען, נאָר בעלגיער. כריסטען, מע זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאָנטאָר, אין יעקאַטערינאָסלאָוואר גובערניע, אלס פּראָקוריסט, איין אָנשטענדיגען, איין אָרענטליכען יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין א איד. און וואו קאָן מען קריגען א מעהר אָנשטענדיגען און מעהר אָרענטליכען מאָן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

און אָט אזוי איז אונזער וואַרשאַווסקי פלוצים מיט א מאָל נתגדל נעוואָרען, בעקומען א שטעלע פון שענע עטליכע טויזענד

רובעל א יאהר געהאלט, מיט א דירה, מיט אלעם גרייטען, מיט א פאיעטאן און מיט פערד — אז מע שמועסט פון כל טוב!

וואס טהוט גאט? זאגט ער, אז אנשטענדיגע און עהרליכע לייט דארף ער אליין האבען. און ווארשאווסקי לעגט זיך צוועק, מוטשעט זיך פריהער אפ העכער א יאהר אין אונמענשליכע ליידען — און דער אידישער בעראנזשע שטארבט צוועק עלענד און פערגעסען פון דער גאנצער וועלט און לאזט איבער א פאמיליע אהן שום מיטלען צום לעבען.

— —

ווארשאווסקי איז געשטארבען, און זיינע ליעדער האבען אנגעהויבען ווערען וואס ווייטער אלץ מעהר פאפולער אינ'ם אידישען פאלק, ביי אונז, אין דער „טשערטא", און אויך ווייט־ווייט, הינטער דער „טשערטא". נישט נאר ביי אונז, נאר אין אויסלאנד, אין אמעריקא און נאך ווייטער פון אמריקא אויך.

אויך אלע אידישע קאנצערטען טרעטען־ארויס קינסטלער, וואס זינגען אויסגעצייכענט ווארשאווסקי'ס ליעדער, נאר דער אנטיק דערביי איז, וואס ביי די ליעדער און אויך די אפישען ווערד זעהר זעלטען (כמעט קיינמאל ניט) דערמאנט דער נאמען ווארשאווסקי.

נאך מעהר: נישט לאנג איז מיינער א חבר, א אידישער שרייבער פון ווארשא, געווען אין אדעס אויך א אידישען קאנצערט און איז נתפעל געווארען, ווי אזוי איי ארטיסטין האט געזונגען א אידיש „פאלקסליעד":

שטארקער! שטארקער!
רייסט די סטרונעס, רייסט אויך צוויי —
די מיזינקע אויסגעגעבען!"

ביי דעם אידישען שרייבער איז ווארשאווסקי'ס ליעד א „פאלקסליעד". און דער נאמען ווארשאווסקי איז ניט דערמאנט ביי איהם!

וועד ווייסט? אפשר איז דאס א מעלה? אפשר איז דאס א אידעאל, וואס יעדער פערפאסער מעג זיך ווינשען אזא פאפולא־ריטעט צו דערגרייכען?

מע זאגט, אז דאס ליעד „לאַרעלייַ", וואס אלע קענען, ווייסען ניט אלע, אז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאמען פון יענעם פראנצויז, וואס האט בעשאפען די „מארסעליעזא", ווייסט אודאי איינער פון טויזענד, אדער פון צעהנטויזענד, אז ער איז רוזשע דע־ליל.

אדער א סך ציוניסטען ווייסען נפתלי הערץ אימבער, דעם, וואס האט געמאכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו"?

בעת איך האב געשריבען מיין הקדמה צו דער ערשטער אויפ־לאגע פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער, האט זיך מיר פערוואלט זאגען נביאות, אז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און וואַרשאַווסקי'ס ליעדער וועלען ווערען עכטע פאלקס־מאטיוון, געזונגען פון פאלק בכל תפוצות ישראל.

איך האב ניט געוואוסט, אז מיין נביאות וועט גרייכען אזוי ווייט, אז די דאזיגע ליעדער וועלען ווערען אזוי פאלקסטהימליך, אז זיי וועלען טאקי קענען אלע, לאנג־לאנג, כל זמן עם וועט נע־זונגען ווערען א אידיש ליעד, נאר דעם פערפאסער וועלען ניט אלע קענען, און דער נאמען וואַרשאַווסקי וועט פערגעסען ווערען, גלייך ווי ס'איז נאר קיינמאל אויף דער וועלט קיין וואַרשאַווסקי ניט געווען...

נעריוי, 20טן פעברואר, 1914

א וואך מיט י. ל. פרץ

געשריבען אין יאהר 1915.

אַ וואָך מיט י. ל. פּרץ

פּאַראיאָהרען פּסח איז דאָס געווען.

נאָך אַ שווערער שלאַפקייט און נאָך אַ לאַנגער קוראַציע אין די וואַרעמע לענדער, בין איך געקומען קיין וואַרשא. אַ סך פּרייַנד און גוטע פּרייַנד האָבען מיך אָפּגעוואַרט אויפֿן באָהנהויף, און צווישען אַלע פּרץ און דינעזאָהן.

וואַר עס האָט געקענט פּרצ'ען, האָט זיך גאָרנישט געקענט פּאַרשטעלען פּרצ'ען אָהן דינעזאָהנ'ען. אַ ריהרענדע חברׂשאפט! אַ מאָדנע ליעבשאפט! און ניט פון נעכטען איז דאָס געווען, און ניט פון פּאַראיאָהרען. נאָך מיט אכט און צוואַנציג יאָהר צוריק, אז איך האָב געהאַלטען ביי אַרויסגעבען מיין ערשטעס יאָהרבוך „די אידישע פּאָלקסביבליאָטהעק" און פּרץ האָט מיר צוגעשיקט קיין קיעוו זיין באַלאַדע „מאַניש", איז תיכף נאָך פּרצ'עס בריף אָנגעלאָפּען אַ בריוועל פון וואַרשא, פון דינעזאָהן, וואו ער פּרעגט זיך נאָך אויף דעם „אויפגעהענדען שטערן", און אז איך האָב איהם געענטפערט, אז איך בין פון דער באַלאַדע ענטציקט און אז דער אויטאָר שיינט צו זיין אַ גרויסער טאַלאַנט, איז קיין מעהר גליקליכער פון דעם דינעזאָהן אויף דער וועלט ניט געווען. ער, דינעזאָהן, ניט פּרץ, האָט מיר שוין צוגעשיקט נאָכדעם אַ גאַנצע „טעטראַד" מיט קלייניע ערצעהלונגען פון י. ל. פּרץ, פון וועלכע ס'איז גרינג געווען אויסצוקלויבען און אָפּצודרוקען אזעלכע זאכען, ווי דער „חעלעמער מלמד", „וועגוס און שולמית" און דעסגלייכען. פון דעמאָלט אָן און ווייטער איז אלץ, וואָס פּרץ האָט אַרויסגע־וואַרפען (איך וועל שפּעטער זאָגען פּאַר וואָס איך בענוץ דאָס וואָרט „אַרויסגעוואַרפען"), איז דאָס געגאַנגען דורך דינעזאָהנ'ס הענד.

אז דינעזאָהן איז נעווען זיין ביזנעס־סעקרעטער, ווי עס הייסט ביי אייך, אַדער פינאַנץ־מיניסטער, ווי מיר האָבען איהם, בדרך

ליצנות, נערופען — פון דעם איז אפגערעדט, וואָרום אין נעלד־זאכען איז פּרץ נעווען, לויט דינעזאָהנ׳ס אפשאצונג, ערגער פון א קינד, א קינד, וואָס דאַרף האָבען א מאמע. און אין דינעזאָהנ׳ען האָט פּרץ נעפונען א מאמע, א מעטרייע, איבערגעגעבענע מאמע, וואָס איז גרייט געווען זיך מוסר־נפש זיין פאר איהם אלע מינוט. און נאָט זאָל אייך היטען זאָגען א שלעכט וואָרט וועגען פּרצ׳ען אין דינעזאָהנ׳ס געגענווארט! און ניט נאָר זאָגען — טראכטען שלעכטס וועגען פּרצ׳ען האָט שוין געהייסען א בעלעדיגונג, א פערשוועכונג. די וואַרשאַווער לצים אפילו האָבען זיך געוויצעלט איבער דעם, און דינעזאָהן האָט געוואוסט, אז לצים וויצלען זיך, און האָט זיך געמאכט דערפון: „דערויף זענען זיי לצים, זיי זאָלען זיך וויצלען". ער האָט געטהאָן זיין זאָך באמונה, נישט געלאָזט קיין שטויב זאָל אויף איהם פאלען. און טאָמער האָט ער געזעהען ביי עמיצען א שענס, און טאָמער האָט איהר איהם דערצעהלט עפּיס א גוטע זאָך, האָט ער זיך באלד דערמאנט, אז ביי פּרצ׳ען איז א סך בעסער. עס איז דערנאָנגען אזוי ווייט, אז בשעת פּרץ איז פערנאָנגען מיט א נייער זאָך, האָט מען דאָס געקאָנט ארויס־זעהן אויף דינעזאָהנ׳ס פּנים, און אז פּרץ האָט די נייע זאָך אָנ־געשריבען, האָט דינעזאָהנ׳ס פּנים געשיינט ווי די זון.

די בעסטע אילוסטראציע דערצו איז א בריעף פון פאר־צוויי־יאָהרען. די ערשטע העלפט איז פון י. ל. פּרץ, די אנדערע העלפט פון יעקב דינעזאָהן, וואָס קוועלט אן פון זיין ליעבען, טייערען פּרץ, און, ווי א פערליעבטע מוטער, האָט ער איבערגעצעהלט אפילו די שורות — גאָנצע זעכס שורות מיט א האלבע — „א גבורה פון א אידען!"...

אָט האָט איהר דעם בריעף:

„1—12, 1913.

„ליעבער, ליעבער שלום־עליכם,

איך בין בטבע א פיינד פון בריעף־שרייבען. אָבער דיין צור־שריפט צו דינעזאָהנ׳ס בריעף האָט מיך שרעקליך נערויהרט. וואָס

זאָל איך דיר אָבער שרייבען? איך לעז אַלץ וואָס דו שרייבסט, אפילו וועגען אונזער בעקאַנטען פ... איך לעז און בעוואונדער... און וואָלט זעהר געוואָלט, דו זאָלסט געזונד ווערען. זיי געזונד! דיין, י. ל. פּרץ".

„וואָס זאָגט איהר, אפשר ניט אַ גבורה פון אַ אידן? גאַנצע זעכס אַ האַלב שורות אויפשרייבען, שוין מיט דער אונטערשריפט! און גלויבט מיר, לייענער שלום עליכם, ווער עס קען פּרצ'ען ווייסט, אז דאָס איז באמת זיך אָנגעטהאָן אַ כח פון זיין זייט. געדענקט דשע, זעהט וואָס גיכער פאַלקאָם געזונד צו ווערען. האָפּט און וויל אין גיכען צו אונז אין וואַרשא צו קומען. עס האַלט ביי'ם געבוירען ווערען ביי מיר אַ פּלאַן. מיר, דאָס איז טייטש: איהר, פּרץ און איך, זאָלען מיר פאָהרען קיין ארץ־ישראל, אַ קוק טהון, אַ טראכט טהון און אַ דערצעהל טהון פון דאָרט אַלץ, וואָס מיר וועלען מיט אונזערע אויגען דאָרט זעהען בחוש און מיט'ן האַרצען דורכפיהלען. טרעטענדיג אויף די ערד, פון וועלכער מיר שטאַמען, אין וועלכער עס זענען בעהאַלטען אַלע אונזערע גייסטיגע וואַרצלען, און צו וועלכער אונזערע תפילות און האָפנונגען זענען געוועגדט.

איך בעט אייך, ווערט באַלד געזונד! חוץ אַלץ וויל איך גלאַט אזוי אויך ניט, איהר זאָלט קראַנק זיין — טאָ זייט־זשע בעסער געזונד, חאַטש מיר און פּרצ'ען צוליעב. אונז טהוט וועה, אז איהר שרייט נעבאַך פון יסורים. אונז קלעהמט דאָס האַרץ, אז מיר דערמאַנען זיך, ווי איהר פיהלט אייך אַצינד, דערביבער וויל מיר, דערביבער בעטען מיר אייך, טהוט אונז צוליעב און ווערט טאַקי באַלד באמת געזונד און שטאַרק.

דאָס האַרץ אונזערס בעט אויך גאָט אַ רפואה שלמה פאַר אייך, פאַר אייער פרוי און לייענע טהייערע קינדער. צום ניכען זעהען זיך געזונדערהייט,

אייער י. דינעזאָהן."

ווי איהר זעהט פון׳ם בריף, איז נאָר איין וואונש געווען ביי זיי ביידע — איך זאָל זיין געזונד. דאָס פאָהרען מיט זיי אין דרייען אין ארץ־ישראל — דאָס, דאַרף מען פערשטעהן, איז געווען מעהר ניט אז א לעקאַכעל, ווי מע זאָגט צו א קראַנק קינד. דער עיקר — איך זאָל געזונד ווערען — „חאָטש מיר און פרצ׳ען צולִיעב"... און איך האָב זיי צוליעב געטהאָן — און בין געזונד געוואָרען און געקומען צו פאָהרען אויף די אַנדערע טעג פסח קיין ווארשא און אריינגעפאַלען אין די בריטע געזונדע אַרעמס פון דעם ריעז י. ל. פרץ און אין די קליינע דארע העטלעך פון׳ם קליינ־טשיקען גוטינקען אייביג־פערליעבטען יעקב דינעזאָהן — און מיט די צוויי האָבען מיר זיך שוין ניט געשיידט א וואָך כסדר. ווי ארום א ציטעריג קינד, זענען זיי די גאַנצע צייט ארומגענאַנגען ארום מיר, געהיט, איך זאָל מיך, חס ושלום, ניט פערקיהלען. אזוי ווייט, אז אויפ׳ן רעסטפשאָן, וואָס דער „הזמיר" האָט מיר געגעבען (פרץ איז געווען דער פרעזידענט פון „הזמיר"), האָט פרץ ניט געלאָזט מיך זיצען מעהר ווי עטליכע מינוט, חאָטש ער אליין איז געווען דער רעדנער פון מיין כבוד וועגען, — און וועל־כער רעדנער וויל עס ניט, מע זאָל איהם הערען?... ס׳איז אָבער געווען ענג און הייס. „און דער איז ביי אונז א ציטערינגער, איין אפגעשרינגענער" — אזוי האָט ג׳טענה׳ט פרץ, אנווייזענדיג אויף מיר מיט אמת׳ער ליעב־שאפט פון איין עלטערען ברודער.

איך שטרייך־אונטער די דאָזיגע ווערטער מיט א בעזונדער כונה, וויל ווער עס האָט געקענט פרצ׳ען פערזענליך, דער ווייסט, אז ער איז געווען ווייט פון סענטימענטען, פונקט דער היפך פון זיין מאָמע דינעזאָהן, וועלכער איז א מאָמע צו אלע שריפטשטעלער, צו די עלטערע ווי צו די אינגערע. פרץ איז געווען צייטענווייז קאַלט ווי אייז, שטרענג ווי א רבי און שניידענד ווי א מעסער. „שטיוועל פוצען!" — האָט ער געקאָנט געבען א שניידאַפ א יונג א גראָמענמאכער, וואָס איז געקומען צו איהם מיט א „בינטעל

פאָעזיע", אזוי אז יענער האָט נישט געוואוסט וואו א טהיר עפענט זיך. און צוריק, האָט ער אָנגעשמעקט, אז ח'איז דאָ א טאָלאָנט — האָט ער איהם אויפגעהויבען ביז צום הימל און האָט אָנגעזאָגט דורך דינעזאָהנען א בשורה אין שטאָדט, אז ס'איז געבוירען געוואָרען ביי אידען א שעקספּיער, א ישעיה הנביא, א משיח! משיח!... איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, אז דאָס ערשטע ווערק, וואָס שלום אש האָט אָנגעשריבען, איז דורכגענאָנגען פערביי פּרצ'עס אויגען, און אז פּרץ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזאָגט אויף שלום אש, אז ער איז ש ל ו ם א ש...

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אנדערע, מיט די יונגערע. און פערשטעהט זיך, אז ער האָט אָפּטמאָל געהאָט א מיאוס'ען טעות אויף. נישט אלע פּורים איז יום טוב, און נישט אלע תמיד וועלך געבוירען א שלום אש. פּרץ האָט זיך אָבער ווינציג־וואָס געקימערט פון אזעלכע זאכען — אויסגעלאָכט זיך אוי פערגעסען. פּרץ איז בכלל געווען א נאטור, וואָס האָט פיינט נעהאָט קליינ־ליכקייטען. א בריית וואָרעם הארץ, א קאָלאָסאָלער קאָפּ, א מענש א ריזע — אָט דאָס איז געווען דער איינדרוק, וואָס ער האָט געמאכט; און דער עיקר — א פּקח, מיט אויגען פון א תלמיד־חכם, טיעפע, בליצענדיגע, גרויסע אויגען, א בריייטער בליצענדינער קוק און א מויל, וואָס פערעלט, נעראנקען, וואָס ברויזען, זעצען ווי פון א קוואל, און ווערטער אזעלכע שענע און אזעלכע געפלינגלטע, אז ס'איז נאָר געווען א וואונדער, פון וואנען נעמען זיך צו אונזער אזוי־גערופענער „ארעמער שפּראָך" אזוי פיעל פיינע קיילעכיגע פערעלדינע ווערטער?

איך האָב געקענט פרצ'ען א סך מיט יאָהרען, נאָר איך האָב איהם קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פריש און בליהענד און גלענצענד. ווי פאר־א־יאָהרען פסח, אין דער וואָך, וואָס מיר האָבען פער־בראכט אינאיינעם. גלייך ווי דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָס איז אונזער לעצטע וואָך, האָט ער זיך צו מיר בעזונדערס צונעלאָזט, נענומען א בעזונדערען אינטערעס אין מיר און אנט־

פלעקט פאר מיר זיין האָרץ, די קדשי־קדשים פון זיין נשמה, נע־ רעדט פון נייע שאפונגען... וואָס מיך האָט איבעראשט — איז די גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט אויסגעהערט מיין קריטיק איבער זיינע מיסטישע פאָעמען אין דער לעצטער צייט. איך האָב איהם נאָכן אויפריכטיג ארויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגן דער „גאָלדענער קייט"; איך האָב איהם געזאָגט, אז איך וועל אוועקגעבן צוהן „גאָלדענע קייטן" פאר אין ומעשה'לע פון זיינע „פאָלקסטהימליכע געשיכטען". האָט ער זיך אויפגעהאפט מיט א געשמאקן הילכיגן נעלעכטער: „חא־חא־חא — דינעזאָהן זאָגט אויך דאָס אייגענע!"

דאָס איז די „גאָלדענע קייט", וועלכע פרץ האָט עטליכע מאָל איבערגעניצעוועט — גאָרנישט פרצ'עם טבע. פרץ האָט פיינט נעהאַט, ווי, למשל, דער זיידע מענדעלי, זאָל מאריך ימים זיין, אז ער שרייבט־אָן א זאָך. צאצקעט ער זיך מיט דעם, פיילט דאָס און פוצט דאָס איבער עטליכע מאָל, איידער ער לאָזט דאָס ארויס פון האַנד, און אז ער לאָזט דאָס ארויס, ציטערט ער איבער דעם, ווי איבער א טייער קינד, שפיעגעלט זיך אין דעם, זוכט חסרונות, גלעט דאָס אוים נאָך א מאָל — אזוי שאפט דער זיידע מענדעלי און אזוי שאפען אייניגע פון זיינע אייניקלעך... נאָר ניט אזוי האָט נעשאפען פרץ. מיט איין אונגעהייערער שנעליגקייט, אבי ס'איז איהם נאָר געקומען דער רוח־הקודש, האָט ער ארויסגעוואָרפען איין נאָווועלע נאָך דער אנדערער, און צום ערשטען זענען זיי, פערשטעהט זיך, דורכגעלייענט געוואָרען פאר יעקב דינעזאָהן, און יעקב דינעזאָהן האָט געפונען, אז אזעלכעס איז גאָך נישט דא געווען. דאָס האָט ער שוין פערשפּאָרט זאָגען. דאָס האָט מען שוין געקאָנט זעהן אין זיינע אוינען.

גאָרנישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב מיך אזוי וואָכעדיג אויסגעדריקט וועגען זיין לייבלינג די „גאָלדענע קייט", האָט זיך פרץ נאָכן אָפענהערציג מודה געווען פאר מיר, אז ער האַלט, אז דאָס איז די בעסטע פון אלע זיינע שאפונגען, אוז אז ער וועט

דאָס, מיר און דינעזאָהנען אויף־צו־לכּעיס, איבערארבייטען נאָך א מאָל, ביז עס וועט ארויס א כלי שלמה. און תוך־כדי־דבור איז ער אריבערגעשפרונגען אויף מיר און אויף מיינע ארבייט מיט אזוי פיעל וואַרעמקייט און אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט נערעדט פון זיינע אייגענע ארבייט, און מיט פרייד נערעדט וועגען מיין ערפאָלג, גלייך ווי וועגען זיין אייגענעם ערפאָלג.

איך ווייל דענקען, אז דעם אייגענעם אינטערעס האָט פרץ נעהאַט אין אנדערע שריפטשטעלער, וועלכע זענען געווען נאָהענט צו זיין הארצען. און עס קאָן גאָר אנדערש ניט זיין, וואָרום אויב מיר, שריפטשטעלער, זענען א משפחה, וואָס בעשטעהט פון טאַטע און מאַמע, שוועסטער און ברידער, פֿאר וואָס זאָלען מיר זיין ערגער פון אַלע אנדערע משפחות? וואו שטעהט עס, אז מיר, שריפטשטעלער, בעראַרפען זיין ענגהערציג, קוקען איינס אויף דאָס אנדערע, ווי אויף „קאָנקורענטען" פון פערשיעדענע לאַנדערען?... אָט האָט איהר נאָך א בריף פון פרצ'ען, פון וועלכען ס'איז צו זעהן, ווי א שריפטשטעלער אינטערעסירט זיך מיט די ווערק פון א צווייטען און וויל, אז יענעמ'ס שריפטען זאָלען ערשיינען וואָס שענער (עס האָט זיך אונטערהאנדעלט וועגען איין אויסגאבע פון אַלע מיינע ווערק אין אילוסטראציעס):

„ליעבער שלום־עליכם.

איך האָב נעהערט, אז איהר ווילט ארויסגעבען אייערע זאכען אילוסטרירט, און אז מען פראָפייניערט אייך דעם יונגען קראטקע צו דער ארבייט. און אזוי ווי איך וואָלט זיהר נעוואָלט זעהן אייערע זאכען אילוסטרירט און האָב דערביי אמונה אינ'ם טאַלאַנט פון יונגען קראטקע, על כן שרייב איך אייך מיין דעה און עצה, אז איהר זאָלט מיט קראטקע ענדיגען.

אייער י. ל. פרץ."

מע דארף נישט פערגעסען, אז פרץ האָט צו יענער צייט אַליין נעהאַט אזעלכע צוועלפֿ בענדער פון זיינע ווערק, און דאָך

האָט איהם געפרעהט צו זעהן דעם ערפאָלג פון זיין חבר'ס ווערק, אוּן מיט'ן גאַנצען האַרצען געווינשט, אז דער ערפאָלג זאָל זיין נאָך בעסער, גאָר נישט מורא געהאַט פאַר קאָנקורענץ... „דיין ערפאָלג איז אונזער אַלעמענ'ס שטאָלץ" — האָט ער צו מיר געזאָגט אין א מינוט פון השתפכות־הנפש. אין אזעלכע מינוטען האָט פֿרץ ליעב געהאַט, ווי איהר זעהט פון זיין ערשטען בריעף, אריבערצו־געהן פון „איהר" אויף „דו". דאָס זענען געווען די בעסטע מינוטען ביי פֿרצ'ען...

די וואָך פון פּסח איז אַוועקגעגאַנגען, ווי עס גיהען אַוועק אַלע וואָכען פון א גאַנץ יאָהר, אוּן טאַקי וויעדער א מאָל, ווי דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, איז פֿרץ נישט אָפּגעטראָטען פון מיר אוּן צוזאַמען מיט דינעזאָהנען האָבען מיר אויסגעמאַסטען ווארשא אין דער לענג אוּן אין דער בריים, זיך אינדריינען געפּאָטאָגראַפּיערט, ג'חלומ'ט פון אידיש טהעאָטער, פון ליטעראָטור, נעבויעט פּלענער אוּן לופט־שלעסער, ווי נאָר אין די יונגע יאָהרען — ווער האָט דעמאָלט געקאָנט זאָגען, אז דאָס וועט זיין ביי מיר די לעצטע וואָך מיט פֿרצ'ען?...

וועגען פרישמאן׳ס יובילעאום

געשריבען אין יאהר 1913.

יוענען פרישמאן׳ס יובילעאום

מע זיצט זיך אין דעם שענעם פרייען שווייצער־אנד, אונטער די בלויע הימלען, אויף די הויכע מיט שניי־בערעקטע אלפענערג, ווייט פון דער ליעבער היים, אפגעריסען פון אייגענע און פון היימישע, און מע הערט נישט א אידיש וואָרט. נאָר דער גוטער נאָט פערלאָזט נישט און גוטע מענשען פערגעסען נישט און שיקען צו צייטונגען פון גאָר דער וועלט און פון כל המינים; לייענט מען זיך אָן און מע הערט זיך אָן צרות פון דער היים, צרות צרורות אויף אידען, מיט גזירות רעות, מיט רדיפות, מיט אנגסטען, מיט באָיקאָט, מיט געווייגען, וועלכע קיינער ווייל ניט הערען, מיט טרערען, וועלכע קיינער ווייל ניט זעהען — און פלוצים לייען איך א נייעס: א יובילעאום! אין וואַרשא, ווי אויך אין אנדערע שטעדט, קלויבט מען זיך צו פייערען א יובילעאום פון אייגענם פון אונזערע גרעסטע און פון אונזערע בעסטע און פון אונזערע שענסטע — פון דוד פרישמאן — און עם ווערד אויף א ווייל ליכטיג אין די אויגען, פריי אויף דער נשמה, גרינג אויפ׳ן הארצען.

און אָט פאר וואָס: מיר זענען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט, און אידען זענען דאָך עפּים אנדערש פון אלע פעלקער. אלסדינג, וואָס אלע פעלקער האָבען, האָבען מיר, ברוך־השם, ניט. האָבען מיר נישט קיין באָדען, קאָנען מיר ניט שטעלען קיין דענק־מאָלען אונזערע נדולים. גישטאָ וואו. האָבען מיר נישט קיין מעצענאטען, קיין ליעבהאָבער מיט פולע קעשענים, קיין אייגענע נאָבעלס, קאָנען מיר נישט ארויסקוקען, אז עמיצער פון אונזערע בעסטע זאָל בעהרט ווערען אמאָל מיט א בכבוד׳ען פרייז. האָבען

מיר נישט קיין אקאדעמיע פון אונשטערבליכע, קאנען מיר נישט ערוואַרטען, אז עמיצער זאל ביי אונז פרעטענדירען אויף אונ־שטערבליכקייט. דאס איינציגע, וואס ביי אונז איז נאך דא, איז — א יובילעאום. א יובילעאום איז, להבדיל, א מפטיר. נישטא קיין אנדערע כבודים פאר אידען. נישטא קיין עמטליכע אויסצייכע־נישען, קיין ארויפשטייגענישען, קיין אויפהויבענישען, קיין מע־דאליען, קיין אייבלען — איז פערבליבען ביי אונז מפטיר אין שוהל, אדער דער ערשטער פסוק פון „אתה הראית", אדער סנדקא אויף א ברית, און פאר אונז אידישע שריפטשטעלער — א יובי־לעאום. עס קאן זיין, אז פילאזאפיש געזומען, אויפ'ן שטיינער פון קהלת, איז אלסדינג בלאטע שבבלאטע, נאר כל־זמן א מענש לעבט — און לעבט נישט צוליעב דעם, וואס ער עסט און ווען נאך עסען און עסען, — איז אונזער חוב, מיט וואס מיר קאנען און ווי וויים מיר קאנען, ארויסבעווייזען אזא מענשען, און דוקא ביי זיין לעבען, נישט נאכ'ן טוידט, אז מיר אנערקענען, אז ער האט געלעבט ניט אומזיסט. און ארויסבעווייזען קאנען מיר עס נאר — דורך א יובילעאום.

דאס איז, וואס ס'איז שייך צום יובילאר אליין. א יובילעאום האט אבער נאך א בעדייטונג פאר אונז גופא, אפשר נאך מעהר ווי פאר'ן בעל־היובל. איך רעד ניט פון חברים שריפטשטעלער (קנאת סופרים תרבה חכמה), איך רעד פון גרויסען פובליקום. פונ'ם לעזער רעד איך. אז מיר פייערען עמיצענ'ס א יובילעאום, עפענען מיר אויף זיין ספר־הזכרונות, פיהרען־אונטער א סך־הכל צו אלס־דינג, וואס ער האט געטהאן, געררעט אדער געשריבען, צענליע־דערען עס און שאצען עס אפ נאך אונזער אויג און פערשטאנד, און דערמיט בעקאנען מיר א וועלט נישט נאר מיט די וועלט פון דעם און דעם שריפטשטעלער אליין, נאר מיט זיין פיזיאנאמיע אלס מענש און אלס שרייבער, נישט וואַרטענדיג ביז ער וועט אמאל צומאכען איין אויג און מיר וועלען זיך צענסטען דערנאך אין הספדים און נעקראלאגען, וועלכע זענען שטענדיג, פון זינט די

וועלט שטעהט, שטאַרק איבערטריבען, אז פלוני בן פלוני איז געווען אזויגער און אזוינגער... אָט דאָס איז, נאָך מיין מיינונג, די בעדיי־טונג פון א יובילעאום. און אויב עמיצער פון אונזערע בעריהמטע האָט פערדיענט א יובילעאום, האָט דאָס אָם מעהרסטען און אָם כשר'סטען פערדיענט — דוד פרישמאַן.

דוד פרישמאַן איז איין אַריגינעלע פערזענליכקייט אין אונזער ליטעראַטור. אַריגינעל איז ער דערמיט, וואָס אומעדום און אלע מאָל, אין יעדער עפּאָכע, וועט ער האָט זיך בעוויזען, האָט ער זיך בעוויזען מיט עפּעס אזעלכעס, וואָס איז ניי און אייגענארטיג און וואָס מאכט א רושם און וואָס טראָגט אויף זיך, וואלט איך זאָגען, דאָס שטעמפּעל „פרישמאַן". שוין דער ערשטער ארויסטריט זיי־נער אין דער העברעאישער ליטעראַטור, גאָר אין דער יוגענד, אלס קריטיקער מיט זיין „תהו ובהו", איז געווען א דונער־קלאַפּ פאר א גאנצען דור פון מחברים. דאָס איז ניט געווען קיין געוועהנליכע בעל־הבתישע קריטיק, ווי עס פלענט זיך פיהרען פאַרצייטען, נאָר א קאַנאַנאַדע פון א יונגען לעבעריגען אָפּיצער, וואָס האָט אָנגעגוירט די לענדען און האָט זיך ארויסגעריסען מלחמה־האלטען מיט שוואַ־כינקע, קליינינקע, נישט בעוואָפענטע מענשעלעך, וואָס זענען גע־פאלען תחת חרב, ממש ווי די פליענען נעבאָך, — עס איז געווען א גאַט'ס רחמנות צו קוקען.

פערשטעהט זיך, אז פרישמאַן, וועלכער צעהלט שוין איצט מסתמא ניט איין גרויע האָר, קוקט איצט אודאי מיט א פערביסען שמייכעל אויף דעם דאָזיגען ביכעלע, ווי אויף א פראַדוקט פון די יונגע יאָהרען, ווי אויף א קונדס'עריי. דאָס דאָזיגע קונדס'עריי אָבער — איך זאָג עס נאָך מיין אייגענעם ערפאָהרען — האָט געמאכט א שטאַרקען איינדרוק נישט נאָר אויף די מחברים, נאָר אויך אויף דעם „קהל הקוראים", און געהאט א בעזונדערע ווירקונג אויף אונז, דעמאלט נאָך גאָר יונגע, קינפטיגע שרייבער.

די דאָזיגע ווירקונג האָט פרישמאַן נישט אויפגעהערט צו פערשפּרייטען אויך שפּעטער אויפ'י יונגען דור מיט זיין אויסנע־

צייכענטער געשליפענער שפראך, איך וואלט זאגען, פרישמאנ׳ס העברעאישער שפראך. פרישמאנ׳ס העברעאישע שפראך איז איין איינענטימליך העברעאיש. די „נאטור־געשיכטע" פון בערנשטיין, למשל, אין פרישמאנ׳ס איבערזעצונג, איז א מייסטערווערק, אויף וועלכע א סך יונגע־לייט האבען זיך געלערנט — אויסער וויסענ־שאפט — שרייבען העברעאיש. א נאנצע רייהע פון פרישמאנ׳ס פעליעטאנען אין דעם העברעאישען „היום" און אין אנדערע העב־רעאישע צייטונגען האבען בעשאפען א בעזונדערען סטיל, פרישמאנ׳ס סטיל. און נישט נאר אין דער שפראך און אינ׳ם סטיל איז פרישמאן נעווען ניי. ער איז געווען ניי אויך אינ׳ם שאפען. מיט זיינע „אותיות פורחות" האט ער געוויזען א נייעם דרך, אז מע דארף ניט שרייבען דוקא קיין לאנגע מעשיות, וואס זאלען זיך ציהען ווי דער גלות, און אז מע קאן אין קורצינקע, נאר קור־צינקע מעשה׳לעך און נאוועלען זאגען אמאל מעהר, ווי אין א גרויסער לאנגווייליגער געשיכטע. און אויב פרישמאנ׳ס פראזע איז ניי, אייגנארטיג, אויסנעפיינט און אפגעקירצט, איז זיין פאעזיע אויסגעהאקט פון שטיין, פון אייזלשטיינער, געפיילט און געשליפען מיסטעריש. עפיס פיהלט זיך א ענליטע האנד פון א ענליטען מיסטער נאך נאר אין די ערשטע זיינע דיכטונגען. און מיר דאכט, אז פרישמאן איז נעווען דער ערשטער, וואס האט אפגעזאגט זיך פון די י״א תנועות און איינגעטראגען די נייע מעטריק אין דער פאעזיע פון אונזער ליטעראטור. (דער גרויסער ביאליק איז אודאי נאך דעמאלט נעווען אין דער ישיבה און נאך געשליפט זיך דעם קאפ איבער א שטיקעל מהרש״א).

אט די אלע אייגענשאפטען, די פיינקייט פון דער שפראך, די אריגינאליטעט פונ׳ם סטיל, הן אין פראזע והן אין פאעזיע, האט פרישמאן אריבערגעטראגען פון דער העברעאישער אין אונזער אידישער פאלקס־ליטעראטור, אין אונזער אידיש לשון. און דאס איז נעווען מיט א יאהר פינף־און־צוואנציג צוריק, און איך האב מורא, אויב נישט איך בין נעווען דער ערשטער, וואס האט מסמא

געווען פרישמאנ'ען דעם העברעאיסט, ארויפגעפיהרט, ער זאל איינטונקען די פערער אין אונזער אידיש טינטורעל און פרובען נעבען א שרייב, ווי מע האט דאס נאך דעמאלט נערופען, „אויף זשארנאן". און פרישמאן האט איינגעטונקט די פערער און גענעבען א שרייב „אויף זשארנאן" — און ס'איז ארויס די בעריהמטע פאמא „אופיר" (אינ'ם ערשטען בוך פון דער „אידישער פאלקס־ביבליאטעק", ארויסגענעבען פון מיר אין קיעוו אין די יאהרען 1887 און 1888). אנגעהויבען שרייבען אויף אידיש, איז פרישמאן צוגעטראטען צו דעם נישט ווי יענע מיוחסים די העברעאישע שרייבערס, וואס האבען געטהאן דער וועלט א טובה און האבען זיך ארא פגעלאזט צו דער שפחה, צו דער דיענסט־מויד (ווי די מיינסטע פון זיי האבען דעמאלט אנגערופען דעם „זשארנאן"), נאר ווי איין אמת'ער אריסטאקראט האט ער צוגעצויגען צו זיך דאס פאלק און געזומען רעדען מיט איהם א פיין, נאר א פערשטענדליך, אידיש, א ריינע, איינפאכע, נאר א פערעל־דיגע שפראך.

פון דעמאלט אן איז אפגענאפען א סך וואסערען. דער „זשארנאן" איז נעווארען אוים זשארנאן, נאר „אידיש", און ס'איז אויסגעוואכסען א אידישע ליטעראטור, אין וועלכער פרישמאן פערנעמט, דאנקען גאט, זהער א בכבוד'יג ארט, גאנץ אויבען־אן, אלס דיכטער, קריטיקער, אלס זשורנאליסט און אלס פעליעטאניסט, — נאר פון יענעם מין פעליעטאניסט, וואס יעדער זשורנאל האלט זיי לכבוד שבת און לכבוד יום־טוב. וואהרום פרישמאן אלס פעליעטאניסט איז נישט דער לץ, דער פלוידערזאק, וואס קומט אלע מאנא קיצעל טהון דעם עולם. פרישמאנ'ס פעליעטאן איז דער פראדוקט פונ'ם אייראפעאישען געשמאק, פון דער אייראפעאישער עסטעטיק, דורכגעזייט דורך אידישען געלעכטער און אידישע טרעען — דער עכטער אידישער הומאר. פרישמאנ'ס וויטץ איז וויט פון בית־המדרש, נאר עכט אידיש, טיעף, שארף און שטעכעדיג, נאר פיין; ביסענדיג, נאר איידעל; שניידענדיג, נאר מיט כבוד...

פרישמאנ׳ס א פעליעטאן לכבוד שבת איז אליין א שטיק שבת, פרישמאנ׳ס א ליער איז א „זמר לכבוד יום־טוב". אלסדינג איז דורכגעוועבט מיט אידישער פילאזאפיע. אלסדינג איז דורכגע־קנעטען מיט אידישע טרערען און מיט אידישען געלעכטער, און אויף אלץ שוועבט דער אידישער גייסט. אלץ איז עכט נאציאָ־נאליסטיש, און אלץ איז שטענדיג אייגענארטיג, טיפיש, איך וואלט געוואגט פרישמאניש. פרישמאן איז פון דעם מין פעליעטאניסטען, וואס אז איהר בעקומט דאס ערב־שבת׳דינג בלאט, קעהרט איהר איבער די ערשטע זייט, חאפט א קוק פון אונטען אויף דער צוויי־טער זייט, אויף דער דריטער זייט, דערזעהט איהר אין אונטער־שריפט: ד. פרישמאן — ווייסט איהר שוין פריהער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען אי דעם וויטץ, אי דאס לעצטע וואָרט פון דער צייט, אי דעם אידישען קרעכץ, אי דעם אידישען איינפאל, — און דאס אלסדינג אין דער אייגענארטיגער פרישמאנ׳ס לייבטער, גלאטער, פיינער שפראך, וואס לייענט זיך ווי א וואסער. איהר זענט זיכער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען וואס צום דענקען און וואס צום לאכען, און חאטש דאס וועט זיך בייסען און חאטש דאס וועט אייך אפשר אנריהרען, אלס מענש און אלס איד, סאמע דאָרט, וואו סע טהוט וועה, נאר איהר וועט הנאה האבען און איהר וועט וועלען לייענען נאך און נאך. אט דאס איז דוד פרישמאן. אט דאס איז דער כח פון דעם, וואס איז צו גלייכער צייט א טאלענט און א דיכטער און א עסטעט און א הומאָריסט, א אייראָפעאיש געביל־דעטער מאן און דערצו נאך א תלמיד־חכם, פאר וועלכען א איד האט פון תמיד אן דרך־ארץ.

איך בין איבערציינט, אז פרישמאנ׳ס יובילעאום וועט זיין א יום־טוב נישט נאר פאר דער אינטעליגענץ, נאר אויך פאר די ברייטע מאסען פון אונזער פאלק, וועלכע האבען שוין אנגעהויבען צו אונטערשיידען פון א שרייבער צו א שרייבער, אין וועלכער עם האט זיך אנגעהויבען אויסארבייטען א ליטעראָרישער נע־שמאק — און דאס איז דער פערדיענסט פון אזעלכע שריפט־

שטעלער, ווי פרישמאן, און אין דעם פערדיענסט חאָט פרישמאן אויב נישט דעם גרעסטען חלק. איך בין איבערצייגט, אז ניט נאָר אין די גרויסע צענטרען, נאָר אין אלע אידישע שטעדט און שטעדט־לעך, וואו א אידיש וואָרט ווערד געלייענט און אָפּגעשאצט, וועט פרישמאַן'ס יובילעאום ארויסרופען א גרויסען אינטערעס און וועט איבערגעהן אומעדום פייערליך און גלענצענד, נישט קוקענדיג דע־רויף, וואָס מיר לעבען איבער א שטיקל ביטערע צייט. איך בין איבערצייגט, אז די אינטעליגענץ און דאָס פאלק וועלען זעהען דעם מאָג פון'ם דאָזיגען יובילעאום אויסצייכענען אויפ'ן פיינסטען אָרט, ווי עס פאסט פאר אזא פערדיענטען און בעליעבטען יובילאר, ווי דוד פרישמאן. איך בין איבערצייגט אויך אין דעם, אז דער גרויסער סקעפטיקער, דער בעל־היובל אליין, שמייכעלט דאָרט ערגיץ אין דער שטיל, מאכט זיך דערפון: „אידישע יובילעאומס.... אידישער כבוד"... הערט איהם ניט! נעמט איהם, דעם חתן דנן, זעצט איהם אוועק אויבען־אָן, און פייערט איהם א יובילעאום, א גרויסאָרטיגען, א וואָרעמען יובילעאום, ווי ער האָט דאָס כשר פער־דיענט! פייערט איהם א יובילעאום, ס'וואָל רעש'ען, ס'וואָל זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט און ס'וואָל זיין א כבוד סאי פאר'ן שריפטשטעלער, סאי פאר די לעזער!

לאזאנא (שווייץ), ערב 1913.

פרישמאַן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם

א פאר עפיזאדלעך.

נעשריבען אין יאָהר 1914.

פרישמאן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם

דאָס איז געווען שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג: מיר ביידע, ניט איך, ניט פרישמאַן, האָבען נאָך אפילו נישט נע'חלום'ט פון יובי־לעאומס...

פּערזענליך האָבען מיר זיך נישט נעקענט. נאָר גוטע פרייַנד זענען מיר געווען, אוהבים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאָס אַנדערע בריוולעך, „ידידי־יקירי־בריוולעך", און געצוינגען, נעצוויגען איינס צו דאָס אַנדערע, ווי ס'איז גאַנץ נאַטירליך ביי יונגע שרייבערס.

נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אז מען איז צעריסען — אייַנער אין קיעוו, דער אַנדערער אין ווארשא — א פאַלג מיך א גאַנג!

נאָר ס'איז א תירוץ? — אוהבים נאמנים!...

בקיצור — פרישמאַן איז געקומען קיין קיעוו צו־גאַסט צו שלום־עליכם'ען.

נעקומען פרישמאַן!

פערשטעהט זיך, אַרויסגעפאָהרען אויפ'ן וואָקזאל בענעגענען פרישמאַנען, געבראַכט פרישמאַנען גלייך צו זיך אהיים, איהם אָפּגעטראָטען א נאַנצען אפּאַרטאַמענט — גוטע צייטען געווען, זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר...

ווי אזוי מע האָט פערבראכט די צייט — בעדארפט איהר נישט פרענען. ביידע געווען יונג, ביידע פרוש, ביידע פרייליך און ביידען האָט געשפּארט — לאכען האָט זיך געווּאלט, לאכען!

איך וועל ניט דערצעהלען פון די גלעכטערען, וואָס זענען געווען אין שטוב, אין גאס, אין טהעאטער. דאָס זענען געווען אפּשניצלעך פון צוויי קונדסים, וואָס האָבען זיך לאנג־לאנג געצויגען איינס צו דאָס אנדערע, און גאָט האָט זיי געהאָלפען — חברה האָבען זיך „צונויפגעסקאָמפּאניעט". ער האָט געשריבען פּאראָדיעס אויף זיך אלייו אינ׳ם געשטאלט פון „אופיר":

„נאָלד און זילבער און בארליאנטען" — און מע האָט גלאכט.

מען איז גענאנגען אין גאס און מע האָט געקאָפירט בעקאנטע פּארשוינען — נעווייגטליך, ליטעראטען — און מע האָט גלאכט.

מען איז געקומען אין טהעאטער, אין דער אפּערא, נאָנץ אויבען־אָן אין א לאָזשע־בענואר, האָט זיך דער נאסט אוועקגענעזעצט דוקא מיט׳ן פנים צו דער טיר און אפּגעזעסען אזוי אלע פיער אקטען — און מע האָט גלאכט.

נעווען גוטע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר, און ניט פון דעם וויל איך דערצעהלען.

איך וועל אייך דערצעהלען נאָר א פּאָר עפּיזאָדלעך פון יענער צייט.

עפּיזאָדעל נומער איינס.

ווי באלד פרישמאן איז געקומען, נאָך אויפ׳ן וואָקזאל, האָט ער אויסגענומען מיט מיר א תנאי: אינקאָגניטא — די „חכמי קיעוו" דארפען נישט וויסען, אז ער איז פרישמאן.

די „חכמי קיעוו" — דאָס איז געווען א בינטעל אידישע שרייבער, צווישען זיי נאנץ בעריהמטע; צווישען זיי אויך נאנץ קליניטשקע.

דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאצקעס, יהל"ל, יצחק יעקב ווייסבערג, דובזעוויטש, דאַרעווסקי — און נאָך גאָר־גאָר קלייניטשקע.

דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגען זיין ביי מיר אָפטע געסט, און פון זיי האָט זיך עס פרישמאן דווקא געוואָלט אויסבעהאַלטען.

וואָס זשע טהוט נאָט? — טראָגט עס אָן איינעם פון זיי צו מיר אקוראט דעמאָלט, וועלן פרישמאן זיצט, און עס ווערד א שמועס — געוויינטלעך, וועגען ליטעראטור, און, געוויינטלעך, וועגען קריטיקער, „אונזערע קריטיקער"; און אונזערע קריטיקער — דאָס איז געווען פרישמאן, און נאָך א מאָל פרישמאן, און וויעדער א מאָל פרישמאן.

איך געדענק שוין ניט אקוראט, צי פרישמאן האָט שטארק אָנגעריהרט ערגיץ אין א פעלייטאָן אָט דעם נפש, צי ניט שטארק, צי גלאָט אין א בריף איהם אָנגעריהרט דעם כבוד, — נאָר וואָס דער פֿארשוין האָט אויסגערעדט אויף דעם פרישמאנען! אש האָט ער פון איהם נעמאכט! עפר ואפר! מיט דער בלאָטע גלייך! נאָר ניט שייך צו זאָגען! פרישמאן האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף פרישמאנען, און יענער האָט ניט אויפגעהערט צו שיטען פֿעך און שוועבעל אויף פרישמאנען!

נאָך מעהר קונץ: מיר דאכט, אז אָט דער איד האָט מיט א קורצער צייט פריהער פאר דעם, אָדער אין דער זעלבינער צייט טאקי, נעהאט נעשריבען צום זעלבינען פרישמאנען „לכבוד־בריוו־לעך" מיט אזעלכע טיטלען און מיט אזוינע קאמפלימענטען, אז ביי'ם גרעסטען ענין קאָן זיך דער קאָפּ פערדרעהען!... די גע־לעכטערען, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין קיעוו נאָכדעם, ווי דער נפש איז אוועק, האָט מען בעדארפט הערען, מיין איך, אין וואַרשא!

נאָר איך האָב מורא, אז נאָך אזא שוויץ־באָד איז דאָס געווען פרישמאן'ס לעצטער „אינקאָגניטא"...

עפיזאדעל נומער צוויי.

„מחברים" פלעגען אפט, זהר אפט קומען צו מיר אין שטוב. איך רעד פון דעם מין „מחברים", וואס שרייבען און שרייבען און קיינער דרוקט זיי ניט.

איינער אזא מחבר האט זיך מיר אמאל געקלאגט אויף צעדערבוים'ען: „וואס איז דאס פאר א מין רעדאקטאר, אט דער צעדערבוים? וואס איך שרייב איהם און שרייב, און ער דרוקט ניט! איך שרייב — און ער דרוקט ניט!"...

א ראמאן האט ער געבראכט צו פיהרען. פון א קליין שטעטעל אין פאלטאווער גובערניע, און ווי צוויי זאכען: ערשטענס, מיר ביידע, איך און פרישמאן, זאלען איהם איבערלייענען פון אנהויב ביז'ן סוף.

דאס הייסט, ניט חלילה מיר זאלען לייענען. ניין! לייענען וועט ער, און מיר'ן איהם הארכען.

איז איין מאל אוועק. והשנית — מיר זאלען איהם דרוקען. דאס הייסט, ניט דעם מחבר — דעם ראמאן זאלען מיר דרוקען.

ווי אזוי מיר ווילען — אין א צייטונג, א זשורנאל, א בוך — ס'אהרט איהם ניט וואו, אבי דרוקען.

ער וויל זהר, אז זיין ראמאן זאל זיין געדרוקט.

הכלל, וואס טהוט מען דא? דארף מען זיך אוועקזעצען, הייסט עס, און הארכען, ווי ער וועט לייענען.

פערוויכערט צו ציגארען, אוועקגעזעצט זיך נאנץ בעקוועם אין וויעג־שטוהלען, דעם מחבר — אויבען־אן ביי'ם טיש מיט'ן פעקעל כתבים — א חיבש פעקעל: דריי גרויסע גראבע געדיכטע „טעטראדען", ביכער!

ניין, איך וועל אייך ניט דערצעהלען וואס דער מחבר האט אונז געלייענט.

דאָס איז געווען א ראָמאַן „אין דריי ט·יל־ען", אויפֿן שניט פון שמ"ר, בעזאַלצען מיט הומאָר און בעפֿעפֿערט מיט „סאַטי־ריקאָ"...

נאָר דער גאַנצער אַנטיק האָט געשטעקט אין דעם, ווי אַזוי דער מחבר האָט געלייענט זיין ווערק, ווי אַזוי ער האָט בעטאָנט, געקוועטשט, בע'טעמ'ט איטלעכס ווערט בעזונדער, געמאַכט מיט די הענד און מיט אַלע איברים, אָנגעקוואָלען, געשעפֿט תענוג, ממש געוואַכסען פֿאַר נחת, אַליין געלעקט פון זיך די פינגער, ווי אַזוי א מענש קאָן נעמען און אזעלכעס אָנשרייבען מיט א פֿראָס־טער פֿען, מיט שווארצער טינט אויף וויס פֿאַפֿיער!...

בעראַרף מען אייך נאָך דערצעהלען, וואָס פון אונז ביידען איז געווארען, אז מיר האָבען נאָך די ערשטע עטליכע פראזען געגעבען א קוק איינס אויף דאָס אַנדערע? ברוין און בלוי און אַלערליי קאָליערן — נאָך א מינוט, און מיר וואָלטען געווען אָדער דערשטיקט געווארען אויפֿן אָרט, אָדער געפֿלאַצט אויף שטיק־שטיקלעך!

א גליק, וואָס דער געלעכטער, וועלכען מיר האָבען א היבשע צייט געהאַלטען פערשטיקט אין זיך, האָט זיך דורכגעשלאָגען א וועג דורך דער נאָז און איז ארויס לאויר העולם.

דער ערשטער האָט געפֿלאַצט פרישמאַן — און אוי־ווע, ווי איך האָב געציטערט פאַר אים, טאָמער דערזעהט דער מחבר, א קשיא אויף א מעשה, און חאַפּט א „טעטראַד" פון זיינע „טעט־ראדען" און גיט אים איבער'ן קאָפּ און פֿלעט פרישמאַן'ען דעם מח! א גראַשען איז ביי מיר ניט ווערטה געווען דעמאָלט פריש־מאַנ'ס לעבען!

און שטעלט אייך פאַר א הצלחה פון א מענשען! — דער מחבר האָט אונז דערזעהען לאכען, האָט ער זיך אַליין אויך צע־לאכט!

ער איז געווען זיכער, אז דאָס האָט אויף אונז געווירקט די זאַלץ פון זיין הומאָר און דער פעפער פון זיין „סאַטיריקאָן".

פלוצים חאפט זיך אויף פרישמאן:

— נענוג!

מע דארף ניט לייענען מעהר. ס'איז אזוי גוט, אז מע פער־שפּאָרט שוין נאָר לייענען ווייטער.

— אלזאָ, יונגערמאן, וואָס ווילט איהר?

— איך ווייל, מיין רעמאן זאָל זיין געדרוקט, און ווייטער נאָר נישט... און געלט — איז ווייפיעל איהר וועט זאָגען...

דערזעהען, אז דער יונגערמאן בענוגענט זיך ניט מיט כבוד אליין — ער ווייל נאָך געלד אויך, האָט אונז אָנגענומען א חשק, נעמען דעם יונגענמאן צו דער ארבייט.

תחילת — דאָס איז געווען פרישמאנ'ס אינפאל (איין אייג־פאל פון א נאון!) — בעדארף מען וויסען די וועהרטה פונ'ם ווערק — און דאָס לאָזט זיך ניט אָפּשאַצען, סיידען מע זאָל וויסען די וואָג, וויפיעל עם וועגט.

און דאָס איז ניט שווער צו דערגעהן. מע נעמט און מע לעגט דאָס צוועק אויף א וואָג, דאָס הייסט (און דאָס איז אויך געווען פרישמאנ'ס זשעניאַלער אייגפאל!), מע לעגט צוועק אויף איין שאָל דאָס ווערק און אויף דער אנדערער לעגט מען צוועק גע־וויכט, וועט מען דעמאָלט וויסען אקוראט.

און מע האָט זיך ניט געפוילט און מען איז געאנגען אין א קלייט, וואו ס'איז דא א וואָג, און מע האָט אָפּגעוועגען דאָס ווערק: דריי פונט מיט דריי פערטעל — קיין עין הרע ניט!

אצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: דער טאָס?

— מה יקר? ווי טייער זאָל מען רעכענען א פונט?

ווי֫ל דער יונגערמאַן בשום אופן ניט זאָגען וויפֿיע֫ל.

— וויפֿיע֫ל איהר'ט זאָגען, אזוי וועט זיין גוט.

איז געבליבען ביי אונז, אז צוויי הונדערט רובע֫ל דער פונט.

— גענוג?

דער יונגערמאַן, וואָס איז שוין בלאו הכי געווען אויפ'ן זיעבעטען הימע֫ל, האָט א זאָג געגעבען:

— עס מעג זיין הונדערט רובע֫ל א פונט, איז אויך גענוג.

האָט זיך אָבער פרישמאַן אוועקגעשטע֫לט איין מאָ֫ל פאַר אַלע מאָ֫ל: צוויי הונדערט רובע֫ל — ס'איז ווערטה מעהר!

דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמאָ֫לצען געווארען פאַר תענוג:

— שא! מילא! אז איהר האָט זיך איינגעשפּארט צוויי הונדערט, זאָ֫ל זיין צוויי הונדערט.

— וויפֿיע֫ל זשע, היימט עס, חאפּט דאָס אוים ארום און ארום?

און פרישמאַן האָט אָנגעזאָטע֫לט די נאָז מיט'ן פּענסנע מיט גרויס מאַטערניש (עס האָ֫לט זיך ניט אויף פרישמאַנ'ס נאָז קיין פּענסנע!), און אַלע דריי האָבען געזומען אַריינקוקען אין חשבון אריין — עס טרעפט אָן אַקוראַט 750 רובע֫ל, ווי א גראָשען א בייגע֫ל!

דער יונגערמאַן האָט זיך שוין געזומען גלעטען דאָס בערדע֫ל און ווארטען.

מיר האָבען אויך געווארט.

— נו?...

— נו־נו?...

— אדרבה?...

— אדרבה ואדרבה?...

און אָט דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען דער גאנצער טעות: דער יונגערמאן האָט נעמיינט, אז מיר דארפען איהם צאָהלען צוויי הונדערטער פאר א פונט, און מיר האָבען נעמיינט, אז דער יונגערמאן זאָל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער א פונט!

איז דער יונגערמאן געפאָלען אויף א המצאה:

— ווייסט איהר נאָר וואָס? איכ'ל אייך ניט צאָהלען, איהר'ט מיר ניט צאָהלען — נאָט אייך מיין וועדק און דרוקט עם אָפעט!

האָבען מיר זיך אָבער אוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט ניט גיהן! פון זינט די וועלט שטעהט איז א מנהג, אז פאר א וועדק אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דער מחבר צאָהלט — אנדערש גיהט עם ניט!

פונ'ם גישעפט איז ניט נעווארען נאָר נישט ניט.

נארישע, יונגעלשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר!...

נעריוי, 1 מערט, 1914.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק

נעשריבען אין יאָהר 1916.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק

א.

יאָהרען־לאַנג בין איך געשטאַנען אין פערבינדונג מיט ביאַ־ליקן און ניט זוכה געווען פערזענלעך זיך צו בעקענען מיט'ן גרעסטען פון אונזערע פּאָעטען, ווייל מיר זענען נעווען ווייט איינס פון דאָס אנדערע. ער האָט געוואָהנט אין אַדעס און איך — אין קיעוו. דערנאָך זענען געקומען די גלות־יאָהרען פון נאָך דער רוסישער קאָנסטיטוציע. האָט דאָס מיך פערוואָרפען קיין אויסלאַנד — שווייץ — און פון דאָרטען, איבער'ן אטלאַנ־טישען ים, קיין אַמעריקא, און אָט אזוי האָב איך שוין כמעט אינגאַנצען אויפגענעבען מיין האָפענונג צו בענגגען זיך וועז ס'ניט איז מיט'ן ריעז פון די ריעזען. וואָס טהוט גאָט? פאָהרען זיך צונויף די ציוניסטען אויפ'ן קאָנגרעס אינ'ם יאָהר 1907 אין האאג, און די אמעריקאַנער ציוניסטען קלויבען מיך אויס פאר א דעלעגאַט, און איך קום צו פאָהרען קיין האאג, אין האָלאַנד.

ערב קאָנגרעס איז א קאָנפערענץ פון העברעאיסטען. איך קום אריין. דער זאל איז פול. דער טשערמאַן איז א. ל. לעווינ־סקי. קלאָפט מיט'ן האמער אין טיש. דער עולם איז אויפגע־רעגט. און מעהר פון אלע אנדערע קאָכט זיך עפּים א יונגער־מאַנטשיק. ווייזט אויס, א „בורזשוק"; ביי אונז אין דערהיים הייסט ער א „קופּטשיק". איך בעטראַכט דעם יונגענמאַנטשיק

און בעשלים, אז דאָס מוז זיין מסתמא אַדער א יונגערמאַן א משכיל, וואָס איז נאָר־וואָס אַראָפּ פון קעסט, אַדער איין אייידעם, וואָס זיצט נאָך אויף קעסט. און וויל ער איז א משכיל און זיין שוועהר איז א איד א בעל־הבית, תּאָבען די ציוניסטען פון זיין שטעדטעל איהם אויסגעקלויבען פאר א רעלעגאַט, וואָס פאַהרט מסתמא אויף זיינע אייגענע הוצאות קיין האאג. און איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, וואָרום איך בין דאָך א שרייבער, און וועלכער שרייבער איז דאָס ניט קיין פיזיאָנאָמיסט? איך לאָז ניט אַראָפּ קיין אויג פון'ם קופּטשיק, און דער קופּטשיק שפּרינגט אלע מאל אויף. רעדען רעדען אלע אויף העברעאיש, און ער אויך. אלע מאל טהוט ער א שים־אוים:

— אדרבה!... לאו! אין אני מסכים! — ער איז ניט מסכים! ער איז ניט איינפֿערשטאַנען!...

דער טשערמאַן (לעווינסקי) קלאָפּט מיט'ן האמער. די קאָנ־פערענץ איז צו ענדע. דער עולם קאָכט זיך נאָך. דער טשער־מאַן שטעהט אויף פון טיש. מיר צעקושען זיך. איך וויל גיין. דער טשערמאַן האלט מיך אפּ א מינוט.

— וואַרט אויס א וויילע. איך וויל אייך בעקאַנט מאַכען מיט אונזער ביאליקען.

— ביאליק איז דענן אויך דאָ? וואו איז ער?

— אָט איז ער דאָך.

און ער שטעלט מיר פאָר דעם בורזשוק.

אָט־אָ־דער קליינער בורזשוק איז דאָס נעווען דער גרויסער ביאליק. די משמעות, אז איך בין ניט אוא שארפער פיזיאָנאָ־מיסט...

ב.

אין האאג האָב איך קיין סך ניט פערבראכט. נאָר די נאַנצע צייט כמעט זענען מיר מיט ביאליקען נעווען ניט צעשיידט. אויפ'ן ברייטען וויים־זאַמדיגען ברעג פונ'ם וויים־זיל־בערגעם ים האָבען

מיר שעה'ן־לאנג שפאציערט און נעפיהרט אינטימע געשפרעכען. עפּעס גלייך ווי מיר וואלטען געווען בעקאנט פון יאהרען און יאה־רען, עפּעס גלייך ווי מיר האבען זיך אין אונזער ווייטער קינדהייט צעשיידט און איצטער וויעדער א מאל צונויפגעקומען זיך. איט־ליכער פון אונז האט געהאט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען פון דער פערגאנגענהייט און פאנטאזיערען פון דער צוקונפט — און די צייט איז אזוי קורץ! ביאליק האט מיר דאס ווארט געגעבען, אז אויפ'ן צוריק־זוגעם שטעלט ער זיך אפּ ביי מיר אין גענף, וואס אין דער שווייץ. און ער האט געהאלטען ווארט. נאך א קורצער נסיעה איבער איטאליע איז ער אויף ראש־השנה ארויפגעפאהרען צו מיר קיין גענף.

ג.

אין יענער צייט האט אפּגערעכט גלות אין דער שווייץ אויך דער זיידע, מענדעלי מוכר־ספרים, און אויך בן־עמי, וועלכער איז א תושב אין גענף ער היום הזה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז יעדער פון אונז דריי האט נעוואלט דעם כבוד און דעם פער־נעניגען צו האבען ביי זיך דעם גרויסען גאסט. נאר אזוי ווי די אידעע איז געווען מיינע, דעריבער איז דער גאסט פערפאהרען גלייך צו מיר. פאר מיינע קאלענען האב איך עס געהאלטען דער־וויל בסוד, געוואלט זיי מאכען א סורפריז. אויף מארגען, ראש־השנה אין דער פריה, האב איך געגומען דעם גאסט און בין מיט איהם אוועק אין שוהל אריין. דאָרט זענען שוין נעווען דער זיידע און בן־עמי. דער זיידע האט איהם אפּגענעבען א בריוטען שלום־עליכם. בן־עמי ניט. דער איז נעווען אש־להבה, פאר וואס ער איז פערפאהרען צו מיר, ניט צו איהם, צו בן־עמי'ן. ווער עס קען בן־עמי'ן, דער וועט פערשטעהן זיין אייפערזיכטיגקייט... אז ס'איז נעקומען צו „אויסנעהמענעס" און מיר זענען ארויס פון שוהל אויפ'ן הויף, האט זיך בן־עמי ניט נעקאנט איינהאלטען

און האָט פירגעהאַלטען דעם גאַסט, למאי ער האָט זיך ניט אָפּגע־
שטעלט ביי איהם. נישט געהאָט קיין אַנדער תירוץ אויף ארויס־
צודרעהען זיך, האָט ביאַליק זיך געוואָלט פערענטפערען פאר בן־
עמי'ן, אז ער האָט עס נישט געקאָנט טהון, ווייל ער איז נאָר־וואָס
געקומען פון באהן.

— וועו? היינט? היינט, דעם ערשטען טאָג ראש־השנה?!
דער גרעסטער אידישער דיכטער איז געפאָהרען אום ראש־
השנה??!! און פון וועמען הערט ער עס? — פון ביאַליקען
אַליין?! שומו שמים!!! — הימעל עפען זיך!!...

און וואָס מעהר בן־עמי האָט זיך געקאָכט, אַלץ מעהר האָט
ביאַליק געלאַכט. און וואָס מעהר ביאַליק האָט געלאַכט, האָט
זיך בן־עמי געקאָכט. עס האָט אָננעהויבען ווערען שטאַרק לע־
בעריג. עס איז געוואָרען ארום אונז א „רעדעל". עס איז אָנ־
געקומען דער זיידע. דערזעהען, ווי די אייניקלעך קאָכען זיך,
ווי איינער בייזערט זיך, די איבעריגע לאַכען, האָט ער מקיים פסק
נעווען בן־עמי'ן אויפ'ן אָרט. ער האָט איהם אויסגעלאַכט, ווי
דער זיידע קאָן:

— וואָס זענט איהר עס גאָט'ס סטראָפטשע אין דער שווייץ
אָנצונעמען זיך גאָט'ס קריוודע אין די ימים נוראים? פערלאָזט
אייך אויף דעם רבונו של עולם — ער קאָן אַליין בעשטעהן זיין
שטערטעל — האָט איהר געהערט א מעשה!

ווער עס קען בן־עמי'ס היציגען טעמפּעראַמענט, וועט פער־
שטעהן, אז לאַנג האָט ער נישט געקאָכט זיין ברוגז. און איבער־
הויפט — אויף ביאַליקען. קאָן מען דענן זיין לאַנג ברוגז אויף
א קונדס, אויף א ליעבען קונדס, וואָס לאַכט אזוי האַרצעדיג און
מאַכט אייך לאַכענדיג? מיר האָבען באַלד אויפ'ן אָרט געמאַכט
א פשרה, אז ס'איז פאַרפאַלען. סטאַנציע האַלט דער דיכטער
טאַקי ביי מיר. נאָר עסען זאָל ער אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרט —
אזוי אז ער זאָל זיין אונזער אַלעמע'ס אורח. און אָט אזוי
האָבען מיר פערבראַכט מיט'ן גרויסען גאַסט א גוטע וואָך. ■

אונפערגעסליכע וואך. אלע זאלבעפערט האבען כ.ו.ר זיך געלאזט פאטאנראפירען, לויט דאם בילד וואם ליגט דערבי, אונטער דעם שענעם בלויען הימעל, ביי דער נענפער שטילער זעע, אקעגען די הויכע, מיט אייביגען שניי בערעקטע, שווייצער־אלפען. אוף מעשיות זענען דערצעהלט געוואָרען איינציגוויז, מערקווירדיגע פאסירונגען, וואם יעדען האט זיך געטראפען אין זיין לעבען. אייניגע פון די דאזיגע מעשיות האב איך דערנאך בעשריבען און ארויסגעגעבען בעזונדער אין א ביכעל אונטער'ן נאמען: „פיער זענען מיר געזעסען". מיט איינעם וואָרט, דאם איז געווען א וואך פון ביאליק. און נאך א מאל ביאליק. און וויעדער א מאל ביאליק.

ד.

אוועקגענאנגען די טומעלדיגע וואך, אוועקגעפאהרען דער גאסט — אוים ביאליק. שטיל איז געוואָרען אין דער שוויץ. די הויכע, מיט'ן אייביגען שניי בערעקטע, בערג האבען זיך חנ'עוודיג אפגעשפיגעלט אינאיינעם מיט'ן בלויען הימעל אין דער שענער שטילער נענפער זעע. עס איז אבער בעשערט געווען, אז ביאליק'ס נאמען זאל צווישען אונז נאך אביסעל וועגטילירט ווערען צוליעב א נייעם אינצידענט, צוליעב א נייע קונדס'עריי.

אין א שענעם פריהמארגען בעקום איך א בריוועלע פון ביאליקען. אין בריוועלע לאזט מיך דער גרויסער דיכטער הערען, אז ער האט פערגעסען ערגיץ אין וועג א פאר שטעקשיך, בעט ער מיך, איך זאל זיך מטריח זיין א קוק טהון אונטער'ן בעט, וואו ער איז געלאפען, און אויב איך וועל געפינען זיינע שטעקשיך, זאל איך זיי איהם איבערשיקען. נעשריבען איז דאם בריוועלע אין ביאליק'ס סטיל מיט מגלה־טמירין־לשון: „הטשעקשיך שלי"... און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה מיט שטעקשיך. עס זענען געלאפען בריעף נאך בריעף, וואו דאם וואָרט „שטעק־

שיך" וועדר דערמאנט אוז איבערנע'חוד'ט אוז איבערגעקייעט אפשר א מאל הונדערט. אינ'ם ערשטען בריוועל שרייב איך איהם, אז איך האָב נעזוכט די שטעקשיך אונטער'ן בעט, וואו ער, ביי־ליק, איז נעשלאָפען, נאָר איך וויים ניט פאר נעווים, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, אדער גלאט א פאָר שטעקשיך? אוז בכדי עס זאל ניט ארויס חס־ושלום קיין שום טעות, האָב איך געבראכט א פאטאגראפישען אפפאראט אוז האָב אראפגענומען א בילד פון די שטעקשיך, אוז איך שיק איהם ארויס רצוף פה דאָס בילד פון די שטעקשיך, ער זאל זיך צוקוקען צו די שטעקשיך אוז זאל מיר באלד מודיע זיין דורך א בריוועל, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך? קומט מיר אָן א בריוועל פון ביאליקען, אזוי ווי ער האָט זיך גוט איינגעקוקט אינ'ם בילד פון די שטעקשיך אוז האָט דערקענט אין זיי זיינע שטעקשיך, אזוי אז ער קאָן שוועהרען בנקיטת חפץ, אז די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, לכן דעריבער זאל איך, למען השם, איהם ארוימשיקען זיינע שטעק־שיך! ענטפער איך איהם מיט א בריוועל, אז ער זאל מוחל זיין מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארוימשיקען די שטעקשיך... קומט מיר אָן א בריוועל פון ביא־ליקען מיט א גוואלד: היתכן? הישמע כזאת? ווי קאָן ער מיר שיקען א קבלה אויף די שטעקשיך איידער ער האָט בעקומען די שטעקשיך? ענטפער איך איהם, אז ס'איז דא איין עצה: איך שיק איהם דערווייל ארויס איין שוך פון זיינע שטעקשיך, וועט ער מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך. און אז איכ'ל בעקומען די קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארוימשיקען דעם אנדערען שוך פון די שטעקשיך. און צום ארוימנעשיקטען שוך האָב איך צוגעלעגט א צעטעלע: „המשך יבוא" — פארטזעצונג פאלגט...

אזוי האָט מען נעקונדסט און ארוימנעוואָרפען שטיקלעך, און צווישען רעכטען קונדסעריי האָט מען נעטהאָן ערנסטע ליטע־ראטשע ארבייט אויך — מע האָט נעשריבען און איבערגעזעצט

זאכען פון אידיש אויף העברעאיש, ארויסגענעבען גאַנצע בענדער מעשיות פאר אידישע קינדער, געפֿלאַנעוועט ארויסצוגעבען נאָך מעהרערע זאכען — ביז דער גאַט פון נקמה האָט זיך צעבייזערט און ער האָט אָנגעשיקט א בלוטיגען מבול אויף דער זינדיגער ערד... מיך האָט דער שטראָם אויפגעחאפט און פערטראָגען אוש אַהער, קיין אַמעריקא. ביאַליק איז פערבליבען דאָרט ביי די ברענעם פונ׳ם שוואַרצען ים, ווייט פון די, וואָס האָבען זיך נעשפּיגעלט אין זיין נשמה, וואָס האָבען זיך געווואַרעמט אינ׳ם ברען פון זיין טאַלאַנט, וואָס האָבען איהם ליעב געהאַט אָהן א ברעג און האָבען איהם ליעב ער היום הזה.

ניו־יאָרק, ניסן, 1916.

פיער זענען מיר געזעסען

נעשריבען אין יאָהר 1908.

פיער זענען מיר געזעסען

פערזאנען:

מענדעלי מוכר־ספרים — א שענער זקן, רעדט צוקערזים.
ביילקי — א פאעט, א בעל־מחשבות.
בן־עמי — א איר. וואס קאכט זיך.
שלום־עליכם — איין אלטער בעקאנטער, וואס השרט זיך צו אזוי שרייבט אלסדינג ארויז אין א ביכעל.

אלע מיינען, אז בערג, למשל, שטעהען אויף איין אָרט. און איך זאג אייך, אז בערג געהען, און נאך ווי אזוי! זיי לויפען! וועז בין איך דערנאנגען דעם דאזיגען שכל? אין רער צייט, וועז מיר, דרייַ אידישע שריפטשטעלער און איינער א פאעט, האבען נעמאכט די ערשטע עקסקורסיע צו די בעריהמטע, מיט אייבינען שניי בעדעקטע, אלפענבערג.

ארויסנאנגען א פאר מיל פון שטאדט ארוים, האט זיך אונז אויסגעראכט: אט־אט זענען מיר ביי די בערג, אט־אט נעם ציהן אוים א האנד — גיט איהר זיי אף שלום. נאר וואס ווייטער מיר נעהען צו זיי, אלץ ווייטער נעהען זיי אוועק, אנטלויפען פון אונז. מיר הויבען אן נעהן אביסעל גיכער, שטארק גיך, — בלאטע! זיי לויפען נאך גיכער.

— זיי רייצען זיך מיט אונז? — רוף איך מיך אן צום איבעריגען עולם.

— ווער?

— די בערג.

— איך וויים נאָר ניט וואָס דאָס איז! — רופט זיך אָן מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער איז קלאָר אין די אָפּענבערג, ווי א איד אין אשרי. — ס'איז קיינמאָל ניט געווען אזוי ווייט, ווי איצטיגס מאָל. איהר זאָלט מיך פּאָלגען, וואָלטען מיר געגאַנגען אַביסעל גיכער.

און אָט אזוי האָט ער אונז אונטערגענעבען אָלע מאָל מעהר היץ, מיר זאָלען געהן גיכער, מעהר פון אָלעמען זיך איינגענעמיעדט און מחמת דעם איז ער געוואָרען בייז, גערעדט מיט גאָל, געשאָטען מיט פייער, אויסגעלאָזט כּל חמתו אויף פּאָניי־גנב מיט זיין רעווא־לוציע און מיט זיין קאָנסטיטוציע.

— שאָט! איך וויל אייך עפּים פּרענען! — אזוי האָט זיך אָנגערופען צו אונז אָלעמען דער זיידע רב מענדעלי, אזן מיר אָלע האָבען זיך אויפּגעשטעלט אויף א ווייל. — איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, יעדער בעזונדער, ווי אזוי פיהלט איהר זיך אין דער מינוט?

אָפּנים, אז מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט דער ערשטער פערשטאַנען דעם זיידענ'ס פראַגע, מחמת ער האָט זיך געאייַלט ענטפערען דער ערשטער, וויישענדיג מיט די פּאָלעס דעם שוויים פונ'ם נאָסען שטערן.

— איך פיהל מיך אזוי גרינג, אז איך וואָלט נעפּלויגען, ווי איין אָדלער, נישט אַרומגעקוקט זיך צוריק אפילו אויף א מינוט.

— און איך — מאַכט דער יונגער פּאָעט ביאַליק, איינגע־קוקט זיך אויף מיר — איך פיהל מיך ניט שלעכט, נאָר פליהען ווי איין אָדלער — וויים איך ניט, אויב איך וואָלט נעפּלויגען.

אַצינד איז נעקומען די צייט, איך זאָל אויך עפּים ענטפערען. און איך האָב געזאָגט:

— איך פיהל, אז עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונד, וועז מיר זעצען זיך אָט־דאָ, למשל, אויפ'ן גראָז...

מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער האָט געזאָגט, אז אויב מיר וועלען אָט אזוי נעהן,

וועלען מיר שבת האלטען אונטער'ן בארג. מיך האָט ער געמאכט אויסצודרעהען. ער האָט ניט פערשטאנען, ווי אזוי נעמט זיך אונטער אזא מענש ווי איך געהן, אז איך ווייס, אז איך קאָן ניט געהן?

פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם גאָרנישט געשטעהרט, ער זאָל צוגוויפלעגען דעם שירם, פערקאָטשען די פּאָלעס און גלייך מיט אונז אלע זיך א וואַרף טהון אין גרינעם פרישען שמעקעדיגען גראָז אריין און געניסען טעם גן־ערן פון רוהען אין מיטען פעלד, אונטער נאָט'ס הימעל, און הערען דעם זיידען דערצעהלען א מעשה.

* * *

בעשרייבען א מעשה און דערצעהלען א מעשה — דאָס איז זיך צווויי בעזונדערע זאכען. פּארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך בעשרייבען א זאַך אויסגעצייכענט, און לאָזען זיי אייך עפּעס נעמען דערצעהלען, צעברעקלען זיי דאָס און צעקייען עס אייך אזוי, אז עס שלאָגט צו דער גאל. און פּארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך דערצעהלען א מעשה טשאָקענדיג, אויסגעטאָקט און אויסגעפּוצט, מחיה נפשות, — און פּרובט, לאָזען זיי דאָס וועלען איבערגעבען אויף פּאָפּיער — איהר זאָלט זיי ארויפּנעמען דעם קאָפּ! פּארהאן נאָך א קאטענאריע גלייקליכע מענשען, וואָס זענען ווייט פון ביידע זאכען, ניט דערצעהלען, ניט בעשרייבען; נאָר פון זיי רעדען מיר נישט. מיר רעדען פון די, וואָס די נאטור האָט זיי געבענשט מיט ביידע טאלאנטען. דער זיידע רב מענדעלי מוכר־ספרים בעזיצט ביידע מתנות פון זיין ליעבען נאָמען אויפ'ן העכסטען שטיינער. ער, אז ער דערצעהלט א מעשה, מאהלט ער א בילד, און איהר זיצט און הערט און זעהט, און עס דאכט זיך אייך, אז איהר לעזט דאָס פון א בוך, — ניין! וואָס זאָג איך? עס דאכט זיך אייך, אז דאָס לעבט, אז דאָס רעדט, אז דאָס קומט־פאָר פאר אייערע אויגען, און עס ווילט זיך אייך אייביג אזוי זיצען און הערען, און הערען, און הערען...

דער שמועס, וואָס ביי אונז האָט זיך נעקויטעלט, האָט זיך אָנגעהויבען, נעווייניקליך, פון פּאָליטיק, פון דער אידישער לאגע אינ׳ם אומגליקליכען לאנד, און מען איז אריבער אויף דעם, וואָס אונז, שריפטשטעלער, איז מעהר נאָהענט צום הארצען, — אויף דער ליטעראטור. די גאנצע צייט איז אָבער דער זיידע געזעסען פערהמורעט, מיט א ביטער שמייכעלע אויף די ליפּען, ווי אייגער רעדט: „נאָראָנים האָבען געפונען פון וואָס צו רעדען!"... מיין קאָלעגא מיט׳ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט נעוואָלט מאכען די אונטערהאלטונג מעהר אינטערעסאַנט, האָט ער אריפּגעפּיהרט דעם שמועס אויף „נאציאָנאַליזם", און האָט נענומען איינטיילען די רעוואָלוציאָנערען מיט די בונדיסטען מיט די אריסטאָקראטען פון איין זייט, און די ציוניסטען מיט די טערריטאָריאליסטען פון דער אנדערער זייט, — אלע האָבען זיך פון איהם ניט נענארט! עס האָט אָבער קיינעם נישט נענומען. דער גאנצער פולוועד מיט אלע קוילען זענען איצטיגס מאל געווען ארויסגעוואָרפען. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבען מיט א קאַפּ העכער פון דער גאנצער וועלט און האָט נעזאָגט, אז כל זמן עס וועט לעבען די „אונערבארעמליכקייט פון עקזיסטענץ" („אכזריות הקיום"), וועט איהם נישט נעמען נישט דאָס „שלעכטע" נישט דאָס „גוטע", וואָרום עס איז נישטאָ אויף דער ערד נישט „שלעכטעס" נישט „גוטעס" — עס איז נאָר דאָ דאָס, וואָס עס איז... און ער האָט אויסגעלאָזט זיין פילאָזאָפישע טעאָריע מיט א בקשה צו אונז, זיינע איינקליעך, אז מיר זאָלען איצטיגס מאל אראָפּווארפען פון זיך די שריפטשטעלערישע קאַפּאָטע, פערגעסען, אז ס׳איז דאָ אויף דער וועלט א קולטור מיט א ליטעראטור מיט בוכדרוקעריי מיט מוכרי־ספרים און פערלענער און ארויסגעבער און צייטשריפטען און גאזעטען, מיט מענשען־רשעים און מענשען־צדיקים, מיט פאַני, מיט לחבדיל, אידען, מיט נאָך אזעלכע זאכען, און מיר זאָלען נעדענקען, אז איצט, אין דעם דאָזיגען מאָג, זענען מיר גלאט מענשען — טוריסטען, וואָס האָבען געמאכט איין עקסקורסיע אין די אלפּענבערג. עלעהיי ענגלענ־

דער! און מחמת מיר זענען אַביסעל מיער, האָבען מיר זיך אַנידערגעזעצט אָט דאָ אַביסעל רוהען, און לאָמיר בעסער רעדען, דערצעהלען גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין.

— מעשיות! מעשיות! — האָבען אויסגעשריען מיר, אלע דריי אייניקלעך. — דערצעהלט אונז עפּיס א מעשה, זיידעניו, א מעשה!

— א מעשה? וואָס פאַר א מעשה זאָל איך אייך דערצעהלען?

— דערצעהלט אונז, זיידעניו, א מעשה פון זיך אליין, פון אייער אייגענעם לעבען, פון פּאַרצייטען!

— גוט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פערטעל עוף, נאָר מיט א תנאי...

— אז מע זאָל אייך ניט איבערשלאָגען אין מיטען? ניט פערלויפען אויף צו־פריהער? ניט אריינפאַהרען מיט א וואָגען אין שליטען אריין?

— אָט־אָט־אָט! גוט, וואָס איהר וויסט מיין טבע און וואָס איהר קענט ניך אליין.

אזוי האָט אונז געזאָגט דער זיידע, זיך געמוטען צום מדרש, וואָס ער האָט מיטגענומען אין וועג אריין צידה לדרך, פערריסען די בריילען ארויף אויפ'ן שטערן, געגעבען א קוק־אריין, פערמאַכט דעם מדרש, אראָפּגעלאָזט די בריילען צוריק אויף דער נאָז און אָנגעהויבען מיט א ניגון פון דער גמרא:

א.

א מעשה מיט א פערטעל עוף

— הערט זשע, אָמר רבי יוחנן — האָט רבי יוחנן געזאָגט: איבער קמצא ובר־קמצא איז חרוב געווארען ירושלים; איבער א

הוהן מיט א האָהן איז חרוב געוואָרען די שטאָדט ביתר; איבער א פּלעקל פון א וואָגען איז חרוב געוואָרען טור־מלכא. ערלויבט מיר צוצוזעצן: איבער א פערטל עוף איז פון אבראמאָוויטש געוואָרען מענדעלי מוכר־ספרים. הערט א מעשה!...

מיר רוקען זיך צונויף אלע דריי נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע הויבט־אָן צו דערצעהלען בזה הלשון:

— שטעלט אייך פאָר א גרויסען פיערעקעכיגען פּלאַץ, פער־בויט פון איין זייט מיט א בריטען מויער, א פּאַלאַץ, פון דער אַנדערער זייט — מיט א שענעם בית־המדרש, ביי דער זייט, להבדיל, א מרחץ, א גרויסע קירך, בריטע שטאָהלען און קאַמערם מיט קעמערלעך — דאָס איז דער „הויף". וועמענס הויף — דאָס וועט איהר ווייסען שפעטער. אין בית־המדרש זיצען יומם ולילה צעהן אידען לומדים און לערנען. נאָר אז מע זאָגט אייך צעהן אידען לומדים זיצען און לערנען, שטעלט איהר זיך שוין פאָר אין דער פאַנטאַזיע די גרויסע „עשרה בטלנים", דאָס הייסט: פער־שמירטע, אָפּגערוסענע, אָרעמע לערנ־נעהער. האָט צייט! דאָס זענען גרוען צעהן שענע זויבער־געקליידטע פּאַרשוינען, מיט ליכ־טיגע פנימ'ער, געקלויבענע לומדים פון דער ליטא, וואָס יערער פון זיי וואָלט געמעגט זיין א רב בכל תפוצות ישראל. א זכיה האָט געהאַט דער, וואָס איז צוגעלאָזט געוואָרען צו הערען פון זיי א וואָרט. אלע פריה און פאַרנאַכט האָט מען דאָרט נעדאַוונט — דאָס איז זעלבסטפערשטענדליך. האָט איהר אייך דעם בית־המדרש. אצינד וועלען מיר זיך דורכגעהן מיט אייך אין קירך אריין. נאָר אז איך זאָג אייך א קירך, זאָלט איהר ניט מיינען, אז איך רעד פון סתם א קירך מיט אין אויוונען, מיט איין אונטערן־אויוונען, מיט איין אויפ'ן־אויוונען און מיט א קאַץ. ניין, דאָס מיין איך א גאַנצען רעסטאָראַן מיט לאַנגע נעדעקטע טישען, און אויף די טישען — פון כל טוב: פיש און פלייש און ביער און פּירות אלערלייי, און כל דכפין — פראַנק און פריי פאָר דער נאַנ־צער וועלט, מיט צוויי טיהרען, פון איין טיהר אריין. פון דער

אנדערער ארויס, אויף און אָפּ, ווי אויף א יאריד! און די קאָמערען מיט די קעמערלעך זענען געפאקט מיט פראָוויזיע אויפֿן גאנצען יאָהר, און משרתים, דיענערס און דיענסטען און משגיחים, דרעהען זיך ארום הין און הער, און עס קאָכט ווי אין א קעסעל. ווער עס קאָכט, ווער עס באקט, ווער עס דערלאַנגט עסען, ווער עס וואשט, ווער עס פֿרעסט, ווער עס הייצט דאָס באָד, ווער עס לעשט די ליכט אום שבת, — דערויף איז פֿארהאַן אין הויף א בעזונדערער פֿארשוין, א שבת־גוי מיט'ן נאָמען פֿאוולָאָ, וואָס פון איהם האָב איך אייך גאָר א בעזונדערע מעשה. איהר קאָנט פֿערשטעהן, ווער דער פֿאוולָאָ איז — אז ס'זענען געווען מענשען, וואָס פֿלעגען ביי דעם פֿאוולָאָ זיך נאָכפֿרעגען, ווען איז ראש־חודש אדר ווען איז דער מולד... נאָר מיר לאָזען פֿאַרלויפיג פֿאוולָאָ צו־רוה, און מיר קעהרען זיך אום צוריק אין „הויף" אריין. דאָס האָט איהר אייך דעם פֿרוזדור, דעם אריינטריט. אצינד וועלען מיר זיך מטריח זיין מיט אייך אין טרקלין, אין פאלאַץ אריין, זיך בעקענען מיט'ן אייגענטהימער פון'ם „הויף".

שטעלט אייך פאָר א בילדשענעם מענשען, האלב־אידיש, האלב־איראָפּעאיש געקליידט, מיט אונטערגעבויגענע פאות, מיט א ווייסען קאָלנער, מיט א ליכטיג שטרענגען פנים, מיט מאניערען פון א פירסט. דער גאנצער „הויף" שטעהט פאר איהם ווי פאר א מלך. אין שטוב איז רײַן, זויבער, רייך, נאָר איינפאך און שטרענג, און זעלטען ווער עס האָט די עהרע אהער אריינצוטרעטען, א חוץ שבת; און קומט שבת, וועלכע געדענקט א לאַנגע רייהע פון טישען, און א חוץ דער פאמיליע וועלען איינגעלאדען אויך געסט פון די פאָרנעמסטע אורחים. איך האָב אייך פערגעסען מיטצוטיילען, אום איהר זאלט האָבען א ריכטיגען בעגריף פון דעם „הויף", אז אין שטוב דרעהט זיך ארום אויך א גלות. דאָס איז א דייטש, א לעהרער צו די קינדער, וואָס לעהרענט מיט זיי „שפּראַך". אויבענאָן, אויף א הויכען שטוהל, זיצט דער בעל־הבית, דער אייגענטהימער אליין, און אלע אויגען זענען צו איהם.

ווייסט איהר, ווער דאָס איז? דאָס איז א ליטווישער נביר, א איד א סוחר, רב יונה סלוצקער, און די מעשה קומט־פאָר נישט אין קיין אַנדער שטאָדט, נאָר טאַקי אין סלוצק.

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם בן־מלך און נעמען זיך צו דער בת־מלכה, דאָס מיין איך — צו רב יונה סלוצקער'ס טאָכטער, וואָס איהר נאָמען איז געווען פייגעל און גערופען האָט מען זי די „קלייניע אויגעלעך", נישט בלשון סגי־נהור, ווייל זי האָט נעהאַט גרויסע אויגן, נאָר טאַקי דערפאָר, ווייל זי האָט געהאַט זעהר קלייניע אויגעלעך, און מחמת רב יונה סלוצקער איז געווען א איד א גביר און די טאָכטער האָט געהאַט קלייניע אויגעלעך, האָט מען איהר געזוכט א חתן איין אָרעם בחור, נאָר א מושלם, א צאַצקע, אזעלכען, וואָס זאָל זיין איינער ביי נאָט דער אַנדערער ביי איהם, — און נאָט האָט איהם געבראַכט די מציאה אין שטוב ארײן.

איהר שטויסט זיך שוין אודאי, אז דאָ וויל איך אייך דערצעהלען שוין פון זיך. אַלזאָ, מוז איך אייך דערקלערען, ווער בין איך געווען און וואָס בין איך געווען צו יענער צייט. מיך האָט נאָט געבענטשט מיט דריי טיטלען מיט א מאָל. איך בין געווען א „יתום", א „יורש" און א „נשרף". א יתום בין איך געווען פון טאַטע־מאַמע אין א קליין שטעדטעל אין דער ליטא, אין קאָפוליע. א יורש בין איך געווען אויף א חלק פון דער דירה, וואָס איז געבליבען אונז בירושה — געווינטליך, ניט אויף א גרויסען חלק: דעם גרעסטען חלק האָט נעהאַט מיין עלטערער ברודער, דער בכור; אויף מיין חלק האָט זיך אָנגענומען סך־הכל א „זיבע־מעל", וואָס אז מע זאָל געווען די דירה צו יענער צייט פערקויפען, וואָלט זיך אָנגענומען אויף מיין חלק אודאי א קערבלעך דרייסיג, און געווים זענען געווען א סך אזעלכע, וואָס האָבען מיר מקנא געווען. נאָר אזוי ווי מע האָט די דירה בעצייטענס ניט פערקויפט, — און שולדיג זענען אין דעם געווען טאַקי די יורשים

אליין — איז זי אין דער גרויסער שרפה, וואָס עס איז געווען ביי אונז אין קאָפּוליע, אָפּגעברענט געוואָרען, און צו מיינע צוויי טיטלען, „דער יתום" און „דער יורש", איז צוגעזעצט געוואָרען א דריטער טיטל: „דער נשרף", וועלכער האָט איינגעשלונגען יענע ערשטע צוויי טיטלען, ווי די זיעבען מאָנערע קיה פון מצרים, וואָס האָבען אזוי בריה'ש איינגעשלונגען אין זיך די זיעבען פעטע קיה, אזוי אז קיינער האָט ניט דערקענט, וואָס פאר א גוטען אָנבייסען זיי האָבען געהאַט...

מילא, דערצעהלען אייך וואָס אין קאָפּוליע האָט זיך אָפּגעטהאָן בשעת פונ'ם „יתום" מיט'ן „יורש" איז געוואָרען א „נשרף" — וויל איך נישט. דאָס לאָז איך איבער אויף איין אנדערש מאָל. איך וויל אייך נאָר מודיע זיין, אז עס האָבען זיך געפונען גוטע בארעמהערציגע מענשען, וואָס האָבען רחמנות געהאט אויפ'ן „יתום" דעם „נשרף" (דער טיטל „יורש" איז אַוועק, וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אַוועק) און האָבען איהם אָפּגעפיהרט פון קאָפּוליע קיין סלוצק צו רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש אריין — לערנען.

מיין איבערראשונג, אז איך בין אָנגעקומען צו רב יונה סלוצקער אין „הויף" אריין, לאָזט זיך ניט בעשרייבען. איך בין זיכער, אז קיין תלמיד פון דער ישיבה און קיין סטודענט פון אוניווערסיטעט האָט אזוי פלייסיג נישט געלערענט און אזוי פיעל הנאה געהאַט פון דעם לערנען, ווי דער „יתום" פון קאָפּוליע האָט געהאַט ביי רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש. אייביג וועל איך ניט פערגעסען די לאַנגע ווינטער־נעכט אינ'ם העל־בעלייכטען נוסחאָנגהייצטען בית־המדרש, אויף די גלאַטע בענק מיט די נעפּאָלירטע סטענדערם, וואו דאָס קול קלינגט זיך אָפּ מיט א זעלטענער זיסקייט, וואָס צענהט זיך ממש אין די ביינער. נאָכדעם — דאָס געשמאַקע דאוונען מיט'ן ערשטען מנין פארטאָג, אז דער רבונו־של־עולם אליין שלאָפט נאָך, און נאָכ'ן דאוונען — דאָס הייסע

גלעזל טיי מיט זורינע מילך מיט פרישע געבעקס, נאר־וואָס פוג׳ם אויוון. און ועל כולם — פרייטאָג אין באָד אריין מיט די פראכטפולע שטיינערנע בענק, ריינע שעפלעך, מחיה׳דינע שפריי־צערס, ריינע באסיינס אויף צו שווימען — איין אמת׳ער גן־עדן! איך זאג אייך דעם אמת: איך וואלט וועלען אייביג זיין א „יתום" א „נשרף" און זיצען ביי רב יונה סלוצקער אין „הויף", אלס אַרעם־בחור, און לערנען. איז דאָך אָבער דאָ א שטן מקטרג אויף דער וועלט, געהט ער און רעדט אָן די לומדים, וואָס האָבען מיט מיר געלערנט אין בית־המדרש, אז זיי זאלען רעדען מיט רב יונה סלוצקער וועגען דעם קאפוליער אַרעם־בחור, און רב יונה סלוצקער גיט ארויס א בעפוילן, אז שבת זאל מען מיך ברענגען צום „טיש". פוג׳ם שמועס, וואָס די עשרה בטלנים האָבען גע־האט צווישען זיך, האָב איך פערשטאנען, אום וואָס דאָ האנדעלט זיך. קיין גרויסער חכם דערצו האָט מען ניט בעראפט זיין, וואָרום זיי האָבען מיר גלייך ארו׳סגעזאגט, אז איך בין א גרויסער בר־מזל, און האָבען שוין נעקוקט אויף מיר ווי אויף א פרינץ, ווי אויף רב יונה סלוצקער׳ס טאָכטער׳ס חתן.

וואָס איך האָב איבערגעלעבט יענעם טאָג, וועז איך האָב בעראפט צום ערשטען מאל נעהן צום „טיש" — בעראף איך אייך נישט דערצעהלען. דער כח הדמיון האָט מיך געחאפט אויף די פלינלען און האָט מיך אוועקגעטראָגען צו אלדי שווארצע יאָהר, ערגיץ הינטער די הרי־חושך, און איך האָב מיך דערזעהן זיצען אויבענאָן אויף א גאלדענעם שטוהל, אָנגעטהאָן אין סאמע זיידענע מלבושים, און דער גאנצער „הויף" מיט די עשרה בטלנים מיט, להבדיל, פאוולע דעם שבת־גוי קניהען און בוקען צו מיר, און איך שאף מיך מיט זיי, זיי זאלען מיר דערלאנגען די גמרא... און פלוצים, איך טהו א קוק — עס פליהט א קארעטע מיט געגילטע רעדער און מיט ברענענדיגע פערד, און אין קארעטע, זעה איך, זיצט צעלעגט א גראף — דער „יתום", דער „יורש", דער „נשרף" פון קאפוליע, און וויל גארנישט א קוק טהון אויף מיר...

— וואָס נעמסט דו זיך איבער אַזוי? — שענה איך צו איהם. — דאָס בין איך דאָך טאקי אליין, הייַנט וואָס איז מיט דיר דער יחוס?...

— הקיצור, איך וועל אייך נישט מאריך זיין, קינדער, מע האָט מיך געבראכט צום „טיש" דעם ערשטען פּרייטאַג־צו־נאכטס און מע האָט מיך אוועקגעזעצט ביי׳ם עק טיש, פּונקט אקעגען דעם גביר און אקעגען דעם גביר׳ס טאכטער מיט די קליינע אויגעלעך. דער גביר האָט אלע מאל געוואָרפען אויף מיר א פּאָר שווארצע שארפע שטרענגע אויגען, מיט וועלכע ער האָט מיך דורכגעניזעט דורך און דורך. די „קליינע אויגעלעך" האָבען געקוקט צו זיך אין טעלער אריין. מיר איז געווען ניט אם בעסטען — דאָס דארפט איהר אליין פערשטעהן.

אפּמאהלען אייך די פּרעכטיגע סעודה — למאי זאָלט איהר מיך נויטען, איך זאל אייך טהון אזא זאך, וואָס איהר קאָנט דאָס נעפּינען אין שבועות׳דיגען „אקדמות"? איך וויל אייך נאָר זאָגען איינס: דעם ערשטען מאל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען אזוי פיעל טעלער מיט טעלערלעך! און גלאַנצענדיגע, גלאַטע, גליטשיגע. איהר מיינט, ס׳איז א מעלה? האָט צייט, איהר וועט עפּים הערען! דערצו דארף איך מיך מודה זיין, אז מיט׳ן שכל פון גאָפּעל־מעסער בין איך צו יענער צייט נאָך עפּים נישט אזוי שמארק בעקאַנט געווען, און דא דערלאַנגט מען אייך, א געברא־טענעם, א פערטעל עוף, גוט אייגענעפערגעלט אין שמאלץ, אָנגע־פילט און בענאָסען מיט א מין זאך (צימעס מן הסתם?), וואָס איך האָב עס נאָך קיינמאל ניט פערזוכט. אודאי דארף מען זיין א גרויסער חכם, מע זאל פערשטעהן, אז דאָס איז ניט קיין שלעכ־טער מאכל. נאָר במה דברים אמורים — וועז איז דאָס נערעדט געוואָרען, אז מע זאל דאָס נעמען אין האנד אריין, ווי גאָט האָט נעבאָטען, און טהון מיט דעם דאָס, וואָס דער טאָטע האָט נעטהאָן. ווי זשע איז אבער דער דין, אז מע דארף נאָכקוקען וואָס אנדערע

טהוען? איך קוק אוך זעה, אז אלע קליגען זיך, בריה'ן זיך מיט'ן מעסער אוך מיט'ן גאָפּעל, — קליג איך מיך אויך אוך בריה מיך אויך מיט'ן מעסער אוך מיט'ן גאָפּעל, אוך דאָ דער גביר מיט זיינע שארפע שטרענגע אויגען, וואָס נידערען אייך גלייך אין דער נשמה אריין! איהר קאָנט זיין ווי הונגעריג, מוזט איהר פערלירען דעם אפעטיט. אוועקלעגען דעם גאָפּעל מיט'ן מעסער איז אָבער אויך ניט קיין פלאַן. שלעכט! פלוצים — אז מיין פערטעל עוף הויבט זיך ניט אויף פונ'ם טעלער, גלייך ווי עס וואָלט ביי דעם אויסגע־וואכסען פליגעל, אוך טהוט ניט א פליה איבער'ן גאנצען טיש — אוך גלייך דעם גביר אין פנים אריין, אוך פונ'ם פנים גלייך אויף זיינע רייגע שענע רייכע שבת'דיגע בגדים?!!!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה? איהר וויסט איהם שוין... דער גאנצער מיין מייגער איז געווען — ערשטענס, מיר זאָלען אביסעל אויסרוהען די פים, אוך, צווייטענס, חאָטש א האלבע שעה ניט רעדען פון אונזערע מכות. אציגד קאָנען מיר נעהן וווייטער.

אוך מיר האָבען זיך אויפגעהויבען פון דער ערד אוך מיר זענען אוועק וווייטער.

ב.

דעם זיידענ'ס האָטעל

עס טרעפט אייך אמאָל, אז איהר זאָלט וועלען זיין ניט דאָם, וואָס איהר זייט? איך, למשל, וואָלט א בעלן געווען אמאָל זיין ניט קיין איד — נעווויינטליך, ניט אויף שטענדיג, חלילה! איך

מיין נאָר אזוי, אויף א קורצער צייט, און אָנקומען מיט מיינע נישט־אידישע אויגען, וואָס פּאָר א פּנים עס האָט בשעת אידען נעהען און רעדען און פּילדערען און שפּאַרען זיך און מאכען מיט די הענד? איך מיין, עס שיינט צו זיין א העכסט־אינטערעסאנטעס בילד? א גאנץ געווייניליכער שמועס וואָלט נעווים אויס־געזעהען אין מיינע אויגען, אז מע קריגט זיך און מע רייסט זיך, און בשעת צוויי אידען אמפּערען זיך איבער א פּרינציפּיעלער פּראָגע, וועגען וועלכן פּאַרגעהט די זון, וועגען וועלכן האָבען מיר הייַנטיגען יאָהר ראש־השנה, וועגען וויפּיעל קאָן וועלטה זיין אָט דער דאָזיגער מויער, וכדומה, — וואָלט איך זיכער מיינען, אז מע קריגט זיך און עס האָלט ביי פּעטש.

די דאָזיגע געדאַנקען זענען מיר געקומען אין קאָפּ אריין אין דער צייט, וועלכן מיר, דריי אידישע שריפּטשטעלער און אייגער א פּאָעט, האָבען געמאכט די ערשטע נסיעה צו די בעריהמטע אָלפּענבערג. כמעט אָלע די, וואָס מיר האָבען בעגענענט אויף אונזער רייזע, צווישען זיי פּראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, האָבען זיך אָפּגעשטעלט און עפּיס ווי פערוואונדערט געקוקט אויף אונז, גלייך ווי מיר וואָלטען אָנגעקומען מי יודע פון וואָס פּאָר א לאנד און נעגאנגען אָנגעטהאָן מי יודע אין וואָס פּאָר מלבושים. איך רעכען, אז ס'איז נעווען דערפּאָר, וואָס מיר האָבען געשמועסט טאקי אביסעל צו הויך, און אביסעל דערפּאָר, וואָס מיר האָבען נערעדט אינאיינעם אָלע פּיער. דערען אָלע אינאיינעם איז א קונסט, וואָס נאָר מיר, אידען, בעזיצען דאָס: קיין אנדער פּאָלק קאָן זיך ניט בעריהמען דערמיט. אונזערע אסיפות, דין־תורהס, שמחות און זיצונגען האָבען א שם אויף דער וועלט. פּאַרלאַמענטאריזם, דאָס הייסט, אז יעדער אייניציגער זאָל רעדען בעזונדער, איז א נייעס, וואָס מיר האָבען דערמיט צו פערדאנקען דעם ציוניזם און, איבערהויפּט, דעם דאָקטאָר הערצעל. דאָס איז טאקי א גוטע זאך, נאָר ניט אומעדום און ניט אָלע מאָל. וואָסער א פּנים האָט פּאַרלאַמענטאריזם ביי דריי אידישע שריפּטשטעלער

און איינעם א פּאָעט, בשעת מע נעהט זאָלבעפערט אין דער שווייץ צווישען די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אַלפּענבערג און מע רעדט אַלע פיער וועגען ליטעראַטור, פּאָעזיע, תּלמוד, מדרש, היסטאָריע, פּאָליטיק, רעוואָלוציע, וכדומה אזעלכע זאכען? מיר וועלען דאָך ניט מאכען ג ע ה ע נ ד י ג א „זיצונג" און אויסקלויבען א פּרעזידענט און בעטען ביי איהם דאָס וואָרט!

די מענשען, וואָס מיר בעגעגענען, די פּראָנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, גענהען אויף די אייגענע בערג, וואָס מיר, נאָר זייער גענהן איז ניט אינטערעסאַנט. זיי גענהען און שווייגען, אָדער אז זיי רעדען, רעדען זיי אזוי שטיל, אז קוים־קוים וואָס מע הערט. יעדער פון זיי האָט אין זינען נאָר זיך, נאָר זיין אייגענעם מאָגען. דאָס איז א כלל: אז עטליכע מענשען גענהען צוזאַמען און שווייגען, איז א סימן, אז זיי זענען פערטיעפט אין זייערע מאָגענס. אידען זענען ווייט פון אזעלכע זאכען. א מאָגען איז ביי אונז א באָמבע, וואָס די נאָטור האָט אונז אָנגעהאָנגען, ווי איין אינוועניסטע טאָרבע, איין אָפּקומעניש אויף דער וועלט. איך זאָג עס ניט פון זיך. דער זיידע רב מענדעלי האָט דאָס שוין אָנגעריהרט וויפיעל מאָל אין זיינע אומשטערבליכע כתבים.

ווי אזוי די מעשה איז — אַלע דורכגעהער האָבען אויף אונז געקוקט מיט גרויס בעוואונדערונג. אייניגע האָבען זיך אָפּגעשטעלט און אייגנהערט זיך אין אונזערע געשרייען, געוואָרט, אפּנים, ביז מיר וועלען זיך אָנהויבען שלאָגען. שוטים! זיי ווייסען ניט, אפּנים, אז נאָך אזעלכע אמת'ע גוטע פריינד, ווי מיר, איז שווער צו געפינען אויף דער גאנצער וועלט, חאָטש קיין קאָמפּלימענטען מאכען מיר נישט איינם דעם אנדערען, אין קאָרטען שפּיעלען מיר ניט, און פון אנדערע תענוגים פון עולם הזה, וואָס בינדען־צונויף בעקאנטע מענשען, ווייסען מיר נישט. אונזער גאנצעס פערנניגען איז, אז דער אידישער גלות טרייבט אונז אמאָל צוזאַמען אויף איין פּלאַץ, ניסען מיר אוים איינם פּאר דאָס אנדערע אונזער פערביטערט האָרץ, וויינען צוזאַמען אויף גלות

חשכינה, בערויערען די אַרעמע צעשלאָגענע „קליאטשע", אָדער די „כנסת ישראל", און אז גאָט העלפט, מע נעמט צו ביסלעך משקה אמאל ביי א מלוה־מלכה, ווערד מען אזוי שטאַרק פרייליך, אז עס גיסען זיך אזש טרערען פון די אויגען...

* * *

די זון האָט נעהאלטען אין רעכטען שפּאציערען איבער'ן העל־בלויען שווייצאַרישען הימעל, בענאָסען די בערג ארום און ארום מיט גאָלדענע סנאָפּעס, וואָס האָבען זיך צעשאָטען אזוי ווי זאנגען איבער די אייבּיגע שטיינער און געקייקעלט זיך אראָפּ־בארג, איבער גרינע טהאָלען, און אריינגעפאלען אינאיינעם מיט די שלענגעלדיגע וואסערלעך אין דער גלענצענד־בלויער אונרוהיגער „ראָנא", וואָס לויפט מיט א געזאנג צווישען די פעלזען, נאָט וווייסט פון וועך־אָן און ביז וואנען, נאָט וווייסט פאר וואָס און צוליעב וואָס און צוליעב וועלכען צוועק? און מיר זענען נאָך אלץ אונטער'ן בארג, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען, ווערד אלע מינוט ברייטער און העכער און שענער, און עס דאכט זיך, אז ער לויפט שוין ניט מעהר פון אונז, ווי פריהער, נאָר, אדרבה, ער געהט אונז אקעגען מקבל־פּנים זיין, קוקט אויף אונז פריינדליך, נאָר מיט גדלות, ווינקט צו אונז, אז מיר, פּיער אידישע שריפּט־שטעלער, זאָלען זיך מטריח זיין אהין, צו איהם ארויף, נאהענט צום הימעל, צו גאָט'ס שטוהל; דאָרט וועט ער אונז צייגען זיינע גרויסע וואונדער; דאָרט וועט ער אונז לייענען א קאפּיטעל פון מעשה־בראשית; דאָרט וועט ער אונז דערצעהלען וואָס גאָט קאָן, און פון דאָרט וועט ער אונז בעווייזען דאָס נידעריגע, נארישע וועלטעל, וואו נארישע קינדער האָבען אויסגעבויעט קליינע שטיבעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען שטעדט, געלאָזט לויפען קליינע וועגעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען באהנען, האָבען זיך פערשטעלט פאר מלכים, קעניגען און פּרעזידענטען,

שפּיעלען אין מלחמות, ים־נעשלעג, הארען און קנעכט — פּונקט אזוי ווי ביי די גרויסע...

ביי יעדען פּון אונז בעקומט דער בארג איין אנדער נאָמען: ביי איינעם הייסט ער „דער זקן"; דער אנדערער האָט געפּונען, אז איהם פּאסט הייסען „דער גדול"; נאָך איינעם איז געפּעלען איהם א נאָמען געבען „רב זייט זשע מוחל". דעם זיידען רב מענדעלי האָט זיך פּערגלוסט אראָפּברענגען אהער דעם גרעסטען ריעז עוג מלך הבשן, וואָס זאָל חאפּען דעם בארג אויף די פּלייצעס און לויפען מיט איהם ת"ק מיל אין איין אָטהעם און וועלען ארויפוואַרפען איהם אויף די אידען; פּלוצים טהוט נאָט א נס און עס וואַכסען־אויס ביי'ם מערדערישען קעניג צוויי צייהן, אייר־נער ארויף, דער אנדערער אראָפּ, און דער מערדערישער קעניג בלייבט שטעהן מיט'ן בארג, ניט אהער, ניט אהין — א זעלטען טראגיקאָמישעס בילד!...

— ווי אזוי הייסט ער, אָט דער שענער בארג?

אלע אויגען קוקען אויף מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּע־ראמענט — ער איז דאָך אין דער שוויץ א גאנצער בעל־הבית: ער קען זיך, זאָגט ער, מיט אלע בערג און איז אויסגעבונדען מיט אלע טייכען און טייכלעך — מיט איינעם א וואָרט, א „הייסישער מענש". מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּעראמענט האָט זיך אָפּגעשטעלט, געוואָרען רויט, נעריבען זיך דעם שטערן, נעקוקט ארויף, אויפ'ן סאמע שפּיץ בארג; נאָכדעם האָט ער אויסגע־שפּינען מיט אזא כעס, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם אָנגעטראָטען אויפ'ן פוס:

— טפו זאָל דאָס ווערען! איך האָב פּערגעסען דעם נאָמען פון'ם בארג! געוואוסט נאָר־וואָס — און פּערגעסען! וואָס זאָגט איהר דערויף?

— פּערגעסען? — רופט זיך אָן דער זיידע רב מענדעלי. — מערסט דו! וואָס פּערגעסעניש מאכט — פּרענט ביי מיר. נישטא

קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אז מע פערגעסט! מיר איז בעקאַנט דער טעם, אז מע וויסט עפּעס א זאַך און פּלוצים פּליהט דאָס ארויס פון זכרון, ווי א פויגעלע פון דעם שטייגעלע — נעה חאַפּ דאָס! פערגעסעניש איז א חולאַת, איין אָנשיקעניש, איין אומגליק אויף א מענשען! אויב איהר וויסט, קינדער, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה, ניט קיין פאַנטאַזיע, נאָר טאַקי א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אין אַדעס פּאַר עטלעכע יאָהרען. א מעשה מיט א האָטעל...

— איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט נעטראָפען אויך אין אַדעס!... הערט איהר? ס'איז ווערטה צו בעשרייבען!...

אזוי האָט זיך אָנגערופען מיין קאָלעגע מיט'ן חייסען טעמפּעראַמענט און האָט שוין נעוואָלט אָנהויבען דערצעהלען, האָט איהם דער פּאָעט איבערגעשלאָגען:

— אָט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפען, ניט אין אַדעס, נאָר אין ושיטאָמיר!

— און וואו בין איך? — האָט זיך ארויסגעהאָפט דער פערטער, טאַקי איך אליין. — איך וועל אייך בעסער דערצעהלען א מעשה פון דריי שטערט מיט א מאָל, וועט איהר זיך האַלטען ביי די זייטען!...

— פון דריי שטערט מיט א מאָל? אויב אזוי — קומט אייך די בכורה!

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע מיט א הילכיגען געלעכטער און מיט א ניגון און האָט א מאך געטהאָן מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי אייגער רעדט: „איהר האָט אויסגעהאָפט?... פּאַר אייך די מציאה!"...

אָלע פיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאָנט אינ'ם פּסוק: „שבעה דברים בגולם", און פערשטאַנען, ווי אומ-

מאַקסיש עס איז פון אונזער זייט, וואָס מיר זענען אַריינגעפאַלן מיט אונזערע מעשיות דעם זיידען אין די רעד אַריין, און מיר זיינען גרייט געווען פּערריכטען אונזער פערבערעכען. מיר האָבען אָבער לאַנג בעראַרפט בעטען דעם זיידען, ער זאָל אונז דערצעהלען די מעשה, וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפען אין אַרעם, און דער זיידע (אז מע בעט איהם שטאַרק, פּועל׳ט מען ביי איהם) האָט פערקאַטשעט די אַרבעל, ווי זיין שטייגער איז, אַרויפגערוקט די בריל׳ען אויפ׳ן חויכען, וויסען, קלוגען שטערן, וואָס קוקט־אַרויס פון די חוואַלעדיגע שניי־וויסע האָר. די קלייגע נאָר שארפע, טיעפע, דורכדרינגענדיגע אויגען האָבען זיך האַלב גע־שלאָסען, געקוקט אַרויף, א ביסעל אין א זייט, און אויפ׳ן פּנים האָט זיך צעגאָסען דאָס שיינענדיגע קינדערשע שמייכעל׳ע, וואָס מאַכט איהם תמיד יונגער מיט פופציג יאָהר און גיט איהם צו אזוי פיעל חן, אז עס ווילט זיך זיצען אזוי אייביג נעבען איהם און האָרכען איהם רעדען און רעדען און רעדען !...

און לאַנגזאָם, ווי זיין שטייגער איז, מיט א האַלב־קאָמישען, האַלב־ערנסטען טאָן, האָט ער אָנגעהויבען זיין נעשיכטע בזה הלשון :

— דאָס איז געווען, ווי איך האָב אייך נעזאָגט, מיט עטליכע יאָהר צוריק אין אַרעם, דאָס חייסט, ניט אין אַרעם גופא, נאָר עטליכע סטאַנציעס הינטער אַרעם. קורץ, איך בין געפאָהרען אַהיים קיין אַרעם. אָסיענצייט איז דאָס געווען. דער אינדרויסען האָט זיך איינגעהיל׳ט אין א רעגענמאַנטל׳. דער הימל׳ האָט גע־נאָסען מיט טרערען, דער ווינד האָט געקלאָגט, די ערד האָט גע־טרויערט, געבענגט נאָך דער ליעבער וואַרעמער זון, ווי איין אַלמנה נאָך איהר מאַן. די בוימער האָבען זיך שוין לאַנג אָפּגע־טרייסעל׳ט פון די נעל׳ע בל׳עטל׳ער, די פויגל׳ען האָבען פערלאָזען זייערע נעסטען, צוגעזאָגט אויף, אם ירצה השם, איבער א יאָהר צוריק קומען, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען... א דריבנע רע־

געגרעל האָט געזיפֿט פון אויבען אונאויפֿהערלעך און פון צייט צו צייט צעבייזערט זיך און געשמיסען אין די פֿערשוויצטע פענסטער פון אונזער וואָגן, וואו מיר זענען זיך געזעסען גאנץ ברייטלעך, בעקוועם, אין דער ווערעם, ס׳ גאנצע קאָמפּאניע און געשמועסט פון פֿערשיידענע זאכען, ענינים און געגענשטענדען. אקעגען מיר איז געזעסען א פּאסאזשיר, א געביל־דעטער, א בעלעגער, א פּראכטפולער מענש, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען נאכדעם — א כריסט, א זעלטענער אידענפּרייַנד. איהר ווייסט, אז איך האָב פיינט א מה־יפית־אידען ערגער ווי א משומד, און ווער נישט נתפּעל פון א כריסט, וואָס זאָגט אויף אונז א גוט וואָרט. נאָר צו דעם פֿארשוין האָב איך געהאט א פֿערזענליכע סימפּאטיע דורך א פערבאָרגענער צוציהונגסקראפֿט, וואָס לויגט א ביסעל טיפֿער פון אונזער פערשטאנד. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב זיך געפיהלט מיט איהם אזוי גוט, איך וואָלט זאָגען: היימיש, אז עס וואָלט ווירקליך מיר ניט נמאס ווערען פאָהרען מיט איהם נאָך דריי טעג. עס האָט זיך מיר געוואָלט מיט עפּים וואָס־ניט־איז נוצליך זיין איהם, טהון עפּים א געפע־ליגקייט, אין שטעלט אייך פאָר, אז די גוטע געלעגנהיט איז מיר געקומען צו דער האנד גאנץ אליין, פון זיך. וואָס איז די מעשה? אזוי ווי ער פאָהרט דעם ערשטען מאל אין מיין שטאָדט, אין אדעס, וואָלט ער וועלען עפּים א רעכטע סטאגיע, איין אנ־שטענדיגעם האָטעל, און אזוי ווי איך בין איין פֿעסער תושב פון א סך יאָהרען, אפשר איז מענליך, איך זאָל איהם רעקאָמענ־דירען נאָך מיין פערשטאנד דאָס שענסטע און דאָס בעסטע האָ־טעל אין אדעס?

— א האָטעל? אָך!...

מיט ביידע הענד האָב איך מיך אָנגעהאפּט אינ׳ם דאָזיגען צופּאל און האָב געזומען איהם אויסמאָהלען מיט די שענסטע פֿארבען א בעוואוסטעם האָטעל, לויט מיין מיינונג, דאָס גרעסטע

און דאָס שענסטע האָטעל, וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס, די פּאַנאָראָמע. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרען אזוי קונ־ציג, אז אלע פענסטער קוקען־ארויס אויפ'ן ים. היינט די בריקע, הויבע, ליכטיגע חדרים, דער פּרעכטיגער ווינטערגאָרטען, די אָראַנ־זשעריען, דאָס לעזע־צימער, די בעדיענונג, איך מיין די „מענשען". היינט דער רעסטאָראַן, די מוזיק — קורץ, איך האָב מיך אזוי בענייסטערט, גלייך ווי איך וואָלט געמאָהלט א גן־ערן, ניט קיין האָטעל.

א ליכטיגע, וואַרעמע, פּריילעכע סטאַנציע אין א פּרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אזוי אָנגעחמורעט, איז צוהן מאל אזוי אָנגעלענט, ווי אין איין אַנדער צייט. מיין פּאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט לויכטענדיגע דאַנקבאַרע אויגען און מיט א שיינעדיג גליקליך פּנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט אַרויסגענומען פון דער טאַש א נאָטיץ־ביכעל, אָפּגעשפּילעט פונ'ם זייגער א גאָלדען שטיפטעל, און האָט געווארט ביז איך וועל ענדיגען, אום ער זאל קאָנען פּערשרייבען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל. איך בין אָבער נאָך אלץ געווען בעגייסטערט פון מיין בעשרייבונג און האָב ניט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ'ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אז מיר זענען שוין אט־אט אין אדעס. נאָר אז דער עולם האָט גע־נומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען ארויף צו די פּעק־לעך, האָט מיין פּאַרשוין פּאַרזיכטיג, מיט זעהר א פּריינדליך שמייכעל, זיך געוועגדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך א פּרעג געטהאָן, ווי אזוי איז דער נאָמען פונ'ם האָטעל?

— אך! יאָ, דער נאָמען? אט באלד וועל איך אייך זאָגען!...

און איך האָב מיך אויף א וויילע פערטראַכט — גאָט מיינער! ווי אזוי איז דער נאָמען? אט ערשט האָב איך געוואוסט... בלאָטע! ניטא קיין נאָמען! אוועקגעפלויגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שטערן, געזוכט אין אלע קעשענעס —

נישטאָ קיין נאָמען! אפשר מיינט איהר, א שווערער נאָמען, א פֿערפֿלאָנטערטער, וואָס איז ניט גרינג צו געדענקען? אָט וועט איהר הערען! קיין מעהר גרינגערער נאָמען קאָן שוין נאָר ניט זיין אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אזא נאָמען, וואָס מע קאָן איהם ניט פֿערגעסען, מע זאָל אפֿילו וועלען! איהר וועט הערען, וועט איהר אליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמיינט, אז איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר גע־לעגען, ווי מע זאָגט, אויף דער צונג: אָט־אָט! נאָר ארויסרעדען איהם — בשום אופן ניט, חאָטש שריי חי וקיים! חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. מיין פֿארשוין האָט, אפֿנים, געזעהן מיין טרויעריגע לאָגע. ער האָט געוואָלט מיר אויסהעלפען ווי ווייט מעגליך, ארויסציהען מיך פון דער בלאָטע, וואוהין איך בין מיט מיין אייגענעם וויללען פער־קראָכען. ער האָט דערצו אָנגעוועגדט אלע קרעפטען. ער האָט מיר געזומען אונטערזאָגען, אויסרעכענען אלע נעמען פון דער גאַנצער וועלט. דאָ איז געווען: „גראַנדהאָטעל", „בעלוויו", „טערמינוס", „מעטראָפּאָל", „נאציאָנאל", „אינטערנאציאָנאל", „בריסטאָל", „פּאריז", „מאדריד", „סאנקט פּעטערסבורג", „שיקא־גא", „סאנרעמא", „לאָנדאָן", „האמבורג", „קאָנסטאַנטינא־פּאָל" — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פֿארשוין האָט געזעהן, אז נעמען פון שטערט געהען ניט, האָט ער זיך א וואַרף געטהאָן אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פּראנציע"? „מאַנטענעגרא"? „אנגלעטער"? „ראָססיא"? „עסטרייך־אונגארן"? „בעלגיע"? „האָלאַנד"? „בראזיליע"? „ארגענטינא"? — וואו? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אפשר „האָטעל פּאָסט"? „האָטעל ראיאל"? „האָטעל אייראָפּא"? „האָטעל לאָוור"? „האָטעל דאָמאַרא"? „האָטעל אימפּעריאל"? — קורץ, איך האָב געזעהן, ווי מיין פֿארשוין האָט בעהאָלטען דאָס נאָטיץ־ביכעל, צוגעשפּילעט צוריק צום זייגער דאָס גילדענע שטיפטעל, זיך גאָנץ העפּליך מיט מיר אָפּגעזעגענט, גערַאָנקט, געבעטען, איך זאָל מיך ניט בעמיהען,

ער וועט שוין ווי־ס'ניט־איז אליין זעהן, מע זאל איהם פיהרען אינ'ם בעסטען האָטעל... און איך? א גרוב, וועז עם עפענט זיך מיר, וואָלט איך ארײן א לעבעדינער! אזא שאנדע! אזא סקאנדאל! אויספאטשען זיך! שמיץ בין איך דאָך וועדטה נעווען!... און איך האָב נענומען זיך אליין זאָגען מוסר: אלטער נאר וואָס דו ביזט! דו אליין זאָגסט אלע טאָג איין איבערגעדרעהטען מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי, בעסער לאָם איך זיין א רשע אלע מיינע יאָהרען, ואל אהיה שוטה אפילו שעה אחת, אבי ניט זיין קיין נאר איין שעה אפילו, — ,אָלסט דו אפטהון אזא דומהייט? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט זיך פאָרשטעלען פאר א בעל־טובה? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט רעקאָמענדירען איין אומבעקאנטען מענשען א האָטעל אין אדעס? ווי קומט צו דיר האָטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאָס א זאָך, וואָס מע ווייסט, וואָס מע זעהט דאָס אלע טאָג, וואָס מע קלערט פון דעם אלע מינוט???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך בין געקומען אהיים א צעקאָכטער, ארומגעגאנגען איבער'ן שטוב און געריבען זיך דעם שטערן, טאָמער וועל איך מיך דאָ חאָטש דערמאנען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל? — נישטאָ קיין נאָמען!

— ווייסט דו ניט, — זאָג איך צו מיין ווייב — ווי אזוי הייסט דאָס האָטעל?

— וואָסער האָטעל?

— הערסט! איך זאָל איהר זאָגען וואָסער האָטעל! איך פרעג דאָך ביי דיר!

— זאָג מיר דעם נאָמען — מאכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א אידינע! בקצור, מע דארף אליין זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך אהין צום האָטעל! נאָר, ווי געווהנליך, אז א מענש קומט פון וועג, נעפינען זיך אכצעהנ־

הונדערט געשעפטען, בריעף, עסקים — מע דאַרף דאָס אַלץ ער־
לעדיגען. און איך ווער נאָך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין
כעס אויף זיך און אויף דער גאנצער וועלט, לאָז אויס דאָס הארץ
צו די אומשולדיגע. און אָט אזוי האָט מען מיר פערדרעהט דעם
קאָפּ. עס איז געוואָרען נאכט, מע האָט שוין לאנג אָפּגענעסען,
מע דאַרף זיך שוין לעגען שלאָפען — און מיך מוטשעט נאָך אלץ
דער נאָמען פונ׳ם האָטעל. האָט איהר נעהערט א מעשה?... קורץ,
איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. עס איז געבליבען, אז
מאָרגען כאור נעה איך צום האָטעל נאָר אָהן א שום תירוץ! עס
נעמט מיך אָבער ניט קיין שלאָף! איך וואָלט שוין וועלען דער־
לעבען מאָג, וועל איך מיך אָנטהון און וועל פריהער פאר אלץ
היומס צוגעהן צום האָטעל און א קוק טהון אויפ׳ן שילד, וואָס
פאר א נאָמען עס טראָגט. פֿלוצים טהוט דאָס מיך א טראָג־אויף
פונ׳ם בעט און איך טהו מיך אָן.

— נאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב, איין
איבערגעשראָקענע נעבאָר אויף טוידם. — וואוהין איז?

— איך וועל דאָס ניט אויסהאלטען! — זאָג איך. — איך
מוז נעהן באלד א קוק טהון!

— וואוהין א קוק טהון?

— נעם א לאָנטערן — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום
מיט מיר!

— וואוהין?

— פֿרעג מיך נישט, קום!

מילא, די לאָגע פון מיין ווייב נעבאָר פערשפּאָר איך אייך
צו בעשרייבען. איהר דארפט אליין פערשטעהן די לאָגע פון א
ווייב, וואָס איהר מאן איז אוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט
זיך, געזונד און שטאַרק — און קומט צו פאָהרען אהיים א ברוגז׳ער,
רעדט ניט, שפּאנט־ארום איבער דער שטוב און רייבט זיך דעם
שטערן, ווי א פערריקטער, און פֿלוצים חאפט ער זיך אויף בייגאכט

פון בעט, הייסט אנצינדען א לאנטערן און זאגט: „קום!"... נאר וואס טהוט ניט א ווייב נעבאך צוליעב איהר מאן? מע זאגט איהר „קום" — געהט זי! קורץ, וואס טויג אייך, איך געה, מיין ווייב געהט מיר נאך. איך טיאפקע אין דער בלאטע, מיין ווייב טיאפקעט מיר נאך. נאט האט געהאלפען, מיר זענען גע־קומען. נעקומען צום האטעל, אויפגעהויבען די לאנטערן, איך נעב א קוק אויפ'ן שילד — אנו, טרעפט, וואס פאר א נאמען? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרע־פען! דאס האטעל הייסט מיט'ן נאמען: „אדעסא"!!!...

ג.

דער פאעט און זיין כלה

— נו? אצינד דערצעהלט איהר; איהר האט, זאגט איהר, צו דערצעהלען א שענערע מעשה.

אזוי האט זיך געוונדט דער זיידע רב מענדעלי צו מיין קאלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, וועלכער האט געזומען פערענטפערען זיך, אז, ערשטענס, האט ער ניט געזאגט, אז ער וויסט א „שענערע" מעשה. דאס האט נאר געזאגט דער פאעט. און אויב ער האט דאס יא געזאגט, האט ער ניט דאס געמיינט. א סימן, זאל דערצעהלען דער פאעט פריהער זיין מעשה, נאכדעם שוין וועט ער דערצעהלען זיין מעשה.

און עס איז געבליבען, אז דער פאעט זאל דערצעהלען פריהער זיין מעשה. און דער יונגער פאעט האט זיך אויסגעהוסט און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע כהאי לישנא:

— נעווים איז יעדער פון אייך געווען א מאל א חתן און נעהאט א כלה. איהר זענט עלטער פון מיר, האט איהר דאס אפשר שוין לאנג פערגעסען. איך געדענק עס נאך, אזוי ווי נעכ־טען איז דאס געווען. אך! וואס פאר א ליכטיג שטיקעל צייט!

מיר איז גוט, ווי די וועלט! מיך האָט געטראָפען א גליק! איך בין א חתן, איך נעם א כלה, א שען מיידעל, מיט זעכסהונדערט קאַרבען נדן, מיט צוויי יאָהר קעסט, מיט א גאַלדענעם זייגער אין דער טאַש, און בין אין א גרויסער שטאָדט, אין זשיטאָמיר, און אין דרויסען איז ל"ג־בעומר'דיג, די זון צעניסט זיך אין בריליאַנ־טען, דער לויטערער הימעל שפּיגעלט זיך, די פֿויגעלעך זינגען, אופֿ'ן האַרצען איז יום־טוב'דיג, עס ווילט זיך אַרומנעמען די גאַנצע וועלט, זיך צעקושען מיט אַלע מענשען אויף דער ערד! איך קאָן מיר נאָר ניט פֿאָרשטעלען, אויב עס איז פֿאַרהאַן ביי מיר אויף דער וועלט איין מענש, וואָס זאָל מיר ניט זיין „היימיש", ווי דער זיידע זאָגט, וואָס זאָל מיר ניט זיין בעפֿריינדעט, אייני־געבאָטען אין האַרצען! דאָס וואָרט „פֿרעמד" עקזיסטירט מעהר נישט! וואָס הייסט דאָס, מענשען זאָלען גאָר זיין פֿרעמד? אַלץ, וואָס מע האָט ליעב, איז ניט פֿרעמד, און איך האָב ליעב אַלעמען! איך האָב ליעב זימעל דעם שניידער, וואָס לויפט מיט דער אַרבייט, חיים־הערש דעם בעל־עגלה, וואָס עס שמעקט פון איהם סמאַלץ, לייזער־בער דעם וואַסערפֿיהרער מיט די אָנגעשוואָ־לענע פּאַפּעצים און מיט'ן אָפּגעשיילטען פּנים, און אפֿילו איוואַן דעם גוי, וואָס אז ער שכור'ט זיך אָן, שווערט ער זיך, אז ער וועט אויסקוילען אַלע אידען, וואָלט איך אַרומגעחאַפּט קושען זיין חנ'עוודיגע שארשאַווע שטעכערייגע מאָרדע. היינט לערענט אייך אַפּ א קל וחומר: מה־דאָך איוואַן, וואָס אָט שכור'ט ער זיך אָן און מאַכט א תל פון אַלע אידען, גלוסט זיך מיר אַרומנעמען איהם מיט ביידע הענד, היינט לא־כל־שכן א חבר, וואָס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעוואַכסען, אינאיינעם אוועק קיין וואַלאָושין אין דער ישיבה, אינאיינעם געהונגערט, אינאיינעם אויסגעריסען געוואָרען!... קורצע וועלט, איך האָב מיך בעגענעט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאָג, וואָס איך האָב געמאַכט א שפּאַציער מיט מיין כלה איבער דער שטאָדט, און איהר פערשטעהט שוין אַליין, אז איך האָב נעווואַלט, אז מיין כלה זאָל וויסען, וער מיין חבר איז,

און מיין חבר זאָל וויסען, וועט מיין כּלה איז, און זיי זאָלען זיך בעקענען, און זיי זאָלען זיך ליעב קריגען איינס דאָס אַנדערע, אזוי ווי איך האָב ליעב זיי און זיי מיך און מיר אַלע די נאַנצע וועלט! און איך בין נעפּאַלען מיין חבר אויפ'ן האַלז און האָב מיך צעקושט מיט איהם, און אין איין וועגס מיט מיין כּלה, און האָב זיי פּאַרגעשטעלט איינס דאָס אַנדערע: „דאָס איז מאַדעמואזעל... פרויליין... ע־ע־ע... מיין כּלה... זי הייסט... יאָ! און דאָס איז הערר... מאָסיע... ע־ע־ע... דאָס איז מיין בעסטער טייערסטער חבר... זיין נאָמען איז... איך האָב דיר, דאָכט זיך, דערצעהלט פון איהם, נשמה מיינע? מע רופט איהם... ער וועט דיר שוין אַליין זאָגען, ווי אזוי מע רופט איהם... ווי אזוי רופט מען דיך? דו ווייסט דאָך, ווי אזוי מע רופט דיך! וואָס שווייגסט דו?!...

איהר פערשטעהט דאָך שוין מסתמא, פּאַר וואָס מיין חבר האָט נעשווייגען? ער האָט געווים געדעכטנט, אז פּאַר גרויס גליק בין איך אראָפּ פון זינען... נאָר וואָס מיין כּלה האָט זיך בשעת מעשה געטראַכט — דאָס וויים איך ניט עד היום הזה. מיר זענען שוין, ברוך השם, מאַן און ווייב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפון עד היום הזה. עס איז אונז ביידען נישט אנגענעהם דערפון צו רעדען. ס'איז דאָ זאכען, וואָס מע וויל זיי פערגעסען, אויסמעקען פונ'ם זכרון, נאָר עס איז אונמענליך! דאָס, וואָס מע דאַרף נעדענקען, פערגעסט מען, און דאָס, וואָס מע וויל פערגעסען, געדענקט זיך... דאָס איז, הייסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאַראַל פון דער נעשיכטע. איך האָב געענדינט. אצינד זאָלען אנדערע דערצעהלען.

אזוי האָט אויסגעלאָזט דער יונגער פּאָעט, און מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין נעשיכטע מיט א קלאַה, ווי זיין שטייגער איז אַלע מאָל, ווען ער רעדט פון דעם, וואָס ער האָט ניט ליעב.

ד.

ווי אזוי רופט מען מיך?

— אז עס האבען זיך אננעהויבען ביי אונז אין אדעס די בהלות מיט'ן שיף פאטיאמקין, מיט די באמבעס, וואס זענען נעפלויגען איבער אונזערע קעפ, און מיט די שרפות און הרינות, האב איך געזאגט: איינגעזונקען זאל דאס ווערען היינטיגען טאג, איך ווי! ניט זיין דערביי! איך וועל מיר בעסער פאהרען אין עק וועלט, חאפט דאס דער רוח! און איך האב מיך געמוסען גרייטען אין וועג ארויס. נאר עס איז גרינג צו זאגען: פאהרען! אזוי גיך לאזט אייך ארויס קוואס פון דער פאס? מע דארף א פאס!... איך בין ניט שולדיג, וואס עס גראמט זיך ביי מיר קוואס מיט פאס און מיט פאס און מיט נאס און מיט משוגעת... יא, איז וואו האלט איך? דארף מען אנהויבען ארבייטען מכח א פאס, האבען צו טהון מיט אלערליי פארשוינען, ימח שמם וזכרם, און בעקענען זיך מיט די שרייבערלעך, עס זאל אויף זיי קומען א חלירע היינטיגען טאג!...

— איהר זענט שוין אבאלד פארטיג מיט דער גאנצער תוכחה. אפשר וואלט געווען א סברה, איהר זאלט אויפהערען שעלטען און בעסער דערצעהלען טאקי די מעשה אליין?

אזוי האט זיך אננערופען דער זיידע, און מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט האט נענומען פארטזועצען זיין ערצעהלונג:

— איך שעלט דען וועמען? חאפט עס דער רוח! איך זאג עס גלאט אזוי, זאל עס אייך געהן כף־הקלע! הכלל, האב איך נענומען אויסארבייטען מיר א פאס. און וואס עס חיסט ביי אונז אויסארבייטען א פאס — דאס דארף איך אייך, דאכט מיר, ניט דערצעהלען? אויסארבייטען א פאס הייסט: בעקענען זיך מיט אלע מארדעס פון אלע פארזוכטען און טיילען געלה, ווי, להבדיל, ביי אידען ערב יום־כפור ביי דער שוהל. יעדער מאר־

דע — א קאַרב! בקצור, איך האָב מיך אָנגעקוקט מיט גענוג מאָרדעם, ביז איך בין געקומען צו יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע דעם אָדון אַליין... דורכגעגאַנגען אַלע שבעה מדורי גיהנום, בין איך אַרײַנ־ געקומען צום אָדון אין קאַבינעט אַריין און געטראַפען איהם בײַ דער רעכטער ארבייט — סקריפען מיט דער פֿען. און דאָס ווייסט איהר דאָך, אז א טשינאָווניק סקריפעט מיט דער פֿען, איז ער דעמאָלט — חיות ניט זיכער! די נאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אָפּווארטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפען. איך בין אָבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן בײַ דער טהיר און ווארטען ביז יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע וועט אמאָל אויפהערען סקריפען. האָב איך מיך מיישב געווען און האָב מיר געגעבען א הוסט אזוי פון דער גרינג, געשיקט א שטאָפּעט, הייסט עס, אז עס איז געקומען א מענש...

מיין אָדון אָבער הערט ניט אויף צו סקריפען. בין איך מיך מיישב און גענג א העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאָפּ, שטעלט ארויף אויף מיר א פּאָר אָנגענאָסענע אויגען און עפּענט־ אויף א נעמבע:

— טשטאָ נאדא? (וואָס דאַרפסט דו?)

וועי איך דאָך מסתמא שוין אָנגעצונדען, ווי א שוועבעלע. וואָס איז דאָס פּאַר א „טשטאָ נאדא"? און וואָס דאַרף מען עפּענען אזא מויל? איך, אז איך וועי אין כעס, פערגעס איך באַלד אויף וואָס פּאַר א וועלט איך בין; עס וועי מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אָן צו קיצלען אָט־אַ־דאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אריין דאָס זאָג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכען וואָס איך זעה, צעריסען, מאכען א תל! איך נעדענק א מעשה, איך בין נעווען א קינד נאָך, א יתום בין איך געווען, און האָב פיינט נעחאַט דאָס וואָרט „יתום" אזוי ווי חזיר, און האָב נישט געקאָנט ליידען, אז מע האָט מיר ארויסבעוויזען, אז מע האָט רחמנות אויף א יתום. רחמנות אז מע בעווייזט ארויס פּאַר דער נאַנצער וועלט —

עקעלט דאָס, שלאָגט צו דער נאָל, פּאַסקודסטוויע! בקיצור, איך בין געווען א יתום און מע האָט אויף מיר געהאָט רחמנות, און מעהר פון אַלע האָט אויף מיר רחמנות געהאָט אונזער שכנה, יהושע'כע האָט מען זי גערופען. איז זיך מיישב איינמאָל אָט די יהושע'כע און האָט רחמנות אויפ'ן יתום און נעמט איהם אָן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, א פּאָר הויזען. מילא, איך זאָל אייך דערצאָלען די גרויסקייט, די שענקייט און די רייכקייט פון די הויזען — איז ניט שייך. איין מאָל אין הונדערט יאָהר ניט זיך איין אזא פּאָר הויזען. איך וויים ניט, אויב מע קריגט זיי היינט פאָר דריי רובל א טוץ! מילא, בין איך אייך נישט אויסען. איהר האָט נאָר בעדארפט אָנקוקען, ווי די יהושע'כע האָט צונויפגערופען אַלע שכנות מיט אַלע יענטע־מירעלס פון דער גאס, צענומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פאָר דער גאנצער וועלט, אַלע זאָלען זעהען, וואָס פאָר הויזען אָט די יהושע'כע האָט אָנגענומען דעם יתום. און די גאנצע וועלט האָט זיך געשפּיגעלט אין די הויזען, בעטראכט זיי ווי איין אבן־טוב, געשאצט און מקנא געווען ניט אזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע'כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאנען פון דער וויטען א צעקאָכ־טער, טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט, ניט אין די אויגען, נאָר אָט א־דאָ־אָ, אין גאָרגעל. יהושע'כע האָט מסתמא גערעכענט, אז איך בין אויפ'ן זיעבעטען הימעל פון דער מתנה, נאָר איך שעם זיך, האָט זי זיך אָנגערופען צו מיר זים אזוי ווי צוקער:

— קום אהער, יתום, שעם זיך ניט, מעסט נאָר אָן אויף א מינוט די הויזען, וואָס איך האָב דיר אויפגענעהט.

מעהר האָט מען נישט בעדארפט. איך בין צוגעלאָפען, נע־האָפט די הויזען, אריינגעפּאָהרען אין זיי פריהער מיט די נעגעל, נאָכדעם מיט די צייהן, דאָס איבעריגע מיט די פיס — קורץ, עס איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען נעבליבען נאָר א זכר, אז עס איז אמאָל געווען א פּאָר הויזען אויף דער וועלט, און נישט מעהר... בקיצור, וואו־זשע האָלט איך? יאָ, ביי מיין אָרון בפקדך, ווי ער

האָט מיך אָפּגענאָסען מיט זיין געשריי „טשטאָ נאָרא" און ווי אזוי איך בין שוין געוואָרען אין כעס און האָב איהם שוין נעוואָלט אָפּשפּיעלען א וויוואט, ווי עס נעהערט צו זיין. האָב איך מיך אָבער בערעכענט: וואָס וועט זיין דערפון? איך קאָן דאָך דערוויל בלייבען אָהן א פּאָס! האָב איך מיך איצטינס מאָל איינגעהאלטען און געהיצו צום טיש און דערלאַנג איהם די פּאָפּיערען וועדטער. מיין אָדון האָט געגעבען א קוק־אַריין אין די פּאָפּיערען און א פּרעג ביי מיר: „ווי אזוי רופט מען דיך?" שווייג איך. דער־עהן, אז איך שווייג, האָט ער דאָס קול געהעכערט אויף א פּאָר טענער און האָט מיך א פּרעג געטהאָן נאָך א מאָל: „ווי אזוי רופט מען דיך? ווי אזוי איז דיין נאָמען?!"... מיין נאָמען???? ווי איהר זעהט מיך לעבען, הערט איהר, פֿונקט אין דער מינוט האָב איך פּערגעסען, אז חוץ מיין פּסעוודאָנים האָב איך מיין אייגענעם נאָמען. אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, פּערגעסען? טאָקי פּערגעסען! לחלוטין פּערגעסען! אָלע נעמען פון דער גאַנצער וועלט האָב איך געדענקט; אָלע נעמען פון מיינע קרובים, פּריינד און בעקאַנטע זענען מיר נעשטאַנען פּאָר מיינע אויגען, נאָר איין נאָמען, מיין אייגענער נאָמען, איז אוועק וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אוועק, פּערשוואונדען געוואָרען! הערט א מעשה! „רבונו של עולם! ווי אזוי היים איך? ווי אזוי רופט מען מיך? נו???"... פּערגעסען, חאָטש האָקט מיר אָפּ דעם קאָפּ! וואָס טהוט מען דאָ? דער אָדון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף א רעכטען שאָלטים. „אָט־אָט — טראַכט איך מיר — מאַכט עד מיר א דדיי־נאָרענדיגען מי־שבּרך מיט א בנימטריא, טהוט א קלוגע און עס קומען־אַריין צוויי מלאכי־חבלה און מע חאַפּט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיך אָפּ מיט כבוד גלייך אין חאַ־לאָדנע אַריין! איך האָב עס פּיינט, ווייל דעם טעם פון דעם האָב איך שוין פּערזוכט. נעגוג! מעהר ווייל איך ניט.

איז דאָך אָבער דאָ א נרויסער נאָט, וואָס פיהרט־אויס דעם נערעכטען, ניט ער מיר איין א שכל, איך זאָל מיך האַלטען שטאַרק

אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שיינעצע־ וואטע און מע הויבט אויף דאס קול נאר אויף אײַן טאָן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באלד ווייך, חאטש לעג זיי צו א מכה. כך הוה. אט וועט איהר הערען, וואס פאר א שמועס עס האט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך נעב איהם אייך איבער אקוראט:

ער: ווי אזוי רופט מען דיך?

איך: וועמען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אזוי ווי איך שטעה אין די פאפיערען.

ער: ווי אזוי שטעהסט דו אין די פאפיערען?

איך: לייענען קאנסט דו?

ער: וועד? איך?

איך: וועד דען? איך?

ער (שטארק אויף א קול): קאאאק! מיט מיר רעדסט דו אזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטארק אויף א קול): און דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

דערהערט פון מיר אזא הויכען טאָן, צו וועלכען ער איז זינט ער לעבט נישט געוואהנט געוואָרען צו האָרכען פון א אידען, האט ער נעגעבען א קוק־אריין אין מיינע פאפיערען און האט איבער־ נעלייענט אין דער הויך מיין נאמען — און מעהר האב איך ניט בעדארפט!

וואס ווייטער איז נעווען — איז שוין ניט אינטערעסאנט. איך בין, ברוך השם, ארויס בשלום און דאנק און לויב גאט אלע טאג און אלע שעה, וואס ער האט מיך אויסנעלייזט פונ׳ם דאזיגען גלות, הלואי איך זאל פון איהם שוין קיינמאל ניט ווייסען!

— אָמן! — האָבען מיר זיך אָפּגערופען אַלע דריי, און דער זיידע האָט א וואונק געטהאָן צו מיר, אז איצט איז מיין צייט צו דערצעהלען. און איך בין צוגעטראָטען צו מיין געשיכטע „מיט די דריי שטעדט".

ה.

א מעשה מיט דריי שטעדט

— רבותי! דאָס איז נעווען מיט א פּאָר יאָהר פריהער פּאָר דער „קאָנסטיטוציע". איך בין דעמאָלט געווען אויף מיין רייזע איבער שטעדט און שטעדטלעך. איך האָב געמאכט א טורנע צו גונסטען פון פערשיעדענע חברות איבער גאנץ ליטא. איינמאָל אַרום חנוכה קומען מיר אָן עטליכע איינלאדונגען מיט א מאָל פון דריי שטעדט: מאָהליוו, וויטעבסק און סמאָלענסק, וואָס געפינען זיך אין שכנות, אַלע דריי אויף איין ליניע, און פון אַלע דריי שטעדט פון פערשיעדענע חברות: פון „ריינע ציוניסטען", פון „פּועלי־ציוניסטען" און פון „בונדיסטען". זעלבסטפערשטענדליך, אז די אַלע חברות האָבען געלעבט צווישען זיך פריינדליך, ווי א קאַץ מיט א מויז. די „ריינע ציוניסטען" האָבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים די „פּועלי־ציוניסטען" נישט גערעדט. זיי האָבען נאָר געשריבען, אז זיי ווייסען, אז די „פאלשע ציוניסטען" קלויבען זיך אראָפּברענגען מיך אין די אויבענדערמאָנטע דריי שטעדט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער ארבייט, וואָס האָט מיט ציוניזם נאָר נישט צו זאָגען. די „פּועלי־ציוניסטען" האָבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שארפע ווערטער קעגען זייערע קאָלעגען, די „ריינע ציוניסטען". זיי האָבען נאָר בעדויערט, וואָס די דאָזיגע פאלשע משיחם, די שבתי־צבי'ניקעס, פיהרען אניטאציע פאר איין אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאַנג טוידט... דערפאר האָבען די „בונדיסטען" אויסגענאָסען כל חמתם אויף ביידע ציוניסטישע

חברוי, און פערזיכערט מיך, אז מיין קומען צו זיי איז א גאר־ טירטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען ניט פרייליך. וואס טהוט מען דאָ? בין איך געפאלען אויף א המצאה, אויף א אידישע פשרה: „יחדיו" און „יחלוקו". דאס הייסט, איך האב זיי אפּ־ געענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי. איך קום צו אייך צו פאהרען נאר מיט א תנאי, איהר זאלט זיך פּראיניגען אלע דריי חברות פאר אלע דריי שטעדט"... נאך א קורצער אונטערהאנדלונג איז מיין פּראיעקט אנגענומען געוואָרען, און עס האבען אנגעהויבען לויפען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפּעשען וועגען מיין מאר־ שרוט, אין וועלכער שטאדט איך זאל זיין פריהער. דער דאזיגער פונקט איז אונז אנגעקומען שווערער, ווי אלע אנדערע פונקטען. אלע טאג האט מען געענדערט דעם פלאן: פריהער איז געווען ביי אונז בעשטימט, אז איך פאהר קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאלענסק און פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים. נאכדעם איז געבליבען, איך זאל בעסער פריהער פאהרען קיין סמאלענסק, און פון דארטען קיין מאהליוו, און פון מאהליוו קיין וויטעבסק, און צוריק איבער מאהליוו אהיים. נאכדעם איז דער פלאן אויך צעשלאגען געוואָרען, און עס איז געבליבען, אז איך פאהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים. האבען זיך חברה בעטראכט און האבען בעסער אויסגעארבייט א נייעס פלאן, טאקי פון מיין טובה וועגען, אז איך זאל קודם זיך אראפּהאפּען קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק קיין וויטעבסק איבער מאהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאה־ ליוו, און פון מאהליוו באלד נאכ'ן אוועגד גלייך אהיים. טעג האב איך געהאט דערויף: דעם 18טען, 19טען, 20טען. אלזא, נע־ דענקט־זשע דעם חשבון מיט קאפ: דעם 18טען — סמאלענסק, דעם 19טען וויטעבסק, דעם 20טען — מאהליוו. ארויסגעפאהרען בין איך דעם 17טען אויף דער נאכט, נעגעבען דריי דעפּעשען אין אלע דריי שטעדט, אז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער

עולם האָט דאָרט צוגענרייט אַלסדינג, וואָס מע דאַרף, געדרוקט פֿלאַקאַטען, בילעטען, פּראָגראַמעס און אַזוי ווייטער. פּאָחרענדיג צו דער באַהן, האָב איך אָננעהויבען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל צעקייען און איבער'חזר'ען מיין מאַרשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אַלע מאָל נייע פֿלאַנען, האָב איך, גאַנץ נאַטירלִיך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר גערַאַכט, אַז איך דאַרף זיין דעם 18טען אין ווייטעבסק, דעם 19טען אין סמאָלענסק און דעם 20טען אין מאָהלִיוו. כך הוה. איך האָב גענומען א בילעט און פּאָהר מיר גאַנץ רוהיג קיין ווי־טעבסק. איך קום צו פּאָהרען קיין ווייטעבסק אויפֿ'ן וואָקזאַל, איך דרעה מיך אַרום א האַלבע שעה, א שעה, צוויי שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהען פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען? קיינער איז נישט אַרויסגעקומען מיך אָפּנעמען, מקבל פּנים זיין!

טאַקי ציוניסטען און טאַקי בונדיסטען, און פּאַרט ניט אין אָרדנונג... און איך האָב מיר גענומען אַיין עקיפּאַזש און היים מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדוננען א נומער, זיך אַיינ־געוואַשען, איבערגעטהאָן גאַנץ רוהיג, און טראַכט מיר: „אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע חברה־לַייט, זענט איהר נישט קראַנק מיך זוכען אין אַלע האָטעלען. נישקשה, שלום־עליכם איז ניט קיין שפּילקע, איהר וועט איהם אַזוי לאַנג זוכען, ביז איהר וועט איהם נעפינען"... אַראָפּגענאַנגען אונטען אין רעסטאָראַן עסען מיטאָג, איך טהו א קוק: צוויי גרויסע פֿלאַקאַטען:

„א גאַסט ביי אונז אין שטאָדט! א גאַסט!!!

שלום־עליכם דער גרעסטער אידישער הומאָריסט!

דעם 19טען..."

— דעם 19טען? וואָס הייסט דעם 19טען?... — און איך רופֿ־צו דעם קעלנער, א בחורעץ א ליטוואַק מיט רויטע הענד, מיט שוואַרצע פּיסקעס און מיט א וויים טישטיכל אונטער'ן אַרעם פונ'ם קויטיגען פּראָק.

— זאָג מיר נאָר, מיין טייערער, וואָס האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ דער קעלנער האָט אויסגעשניצט די שוואַרצע אָז אינ׳ם ווייסען טישטיכעל און א זאָג געטהאָן צו מיר:

— היינט? היינט האָבען מיר א בוראַקאָווע בארשט מיט קרויט, זעהר א גוטען בארשט, א זראָזע מיט פּאַרפּעלעך, אוו קאַטשקע, אויב איהר ווילט...

— ניין, — זאָג איך — נישט דאָס מיין איך. איך מיין, וואָס פּאַר א טאָג האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ האָט זיך אביסעל פערטראַכט:

— וואָס פּאַר א טאָג מיר האָבען היינט? דיענסטאָג, דעם 18טען.

— ווי אזוי זשע, זאָג איך, הייסט די שטאָדט?

— וואָסער שטאָדט?

— אָט די שטאָדט, זאָג איך, אייער שטאָדט?

בלייבט ער שטעהן און קוקט מיך אָן און מאַכט צו מיר:

— וואָס הייסט, ווי אזוי הייסט די שטאָדט? די שטאָדט הייסט וויטעבסק, הייסט די שטאָדט!

— דו ליינסט! — זאָג איך צו איהם. — עס האָט זיך דיר גע׳חלומ׳ט, מיין טייערער. אייער שטאָדט הייסט סמאָלענסק, ניט וויטעבסק!

— חי־חי־חי!... חי־חי־חי!...

דער גרעסטער אידישער הומאָריסט האָט, אפּנים, אויסגעזעהען בייִ׳ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פּאַר׳ן גרעסטען טפש אין דער וועלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האָט זיך אפּגע־קערעוועט אָן א זייט, בעהאַלטען די שוואַרצע מאָרדע אינ׳ם ווייסען סערוועטעל, איך זאָל ניט זעהען, ווי ער שטיקט זיך פּאַר געלעכ־טער. און איך נעם מיך נאָך א מאָל צו די פּלאַקאָטען און ליינען. עס שטעהט מיט גרויסע אותיות:

„שלום־עליכם אין ווייטעבסק!"...

אין ווייטעבסק? רבונו־של־עולם! ווי קום איך קיין ווייטעבסק, אז איך בין נאָר היינט אין סמאָלענסק? בקיצור, איך קאָן מיר שוין קיין אָרט ניט געפינען. וועט מיר באָרשט? וואָס מיר קאָטש־קע? מע דארף אַוועקפאָהרען פון דאנען, לויפען קיין סמאָלענסק. נאָר, אום איך זאָל וויסען אקוראט, וואו איך האָלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראפירען אהיים צו מיין ווייב, זי זאָל מיר באָלד געבען צו וויסען דורך א טעלעגראמע, וואו דארף איך זיין דעם ערשטען אבענד?... אין די זאכען, וואָס געהערען זיך אָן מיט צייט און מיט מאָרשרוט, איז מיין ווייב א פראָפעסאָר. און בכדי ס'זאָל ניט נעמען קיין סך צייט, קלאָפּ איך אַוועק צו איהר א דעפעשע, דרינגענד, עטליכע קורצע ווערטער:

„דראָטע פאָסטרעסטאָנטע, וואו בין איך היינט?"

אַוועקגעשיקט די דעפעשע, האָב איך מיך אביסעל בערוהיגט און האָב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאַנציע צוריק צום בורא־קאָווע באָרשט מיט דער זראָזע און מיט דער קאָטשקע, און האָב זיך צוגעלענט א ביסעל דרימלען און בין, ווי דער שטייגער איז, אַנשלאָפען געוואָרען. אין שלאָף פלאָנטען זיך מיר חלומות: רויטע ווייבער, שוואַרצע קעץ. איך האָב א סימן: וויבאָלד עס חלום'ען זיך מיר רויטע ווייבער אָדער שוואַרצע קעץ, איז א וויסטער סוף. כך הוה: איך חאָפּ זיך אויף — אוי־וועה, שפעט! מע דארף לויפען וואָס גיכער, טאָמער וועל איך נאָך פערחאָפען סמאָלענסק! און איך לויף אַוועק צו דער באהן און זעץ מיך אויף און פאָהר קיין סמאָלענסק, און זיצענדיג אין וואגאָן, הויב איך מיך אָן דער־פרעגען ביי'ם קאָנדוקטאָר, ווען קום איך קיין סמאָלענסק? בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפּיץ שטיוועל און זאָגט מיר אָן א בשורה, אז אין סמאָלענסק וועל איך זיין מאָרגען זעכס אזייגער אין דער פריה. וועט איך דאָך מסתמא אויפגעטראָגען:

— וואָס הייסט מאָרגען זעכס אין דער פֿריה? איך דאַרף דאָרט זיין ניט שפּעטער פון היינט זייגער זיבען פֿאַרנאַכט!...

הערט ער מיך אויס, דער קאָנדוקטאָר, גאָנץ רוהיג און ניט מיר צו פֿערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האַנד, אז פון דאַנען קיין סמאָלענסק לויפֿט דער קוריער אויך ניט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאָך מיט מינוטען, און איצט האָבען מיר שוין זייגער פֿיער מיט מינוטען, היינט ווי אזוי קאָנען מיר זיין היינט אין סמאָלענסק?... קומט־אויס, אז ער איז געראַטעוועט. נאָר וואָס האָב איך דערפון? פֿערשפּיעלט סמאָלענסק! וואָס טהוט מען איצטער? פֿאַהרען צוריק קיין וויטעבסק? חאַפּט דאָס דאָר רוח! לאָם איך חאַטש וויסען, וואו האָלט איך מיט מאָהליוו? דאָס וויסט אָבער קיינער נישט אזוי גוט, ווי מיין ווייב. דאָ דערמאָן איך מיך, אז איך האָב געבעטען מיין ווייב, זי זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין וויטעבסק; איצט פאָהר איך קיין סמאָלענסק, — היינט ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? נאָר א איד א למדן, ווי זאָגט איהר, גיט זיך איין עצה; נעם איך און שרייב אָן נאָך א דעפּעשע צו מיין ווייב און געב איבער מיין קאָנדוקטאָר אויף א סטאַנציע:

„טעלעגראַפיר סמאָלענסק וועז בין איך מאָהליוו".

אַצינד לאָמיר זיך אַרייגלאָזען אויף א ווייל אין „סלכות לשון", פילאָלאָגיע, און נעמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינע ביידע דעפּעשען פון דער שפּראַך, אויף וועלכער זיי זענען געשריבען, דאָס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אז, ערשטענס, פֿרעג איך מיך אָן ביי מיין ווייב: וואו בין איך („סראַטשי, גדיע יא סעווָאדניא?"), און, צווייטענס, היים איך, מע זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק בשעת איך בין אין מאָהליוו („טעלעגראַפיראוי סמאָלענסק, קאָגדא יא סאַניליאוויע?"). אויפֿלכע צוויי דעפּעשען וועז איהר האָט, למשל, פון איינעם, קאָנט איהר אנדערש ניט דענקען, סיידען יענער איז געריהרט. און דערצו דארפט איהר ניט פערגעסען, אז סטאָלענסק איז אויך ניט קיין

הונד און האָט אויך ניט געשווּיגען. חברה האָבען מיך, געווּעהנליך, ערווּארט דעם 18טען אויפ'ן וואָקזאל פון זיינער איינם בייטאָג ביז צוועלף ביינאכט. עס האָט זיך געטהאָן חושך! דער עולם האָט צעטראָגען דעם זאל, געשריגען אויף די ציוניסטען, אז זיי האָבען נעמאכט א שווינדעל, אויסגעטראכט א „שלום־עליכם", אויסגענארט דאָס ביסעל מינץ. וואָס טויג אייך, מע האָט געמוזט עפענען די קאסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאָס געלד. נאָך האלבע נאכט האָבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאר הארצ־ווהטיג זיך צונויפגעלעגט און אוועקגעקאָפט צו מיר אהיים א דעפעשע:

„וואָס איז מיט שלום־עליכם'ן?"

אצינד לאָמיר אוועקווארפען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. מיין ווייב זאל נעזונד זיין, אז זי האָט בעקומען אָט די אלע דריי פרייליכע דעפעשען, האָט זי ניט געמאכט קיין לאנגע מחזקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאָהליוו.

אין פלוג, וועט אייך אויסקומען אפילו אביסעל ווילד: וואָס איז עפּיס קיין מאָהליוו? נאָר אז איהר וועט מיך אויסהערען ביז'ן סוף, וועט איהר אליין זאָגען, אז זי איז א חכמה. ערשטענס, קען זי מיך שוין נישט דאָס ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אז איך טעלע־נראָפיר צו איהר פון ווּיטעבסק, אז זי זאל טעלעגראָפירען קיין סמאָלענסק, איז א סימן, אז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, א מעשה שהיה. איך בין אמאל געווען אין ווארשא און געפאָהרען אויף פּסח אהיים קיין קיעוו. פלוצים קומט איהר אָן פון מיר א דעפעשע דעם ערשטען טאָג פּסח, אז איך האלט יום־טוב אין האלענדרע, ניט ווייט פון וואפניארקע. ווי קום איך קיין וואפניארקע, אז וואפניארקע ליגט נאָר אויפ'ן וועג צווישען זשמערינקע און אדעס? א פאלג מיך א נאָנג! זאלט איהר ניט פרענען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטהאָן חלילה פאר שלעכטיגקייט. מיין מיין איז געווען צו נוטען. איך

האָב מיך זעהר געאייַלט, נעווּאָלט קומען אהיים ווּאָס פריהער, ניט־
ביטען איין שנעלצוג אויפֿן אנדערען אזוי לאנג, ביז איך חאָב
מיך אַרויפּגעשלאָגען אויף אַדעסער לייניע און געבליבען שטעקען
אויף א סטאנציע האַלענדרע. נאָר גם זו לטובה. עס איז נאָך
דאנקען גאָט, ווּאָס איך בין ניט פערפֿאָהרען קיין ריגא. דאָס נעמט
זיך פון חאָפּענישׂ. ניט אומזיסט זאָגט דאָס פּאָלק א ווערטל:
פון אייַלענישׂ קאָן קיין נוטס נישט ארויסקומען... דאָס חאָט איהר
אייך אַלזאָ נומער איינס.

והשנית, איז מיין ווייב געגאנגען מיט א רעכענונג, אז לויט
מיינע דעפּעשען חאָט דאָס אומגליק בעדארפט פאַסירען ניט אין
וויטעבסק און ניט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע
צוויי שטעדט. דערביבער חאָט זי ניט געקאָנט אויסקלויבען קיין
בעסערען מיטעלפונקט אלס די שטאָדט מאָהליוו. עס איז פאר
איהר נישט נעווען קיין שום ספק, אז אויפֿן בעסטען פּאָל חאָט
דאָ נעמוזט פאָרקומען א צוזאמענשטויס פון צוויי לאָקאָמאָטיוון,
איינער פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק, דער אנדערער פון וויטעבסק
קיין סמאָלענסק. פון אזא צוזאמענשטויס, חאָט זי נערעכענט,
האָבען אַלע וואָנאָנעם נעמוזט צעבראָכען וועהרען אויף שפּענדלער;
נע'הרג'עטע אויף טוידט — נישט ווינציגער פון צוויי הונדערט;
שווער פערוואונדעטע — עטליכע הונדערט, צווישען זיי — א סך
נעריהרטע פונ'ם זינען, און צווישען די לעצטע — נעווהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, חאָט מיין ווייב א טבע, אז מאָמער
פאָהר איך אַפּ פון דער היים, אזוי הויבט זי אָן איבערקלערען
אויף מיר די שרעקליכסטע צופאַלען, וואָס קאָנען זיך נאָר טרעפען
אויף דער וועלט. וואו ערגיץ א צרה, א שלאָק, איין אומגליק אויף
דער באהן, איין אייַנגעפאַלענע בריק, א דונערשלאָג, איין ערד־
ציטערניש, א שרפה, א פּלוצליכע עפּידעמיע, איין איבערפאל פון
בעוואָפענטע גזלנים, א בים פון א שלאנג, וואָס טרעפט זיך איין
מאָל אין פינף הונדערט יאָהר — אָט די אַלע זאכען וואַרטען,

נאָך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען ארויס, וועו איך וועל דאר־
פען פאָהרען. און אז איך קום אהיים נאנץ, גלויבט זי ניט איהרע
אויגען; זי קוקט אויף מיר ווי אויף א מוצלה, וואָס איז ארויס
גליקליך, ממש פון טוידט לעבעדיג, און זי בענשט גומל.

איצטיגם מאָל, אז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק,
האָט זי זיך צעווויינט ווי א קליין קינד. פרעג איך זי: „וואָס
וויינסט דו, נאַרעלע?" ענטפערט זי מיר: „ער פרעגט נאָך, וואָס
איך וויין! עס איז איהם דאָס אנדערע „ראָוונע!"...

וואָס פאר א „ראָוונע", פרעגט איהר? דאָס איז זיך אויך א
מעשה פון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל
איך אייך דערצעהלען, וואָס ס'האָט זיך געטראָפען מיט מיר אין
ראָוונע. דאָס איז געווען פאר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען
אין פעטערבורג וועגען א אידישער צייטונג, און איך האָב מיך
נעקלויבען פאָהרען אהיים איבער ווילנא. האָב איך אָפגערעדט
מיט מיין פרוי, אז איך פאָהר ארויס אזא און אזא טאָג פון פעטער־
בורג, און אויב איך דארף זיין אין ווילנא, וועל איך אָפשטעהן א
טאָג אָדער צוויי אין ווילנא, און פון דאָרטען — אהיים, און אויב
איך דארף ניט ווילנא — פאָהר איך גלייך פון פעטערבורג אהיים.
כך הוה. עס איז אויסגעקומען אזוי, אז איך דארף מיך אין ווילנא
ניט אָפשטעלען און אז איך פאָהר גלייך. דאָס, האָב איך גע־
וואוסט, וועט ביי מיין ווייב זיין זעהר אנגענעמט, האָב איך איהר
נענעבען א דעפעש שוין פון וועג, ביינאכט; פערשלאָפען בין איך
געווען, האָב איך די ווערטער „איך פאָהר גלייך" איבערזעצט אויף
רוסיש א ביסעל נישט ריכטיג, דהיינו: אנשטאָט „יעדו פריאמא",
האָב איך געשריבען: „יעדו ראָוונא"... און מחמת איך האָב שוין
א ציים ניט נעזעהען זיך מיט די קינדער, האָב איך צוגעשטעלט
נאָך צוויי ווערטער: „ווסטרעטשיי דיעטמי", דאָס הייסט: זאָלסט
מיך בעגעגענען מיט די קינדער. קורץ און גוט, איך קום צו
האָהרען אהיים פארנאכט, איך לויף ארום ווי א משוגע'נער איבער'ן

וואָקזאל — ווער מיר ווייב? וואָס מיר קינדער? קיין נפש נישט! איך פֿאָהר־צו מיין שטוב — פּינסטער, ווי אויף א בית־הקברות! איך קלינג און קלינג, איך ריים דאָס גלעקעל, איך קלאָפּ אין טהיר — קוים מיט צרות, עס האָט זיך בעוויזען א קעכין, א פּערשלאָפּענע ווי א קאַץ, א שווארצע ליטווישקע. איך טהו זי א חאַפּ, די ליטווישקע:

— וואו איז די מאַדאָם? וואו זענען די קינדער?

— אַוואו די מאַדאָם? — ענטפֿערט מיר די ליטווישקע מיט א שמיר איבער דער נאָז. — די מאַדאָם איז ניסטאָ!

— וואָס הייסט זי איז ניסטאָ? — פֿרעג איך זי איבער אויף איהר שפּראַך.

— זיי זענען דאָך אַוועקגעפֿאָהרען!

— וואָס הייסט זיי זענען אַוועקגעפֿאָהרען? וואוהין זענען זיי אַוועקגעפֿאָהרען?

— איך וויים וואוהין? קיין ראַוונע.

— וואָס עפּים קיין ראַוונע?

— וואָס פֿרעגט איהר מיר? איהר האָט דאָך זיי אַליין אַרויס־געפֿופען קיין ראַוונע?

— איך האָב זיי גערופען קיין ראַוונע? איך?

— ווער דען? איך? — אַזוי מאַכט צו מיר די קעכין די ליטווישקע, און עס דאַכט זיך מיר, אז זי לאַכט.

איהר פֿערשטעהט? מיר טריפּט זיך בלוט — און זי לאַכט! איך שווער אייך בנאמנות, הערט איהר, עס איז א שאַנדע צו זאָגען, קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלען, אָסור אויב איך האָב אויף מיין לעבען מיט א פּינגער אַמאָל אָנגעריהרט א מענשען!... נאָר די דאָזיגע פֿערשלאָפּענע ליטווישקע מיט איהר נאַריש נע־לעבטערל האָבען מיך אזוי אַרויסגעבראַכט פון די כלים, אז איך האָב מיך פֿערגעסען, ווו איך בין אין דער וועלט!... וואָס, מיינט

איהר, איז נעווען דער סוף? איך האָב געהאַט אויף זיך א משפט... דאָס וואָרט „ראָווען" האָט מיך געקאָסט נעלד און איך האָב נאָך בעראַרפט בעטען מחילה ביי דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אזא גוטע בשורה, אז מיין ווייב איז מיט די קינדער אין ראָווען, חאָפּ איך דאָך מסתמא די פּים אויף די פּליי־צעס און פּליה קיין ראָווען. איך קום צו פּאָהרען קיין ראָווען — ווער? וואָס? ניטאָ קיינעם! איך הויב מיך אָן דערפרעגען, צי איז ניט נעווען דאָ ערגיץ אזא און אזא פרוי מיט עטליכע קינ־דער? זאָגט מען מיר: נעווען און אוועקגעפּאָהרען. דאַרף מען פּאָהרען צוריק אהיים, הייסט עס? איך קום צו פּאָהרען אהיים, טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם דאָקטאָר. וואָס איז שוין? מיין פרוי איז קראַנק נעווארען פּאַר צרות...

— נו, פרעג איך דיך, — אזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם, אז מיר ביידע האָבען זיך שוין אביסעל בערוהינט — וואָס ביזט דו בעפּליוינען מיט די קינדער קיין ראָווען און וואָס האָסט דו, אייגענט־ליך, געקלערט?

— זאָלסט מיך נאָר ניט פרעגען! — מאַכט זי צו מיר. — איך, אז איך האָב דערהאַלטען דיין דעפּעש, איך זאָל פּאָהרען מיט די קינדער צו דיר קיין ראָווען, בין איך שיער ניט משוגע געווארען. אַלערלייי מחשבות זענען מיר דורכגעפּליוגען אין קאָפּ. איך האָב ניט אַנדערש גערעכענט, אז דו ביזט חלילה פערשלאָפּט געווארען אין מיט'ן וועג, ערגיץ ניט ווייט פון ראָווען, אָדער אויף א טיפּוס, אָדער אויף שווארצע פּאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך געמומען שווארצע פּאָקען? — פרעג איך זי אייגנגעהאַלטען.

— איך האָב גראַדע דעם טאָג געלייענט — זאָגט ז' — א בלאַט, אז עס געהען־ארום אצינד שווארצע פּאָקען אין... אינדיע.

דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען אין שרינג־אונטער אויפ'ן בענקעל.

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיע און וואו איז פּע־
טערבורג?!

קוקט זי אויף מיר, ווי א מאמע אויף א קינד, און מאכט צו
מיר:

— א קשיה אויף דיר!

. . . . . .
. . . . . .

נו, וויפיעל איז וועדמה אזא ווייב?

ו.

די היסטאריע פון דער „קליאטשע"

די זון האט נעהאלטען אין רעכטען בראטען, אין רעכטען באקען, אנגענליהט די שטיינער פונ׳ם בארג, ווי איין אייזענפּרעס, און נעמאכט אונז אזוי צו שוויצען, אז מיר האבען געמוזט ארפּ־ווארפען פון זיך די קאפּאטעס, זיך ווישען דעם שווייס און נעהן בארג־ארויף א ביסעל ניט אזוי ראשיג, פּאוואלינקע, אזוי לאנג, ביז מיר האבען אנגעהויבען פיהלען פּיס — און דאס איז א שלעכטער סימן, ווארום איין איבער פון א מענשען האט ליעב, מע זאל איהם ניט פיהלען; קוים פיהלט איהר איהם, איז ניט גוט — דאס האב איך געהערט נאך אין חדר פון מיין רבי׳ן, וואס פלעגט אויך מאכען פיהלענדיג אזעלכע איברים, וואס אהן איהם וואלט איך זיי קיינ־מאל ניט נעפיהלט... בקיצור, מיר האבען דערפיהלט פיס, און האבען אנגעהויבען אונטערקוקען איינס אויפ׳ן אנדערען און פרעגען זיך איינער דעם אנדערען:

— וואס איז די מעשה? איהר שטעהט שוין אפּ?

— וואר? איך? חס וחלילה!

— וואס זשע שלעפּט איהר זיך?

— עס ווייזט זיך אייך אוים...

— מיר דאכט, אז איהר הינקט עפּים אונטער אויף א פּוס?

— ווער? איך?

— אייך איז, אפּנים, שוועריִך ארויף א בארג?

— עס הויבט זיך נאָר נישט אָן!

— וואָס זשע סאָפּעט איהר אזוי?

— איהר האָט א טעות: איך סאָפּע קיינמאָל נישט, **ביי מיר** איז ניטאָ קיין טבע פון סאָפּען.

— נו, און איהר ווי אזוי פיהלט זיך עפּים?

— גאָנץ נוט! נאָר די פּים ווילען ניט דיענען.

— ביי מיר אויך דאָס אייגענע.

— און ביי מיר ניט אזוי די פּים, ווי די פּיאָטעס!

— די פּיאָטעס איז בלאָטע! די ליטקעס פון די פּים!...

דאָס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז נאָך אזא געשפּרעך האָבען מיר אלע פּיער אידישע שריפּטשטעלער, צווישען זיי אייגער א פּאָעט, זיך אוועקגעזעצט אויפֿן גרינעם גראָז און האָבען זיך ממש מחיה געווען. דעם זיידען רב מענדעלע האָבען מיר אָפּגע־טראָטען דעם אויבען־אָן, און מיר דריי האָבען זיך אויסגעזעצט ארום איהם, ווי אייניקלעך ארום א זיידען, אָדער ווי תלמידים ארום א רבי'ן, האָרכען דעם אלטען'ס תורה, ווי ער דרשנ'ט און טייטשט פסוקים און דערצעהלט מעשיות, וואָס האָבען א שייכות צו דעם, וואָס אונז אלעמען בעריהרט — צו דער אידישער ליטע־ראטור, אויסגעמישט אלע מאָל מיט א זייטיגער מעשה, אָדער. ווי ער רופט דאָס אָן, מיט א „הקדמה". א הקדמה פון פּאָרענט, א הקדמה אין מיטען, א הקדמה צום סוף.

— אז איך בין פערגאנגען מיט'ן טראָנען מיט דער „קליאַטשע"... — אזוי האָט דער זיידע אָנגעהויבען צו דערצעהלען א מעשה, נאָר מע האָט איהם באלד איבערגעשלאָגען אין רעכטען

אַנהויב, ווי דער שטייגער איז. איטלעכער האָט געשטעלט איין אנדער פּראָגע:

— זיידע! פון וואַנען האָט זיך געקומען צו אייך „די קליאַטשע"?

— זיידע! וועלכעס איז געווען דאָס ערשטע וועלק, וואָס איהר האָט געשריבען אין אידיש, און וואָס האָט אייך געבראַכט צו שרייבען אידיש?

— זיידע! פּאַר וואָס האָט איהר זיך אויסגעקלויבען דעם פּסעודאָנים „מענדעלי מוכר־ספרים"?

דער זיידע האָט גאָנץ רוהיג, מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען און מיט א שמייכעלע אויף די ליפּען, אויסגעהערט אלע אונזערע פּראָגען, און האָט אונז נאָכדעם מיט א הילכיגען געלעכטער אָפּגענטפּערט:

— נו? שוין? מעהר האָט שוין קיינער נאָר נישט וואָס צו פרעגען? טאָמער האָט איהר נאָך א פּאָר שאלות — אדרבה, גיט אהער, שעמט זיך ניט, שיט אוים אלע אינאיינעם אין איין קופּה, ס'איז גאָנץ אידישלעך. איהר, מיט אייער פרעגען מיך פון אלע זייטען, דערמאָנט מיר א בילד, ווי א מוטער קומט פון מארק מיט א פולען קאָשעק פערשיעדענע זאכען: עפּעל, און בארען, און בייגעל, און בולקעס, און אייער, און קארטאָפּעל, און מעהרלעך, און פלוימען, און פּעטרישקע, און א רויטער האָהן מיט א חארטען קאָם אויך אין קאָהן, — און עס בעפאלען זי די קינדער פון אלע זייטען: מאַמע! מיר איין עפּעל! מאַמע! מיר א בּאָר! מאַמע! קאָן מען עסען רויהע מעהרלעך? מאַמע! אויף וואָס דארף מען פּעטרישקע? מאַמע! וואָס קאָסט דער האָהן? „קוי קרלעך! — בעט זיך נעבאָך די מאַמע. — לאָזט מיך חאָפּען דעם אָטהעם, וועל איך אייך אלעמען צופריעדען שטעלען!"...

אזוי האָט אונז דער זיידע בערוהיגט און האָט אונז אלעמען נענעבען א תשובה יעדען אויף זיין פראָגע, חלילה נישט דורכנעלאָזט

קיינעם. און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז צו שרייבען אידיש, דאָס חייסט, צו רעדען מיט'ן גאנצען פאָלק אויף זיין לשון, האָט איהם שוין לאנג געצוינען, נאָך פאר'ן ערשטען ארויסטריט אויפ'ן פעלד פון דער אידישער ליטעראטור; און מחמת שרייבען אידיש איז מיט פיערציג יאָהר פריהער נאָך נעווען א שאנדע, ובפרט נאָך פאר אזא יוננען מאן א משכיל, ווי ער, וואָס „קלוגע מענשען" האָבען אויף איהם געוואָגט, אז דאָס וואכסט א „חיים זעליג סלאָנימסקי", — האָט ער זיך מיט זיין ערשטען ווערק „דאָס קליינע מענשעלע" בעהאלטען בחדרי־חדרים, אז קיינער זאָל ניט ווייסען, און האָט אוועקגעשטעלט דערויף א נאָמען פון א לעבעדיגען פאר־שוין, אייגעם א סענדערעל א מוכר־ספרים'ניק, וואָס האָט זיך ארומגעשלעפט אין יענער צייט מיט זיין פערד־און־וועגעלע אין דער סביבה פון באָרדיטשעוו, דאָס בעריהמטע גלופסק אליין. „דאָס קליינע מענשעלע", אדער „יצחק אברהמעל תקיף", איז געווסען געווארען פון א לעבעדיגען פארשוין, וואָס האָט אין יענער צייט נעקנאקט אין גלופסק מיט דער גרויסער בייטש און אננעטריבען די כנסת ישראל... אנגעשריבען האָט ער „דאָס קליינע מענשעלע" אין פערלויף פון דריי טעג, נישט מעהר, מיט פחדים און מיט פיבער, און אוועקגעשיקט עס אין „קול מבשר" אריין, צו אלכסנדר צעדערבוים. דערזעהען אויפ'ן שער דעם נאָמען „סענדערעל מוכר־ספרים", האָט זיך אלכסנדר צעדערבוים דערשראָקען, צי מיינט מען דאָס ניט איהם אליין מאקי (אלכסנדר—סענדער—סענדערעל)? האָט ער זיך מיישב נעווען — קיין גרויסע צערעמאָניעס מיט א אידישען מחבר דארף קיינמאָל א אידישער רעדאקטאָר נישט מא־כען, ובפרט נאָך אין יענער צייט — און האָט איהם איבערגעמאכט דעם נאָמען סענדערעל אויף מענדעלי, — און אט אזוי איז זיך ארויס אויף דער וועלט „מענדעלי מוכר־ספרים", וואָס האָט ניט אויפגעהערט ארומצופאָהרען מיט זיין ביסעל געדרוקטע סחורה איבער דער מדינה פון גלופסק, פערבאָנדעט פון דאָרמען קיין קאָבצאנסק און טונעיאדעווקע...

דאָס זענען די דריי הויפּט־שטעדט, אָדער די דריי ק"קין, ווי ער רופט זיי אָן אויף לשון־קודש, וואָס פֿינורירען אין אַלע כתבים פון מענדעלי מוכר־ספֿרים און וואָס דריקען־אויס אין זייערע נעמען די קווינטעסענציע פון׳ם אידישען גהעטאָ אין יענער צייט. דאָס זענען די דריי זאכען, וואָס האָבען אָפּגעשטעמפּעלט דאָס פּאָר־צייטיגע רוסישע אידענטום: גלופּסק — אונווויסענהייט, קאָב־צאנסק — ארמוט, טונעיאדעווקע — פּוסטעפּאסניקעס, לעדיג־געהערס, אָהן א שום מלאכה, אָהן ארבייט נעבאָך, איבעריגע בע־שעפענישען אויף דער וועלט.

— אָט דאָס זענען געווען די הויפּט־עלעמענטען פון׳ם אידישען פּאָלק אין יענער עפּאָכע, וואָס מיר איז בעשערט געווען מיט זיי זיך ארומצושלעפּען בכל תפוצות ישראל... — אזוי האָט געזאָגט דער זיידע מיט א זיפֿץ און מיט א ביטער שמייכעלע. — נאָר איהר האָט זיך, דאָכט מיר, נאָכגעפֿרענט אויפ׳ן יחוס פון דער „קליאטשע"? דאָרף מען אייך, קינדערלעך, טהון צולייב און דער־צעהלען. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל, אין א זומערטאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אזוי אין גלופּסק אויף דער אכסניה פערטראכט און קוק מיר דורך איין אָפענעם פענסטער אין דרויסען ארויס און דערזעה איין אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען אידען מיט אונטערגעשטעקטע פּאָלעס פון א צעריסענער קאפּאָטע, שטעהט און קאָטעווען איין אָרעמע אויסגעמוטשעטע פערשוויצטע קליאטשע מיט א צעבייסענער פעל, איינגעשפּאנט אין א פּולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טוידטע קללות אי די קליאטשע, אי זיך, אי די נאנצע וועלט: — ברענען זאל די פעל דיינע, וויסטע קליאטשע וואָס דו ביזט! — און זי, די קליאטשע, האָט אויסגעדרעהט די פער־וויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום אידען, קוקט אויף איהם, ווי א זינדינער מענש, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו איהם:

— שוטה! קליאטשע רופט ער מיך! ביזט אליין א קליא־טשע! טהו א קוק אהין, צו יענעם פּלאץ, וואו איך שלעפּ די

ציגעל, וועסט דו זעהען, אז איהר זענט אלע קליאטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאטשעס, אז אך און וועה איז צו אייך אלעמען!

אזוי, האט זיך מיר געראכט, רעדט די קליאטשע, און איך האב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאץ, וואם די קליאטשע האט אנגעווויזען מיט איהר מאדע, און איך האב דערזעהען א בעקאנטען נפש פון יענע פיינע בריות, וואם האבען זיך אויסגע־צייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער ארויפצושלאגען זיך אויף א מויער, און אויף נאך א מויער, און דאס אלץ נעבאך פון כשר'ע אידישע מטבעות, פון כשר אידיש שוויים און בלוט... דער שענער מענש, דער פיינער בריה, איז געשטאנען די הענד ארונטער, דאס היטעל פערדרוקט ארויף, דער שטערן האט געשוויצט און געבויעט נרויסע פלענער, און ארום איהם האבען זיך, ווי קנעבט, אונטער־טהעניג ארומגעדרעהט ארעמע אידלעך נעבאך, נעקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אריין, געווען גליקליך מיט זיינם א שמייכעלע און געציטערט פאר א בייזען קוק דאס נייעניעהריגע, — און עם איז מיר נעקומען אויפ'ן זינען דער פסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה — צו דער קליאטשע אינ'ם רייט־וואגען פון פרעה, דמיתיך רעיתי — טהו איך דיך טהון גלייכען, כנסת ישראל! — און איך בין פערגאנגען אויף טראגען מיט דער „קליאטשע"...

דריי טעג בין איך ארומגענגען איבער גלופסק א צעטרא־נענער, ווי מיין ישראליש, נישט נעהערט וואם מע רעדט צו מיר, נעענטפערט איטליכען אויף זיין „גוט־מארגען" מיט'ן ווארט „קליאטשע", וואהרום אלע פנימ'ער האבען אויסגעזוהען ביי מיר קליאטשעריג, און אט אזוי האב איך מיך נעקליאטשעט, ביז איך בין נעקומען אהיים קיין טונעיאדעווקע און האב מיך פערשלאפען ביי זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אנגעשריבען אלע זעכ־צעהן קאפיטלעך פון דער „קליאטשע"...

אצינד איז נעבליבען די פראגע: וואם טהוט מען מיט דער „קליאטשע"? דעמאלט האט נאך קאלומבוס ניט אנטרעקט אמע־

ריקא, און דעריבער האָבען זיך נאָך ניט געפונען יענע באַרעמהער־צינע לייט, וואָס האָבען אין דרייסיג יאָהר אַרום רחמנות געהאַט אויף מיר, דעם אָרעמען מענדעלי מוכר־ספֿרים, און האָבען מיך אַרויסגעגעבען דאָרטען, ניט צו פֿרעגען ביי מיר מיין הסכמה, ניט צו געבען מיר צו וויסען: הנה זייט וויסען, רב מענדעלי, אז מע האָט אייך א טובה געטהאָן, מע האָט אייך בע'ננבה'ט!...

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגערוהט א ווייַלע און האָט זיך פּערטראַכט. מיר, די אייניקלעך, האָבען זיכער געקאָנט מיינען, אז דאָ וועט זיך אָנהויבען שיטען פּייער, פּעך און שוועבעל אויף די פּיינע מענשען אין אמעריקא, וואָס האָבען ווירקליך בעגאַנגען איין אונגעהייערען פּערברעכען קעגען דעם אייניציגען אידישען קלאַסיקער, קעגען דעם גרעסטען אידישען דיכטער, דעגקער און קינסטלער, דערמיט וואָס זיי האָבען איבערגעדרוקט און אַרויס־געגעבען אַלע זיינע ווערק ניט אין אמעריקא אליין, נאָר אויך אַריבערגעפּעקלט אהער, קיין „יוראָפּ", און געמאַכט איהם א מיאוסע מפּלה, א קאָנקורענץ אויף זיין סחורה טאָקי מיט זיין אייגענער סחורה — און נעהט לאָדט זיי צום ונתנה־תוקף!...

נאָטירליך, איז מיין קאָלעגא, דער וואָס מיט'ן הייסען טעמפּע־ראַמענט, אַרויס מיט א פּייעריגען פּראָטעסט קעגען די אמעריקא־נער פּיראָטען, ים־גזלנים, זיי געמאַכט (הינטער די אויגען) מיט דער בלאָטע גלייך, זיך געוואונדערט וואָס מע שווייגט:

— וואָס שווייגט איהר זיי, זיידע? — האָט אויסגערופען מיין קאָלעגא. — איך, אויף אייער אָרט, וואָלט פון זיי געמאַכט אָט־אָ־דאָס־אָ!

און מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט בע־ווייזען מיט ביידע הענד אין דער לופטען וואָס ער וואָלט פון זיי געמאַכט, נאָר וואָס, אייגענטלייך, — איז שווער געווען צו פּער־שטעהן, מחמת מיט הענד קאָן א מענש מאַכען מי יודע וואָס!... דערויף האָט איהם דער זיידע געענטפּערט מיט א שמייכעלע:

— איך וועל אייך דערצעהלען: כל זמן איך בין נאָר א נגזל אליין, איז נאָך צו דערלויבן — וואָס קאָן מען טהון? פון איין אומגליק איז קיינער נישט בעהיט. נאָר זיין דערצו נאָך א שוטה אויך — דאָס איז שוין צו פיעל פאר מיר! פראָטעסטירען, רעכענען זיך, צאָהלען — דאָס איז נאָריש; דאָס דארפען טהון אנדערע, ניט איך. וואָס איך אליין דארף טהון — וועט מן הסתם געטהאָן ווערען... מענדעלי מוכר־ספרים, ברוך השם, איז נאָך ניט געשטאָרבען! מילא, בקצור המעשה, דאָס אליץ איז נאָרישקייטען. איהר ווילט דאָך וויסען, ווי אזוי איז די „קליאטשע" ארויס אויף דער וועלט? — דארף מען אייך דערצעהלען וואָס ווייטער איז געווען.

און דער זיידע האָט אונז איבערגעגעבען א געשיכטע, ווי אזוי ער האָט אין א געשלאָסענער פערזאַמלונג פון אינטימע פרייַנד צום ערשטען מאָל געליינט די „קליאטשע", ווי אזוי זיינע אינטימע פרייַנד האָבען פריהער געלאָכט פון איהם, געמאָכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם ווערק. נא דיר גאָר א פערד, א קליאטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אזוי איינער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכ'ן איבערלייענען די „קליאטשע" צוגענומען ביי'ם מחבר דאָס העפטעל, אריינגעלעגט אין זייט־קעשענע אָהן ווערטער, אוועקגעפיהרט דאָס קיין פעטערבורג און צוגעשיקט אין א צייט ארום דעם פערפאסער א פאָרטיגע, איין אפגערוקטע „קליאטשע". ווי אזוי נאָכדעם דער צענזאָר האָט געהאָט א מיאוסע מפלה דערפאר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה סחורה", און נאָך א סך אינטערעסאַנטע מעשיות האָט אונז דערצעהלט דער זיידע, וועהרענד מיר, זיינע אייניקלעך, זענען געזעסען און אויסגערוהט זיך דערווייַלע אונזערע אויסגעמוטשעטע פיס.

ז.

א מינוט פאַרן טוידט

וויעדער א מאָל זענען מיר נעזעסען זאלבעפּערט, די זעלבע פּיער אידישע שריפּטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פון אלע — א דיכטער. דער זיידע איז געווען, ווי אלע מאָל, דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, ארום איהם. עס איז געווען א זומערנאכט, א פּרעכטיגע, א וואַרעמע א שמעקענדיגע נאכט. עס האָט זיך ניט געגלוסט געהן אין שטוב אריין. שווער געווען זיך צעשיידען מיט אזא נאכט! נערעדט האָט מען וועגען איבערנאטירליכעם, אומבעגרייפליכעם אין דער נאטור און וועגען דעקאדענץ אין דער ליטעראטור. דער זיידע האָט נעקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאָר שארפע, האלב־צוגעמאכטע, קורצזיכטיגע אויגען ערגיץ אין דער האלב־פינסטערער וווייטקייט אריין. נאכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאטור. דער זיידע האָט געזאגט, אז בעשרייבען די נאטור הייסט פּראָפאנירען די נאטור, און ער האָט געמוסען מאהלען מיט זיין אינפאכער נאָר נעשמאקער אידישער שפּראַך א נאכט־בילד מיט א האלב־ערנסטען און א האלב־קאָמישען טאָן, אזוי, אז עס איז שווער געווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאָס באמת, אָדער ער שפּאסט?...

אָט אזוי האָט דער זיידע נעשילדערט א זומערנאכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אריין די נאכט. איינציגווייז, אזוי ווי ליכט, ווערען אויסגעלאשען די רויטפּארביגע שטראהלען פון דער פערגעהענדיגער זון. א קליין ווינטעלע לויפּט־דורך און רויסט אייך איין א סוד: „דער טאָג איז פארביי... דער טאָג שטאַרבט־אָפּ"... די בוימער האָבען אראָפּגעלאָזט די ברעמען, זיי ווילען שלאָפען. איין אומעט, א מרה־שחורה ארום און ארום, ווי שבת פאַרנאכט צו שלעש־סעודות. וועג אלץ טרויערט, אלץ בענגט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאפּעלט, עס איז איהר שווער צו שיידען זיך... נאָר שאט! אָט נעהט זי, די נאכט־מכשפה, און פערשפּרייט

איבער אונז איהרע שווארצע פלינלען. אָט באלד וועט זי זיך בע־ זעצען אין איהר פינסטערען געצעלט, וואָס וועט בעלייכט ווערען פון פינקעלדיגע שטערען. אָט באלד וועט זי אונז זאָגען: א גוטע נאכט! שטיל וועט זי אָפּלייענען „קריאת־שמע", און וועט אייני־ שלאָפען, און עס וועלען זיך איהר חלומ'ען אלערלייי משונה־פער־ דרעהטע פערפלאָנטעטע וועלט־חלומות...

דער זיידע ווערד שטיל. מיר זיצען ווי פער'כשופ'ט. מיר וואָלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאָהלט זיינע פרעכטיגע נאכטבילדער אין דער דאָזיגער פרעכטיגער זומערנאכט. ער פער־ שטעהט אונזער וואונש.

פלוצים רייסט־איבער דער זיידע זיך אליין און רופט זיך אָן:

— מילא, נו, בקיצור, נאטור! עס איז גאָלע ליגען! אלע אונזערע בעשרייבענישען, שילדערונגען און מאָהלעכצעז האָבען אזא פנים קיגען דער נאטור אליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף, פונקט אזוי ווי אָט־א־יענע גע־ווייסע בילדער פון דער הגדה, וואָס זיענען נערוקט אין ווילנא אָדער אין בארדיטשעוו, געבען אונז א בעגריף פון יציאת־מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך, קינדער, בעסער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה, וואָס מיט מיר האָט אמאָל פאסירט אין בעסאראביע. די נע־ שיכטע האָט אין זיך עטוואָס מיסטישעס, אומבאגרייפליכעס, און שטימט זעהר מיט דער דאָזיגער פראכטפולער נאכט, וואָס איז פול מיט כשוף, מיסטיציזם און דעקאדענץ... ווילט איהר האָרכען, זאָלט איהר זיצען שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאָגען אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פרעגען קיין קשיות. איך בין אייך מבטיח, אז עס וועט אייך מיט דער צייט אליין אלסדינג פערענטפערט ווערען.

און מיר אלע דריי איניקלעך האָבען זיך צוגערוקט נאָך נעהענ־ טער צום זיידען, און דער זיידע האָט א מאָל געטהאָן מיט דער האנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער וואָלט עמיצען אָפּגעטריבען

פון זיך, און האָט אָנגעהויבען רוהיג און לאַנגזאַם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזה הלשון:

— בעסאַראַביע, ווייסט איהר, איז א ווינקעל חלילה נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבערימטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאַראַביע איז זיך א ווינקעל פון אַנטיסעמיטען, פֿאַפֿעשוויעס, ווייז און מאַמעליגע, אַזוי, אז פּוני"ם נאָמען בעסאַראַביע איז נישט צו דערוואַרטען, עס זאָל זיך דאָרטען טרעפען מיט מיר עפּיס איין אויסערגעווענליכע, איבערנאַטירליכע געשיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאָגען פֿאַראויס, אז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם וועדען פֿאַר שרעק, און איהר וועט שטוינען. איהר וועט ניט פערשטעהן מיט'ן גלייכען שכל, וואָס דאָ שטעקט אויפֿלכעס, און כמעט האָב איך מורא, אז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאָס הייסט, איהר וועט חלילה ניט רעכענען אויף מיר, אז איך זאָל אייך איבערגעבען א פֿאַנטאַזיע פֿאַר א ווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אזוי נראָב וועט איהר ניט זיין! נאָר וואָס דען? איהר וועט זיך קלערען: א קשיא אויפ'ן אַלטען, אפשר האָט זיך איהם אויסגעדאַכט?...

נו, אַלזאָ, הערט־זשע מיט קאָפּ. שטעלט אייך פֿאַר מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק א שטאָדט אין בעסאַראַביע (נאָר נישט קעשענייעוו, וואָרום קעשענייעוו קריכט שוין פּוני"ם האַלז!). אַלזאָ, א שטאָדט אין בעסאַראַביע, און אין מיטען שטאָדט איין איינפֿאַהרהויז. מילא, וואָס איין איינפֿאַהרהויז איז און ווי אזוי זעהט אויס איין איינפֿאַהרהויז — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז א הויז, וואָס איז געשטעלט געוואָרען לכתחילה צוליעב „פּריצים", און וויבאַלד צוליעב פּריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אז עס איז פערזאָרגט מיט אַלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, וואָרום א פּריץ איז נישט קיין איד. א איד איז א איד, און א פּריץ איז א פּריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסען...

די שטוב אַליין איז זיך אפילו א גאַנץ געוועהנליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען וואוכס", ניט הויך, ניט נידעריג, מיט א

רויטען דאך פון שינדעל, מיט א הויבען ברייטען טויער אויף אריינ־
צופאהרען מיט'ן גאנצען עקיפאוש גלייך אין חויף אריין, מיט צוויי
רייהען חדרים פון ביידע זייטען, רעכטס און לינקס, וואס די
סהירען זייערע געהען־ארויס צום הויף און די פענסטער צו דער
נאס. די צימערען זענען ריין, בריים, נענוג ליכטיג. בעל־הבתיש
מעבעל: א קיילעביגער טיש אין מיטען צימער, א שען הילצערן
נעפאלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיוואנעם פערהאנגען,
א קלייד־שאפע אויף אזוינע, א וואשקעסטעל, א ווייבע קאנאפע
מיט א שפיגעל איבער איהר, מיט שטוהלען א פאר. אויף די
וואנד בילדער, געוועהנליכע בילדער, פארטרעטען פון משה מאנ־
טעפיורי מיט דער ברייטער נעפלוטעטער מאנישקע, פון, להבדיל,
נאפאלעאן באנאפארטע מיט'ן המנ'טאש אוים'ן קאפ און מיט
דער האנד אין זשילעט, מיט אביסעל א צו ביזן אויסזעהען —
פונקט דער היפך פון, להבדיל, רב משה מאנטעפיורי, וואס זעהס־
אוים שוין אביסעל צו פיעל זיס־צוקערדיג. מערקווירדיג! צוויי
בעזונדערע העלדען פון צוויי עפאכען, נעמאהלט פון בעזונדערע
קינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעחאפט די
מאס... נאר ניט דאס בין איך אויסען. די שענסטע און די בעסטע
ציערונג וואס אין צימער איז די הרובע, דער אוויוען — א פראסטע
הרובע, ניט קיין נעקינצעלטע, א נעוועהנליבע, א נעלע, מיט בלויע
פלעקען, א חנ'עוודיגע, און דער עיקר, א וואראמע הרובע — א
נעטרייע, ווי א מאמע! דערפון איז געדרונגען, אז די מעשה, וואס
איך ווייל אייך דערצעהלען, האט זיך נעטראפען אים ווינטער —
און דאס איז זעהר נויטיג צום ענין.

אזוי ווי דער זומער האט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענ־
קייט, וואס אונז איז ליעב און טייער, אזוי האט אויך דער ווינטער
ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער, בשעת אין דרויסען איז גוט
קאלט, דער ווינד בלאזט, דער פראסט ברענט און גנבה'ט זיך אריין
דורך די צוגעמאכטע לאדען און מאהלט צאצקעס אויף די שויבען
פון די פענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געוועלשאפט אין א

וואַרעם־אָננעהייצטען און גוט־בעלייכטען חדר, ביי א נעדעקטען טיש מיט א זודינען סאמאָווֹאר, וואָס קאָכט און פֿארעט און ציהט־אויס א לאַנגען דינעם טאָן. זאָגט אייך וואָס איהר ווילט — איטלִיכע זאַך איז גוט אין איהר צייט. נישט גוט איז נאָר, אז אין מיטען ווינטער וועדר פֿלוצים זומערדיג, דרילִיוואָטע, אָדער אז אין מיטען זומער וועדר קאַלט, ווינטערדיג... נאָר נישט דאָס בין איך אויסען.

געזעסען ביי׳ם סאמאָווֹאר און געמרונקען טיי אייגער אליין, האָב איך ארויסגעקוקט, אז עמיצער א לעבעדיגער פֿארשוין זאָל זיך בעווייזען, רעדען א וואָרט, ווי עס מאכט זיך אמאָל, אז מע פערבענגט זיך נאָך א מענשען. וואָרום מענשען האָבען א טבע: זיי עסען זיך צו, נאָר אז מע זעהט זיי ניט, בענגט מען נאָך זיי. נאָט האָט געהאָלפֿען, עס האָט זיך געעפֿענט די טהיר און עס האָט זיך בעווייזען א נפש א בעוואכסענער מיט האָריגע הענד, אייגער פון די נפשות, וואָס נאָר א לאַנד פון פֿאַפֿעשויעס, ווייז און מאַמעליגע קאָן ארויסגעבען. אָפּמאָהלען אייך איהם — נעפֿין איך ניט פֿאר נויטיג צו אונזער געשיכטע, נאָר אין צווייי ווערטער זאָגען שדרט ניט: גרעבער ווי לענגער, און אזוי פֿער־וואכסען מיט שמאַלץ, אז קוים וואָס ער חאפֿט דעם אָטהעם. דאָס איז דער בעל־הבית פון דער אכסניה. אריינגעקומען איז ער צו מיר, ווי געווענליך, מקבל־פֿנים זיין דעם אורח, איהם אָפּגעבען שלום, פרעגען, פון וואַנען ער איז און וואוהין ער פֿאהרט אין וואָס איז זיין טהוערע, א קוק, א שמעק, א טאַפּ אין וואַנען, אפשר דאַרף ער עפּיס האָבען, וועט ער איהם דיענען. נו, און אזוי ווייטער. לאַנג בעטען איהם זיצען האָב איך ניט בעדארפט; טרינקען מיט מיר א גלעזעל טיי האָב איך אויך ביי איהם נע׳־פֿועל׳ט. און עס איז אוועק ביי אונז א געשפֿרעך, וואָס איך זעה ניט, ער זאָל האָבען פֿאר אייך א אינטערעס. דער געשפֿרעך האָט זיך נעדרעהט ארום אלערליי וועלט־ענינים, שמאַדט־זאכען, מסחר, פֿאמיליענאַנגעלעגענהייטען, און אביסעל גלאָט אזוי, אבי גערעדט,

נישט געשווויגען. מיין בעל־הבית, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, איז נעווען א איד אביסעל א שווערער, אביסעל צו פיעל פער־וואכסען מיט שמאלץ, דעריבער איז איהם שווער געווען אָנצוהויבען רעדען. אלע מאל, ווען ער דארף עפּיס זאָגען, סאָפּעט ער זיך פּריהער נוט אויס, ווי א בלאָזאָק, און קוים האָט ער זיך אָפּגע־סאָפּעט און דעם בלאָזאָק אויסגעבלאָזען, איז ביי איהם שוועק ווי א מזמור, און ער האָט מיר אָפּגעגעבען דין וחשבון פון נאָנץ בע־סאראביע, מיך בעקאָנט געמאכט מיט אלע פּריצים, וועלכע פּריצים עס האָבען א סך ערד און ווינציג הינד, און וועלכע פּריצים עס האָבען ווינציג ערד, נאָר א סך הינד. אויך פון פערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר א סך שענע מעשיות, פון „עהרליכע" פערד און פון „גנבה'שע" פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען אנדערע זאכען, און פון גנבים, וואָס קומען אהער פון רומעניע, מיסטענס ציגיינער, וואָס טהוען־אָפּ אמאל אועלכע זאכען, אז די האָר שטעלען זיך קאָפּוויער! איך האָב איהם אויסגעהערט, בעטראכט אָט דעם בעוואכסענעם נפש מיט די האָריגע הענד, צי נעהערט ער זיך ניט אָן א ווייטער קרוב מיט אָט די גזלנים פון רומעניע... איך האָב אָבער ארויסגעזעהן, אז אומזיסט האָב איך איהם חושד נעווען, וואָרום פון זיין וויי־טערען שמועס האָט זיך ארויסבעוויזען, אז ער איז גלאָט א גרא־בער יונג, איין עם־הארץ און נעבאך א גרויסע בהמה! פון די גזלנים איז ער ארויף אויף מכשפים, לצים, רוחות און שדים, מתים, וואָווקעלאָקעס און שרעטעלעך, וואָס ער אליין מיט זיינע אויגען האָט דאָס געזעהען — א סימן, זיי זענען מיט הערנער. וועד איז מיט הערנער — האָב איך איהם פערגעסטען פרעגען, און אגב האָבען זיך מיר נעקלאָפּט די אויגען... נאָט ווייסט, ווייפיעל צייט מיין חכם וואלט נאָך אזוי געזעסען איבער מיר, וועו איך הויב ניט אָן אונטערצודרימלען. שטאָף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך נעהאָט, ווייזט אויס, נעענוג, מחמת אז ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אז מארגען אין דער צייט וועט ער ערשט

דערצעהלען און דערצעהלען. פֿאר'ן אוועקגעהן האָט ער מיט מיר אינאיינעם בעטראַכט די פּענסטער, צי האָט מען גוט פֿערכאַפּט די לאָדען, געחאַפּט א קוק צום אויווען, צי האָט מען ניט פֿריה צוגעשטעקט דעם קוימען, בעוויזען מיר, ווי אזוי מע פֿערשליסט די טהיר, געזאָגט א גוטע נאַכט, אָפּגעלאָזט דעם בלאָזאָק און אוועק.

נאָך זיין אוועקגעהן האָב איך די טהיר צוגעשלאָסען און געפֿרובט, אויב זי עפֿענט זיך נישט. ניין — זי עפֿענט זיך ניט. נאָכדעם האָב איך בעטראַכט די פּענסטער אלע, געחאַפּט א קוק, אזוי זיך פֿאַרבייגעהענדיג, אונטער'ן בעט, געגומען זיך אויסטהון, צוגעגרייט דעם זייגער אויפ'ן טיש און די שוועבעלעך, ארויין אין בעט אריין, זיך איבערגעדעקט מיט א ווארעמער ריינער בייענער קאָלדערע, אויסגעלאָשען דאָס פֿייער, און...

דא האָט זיך דער זיידע פֿלוצים אָפּגעשטעלט און איז אנשווינגען געוואָרען. די נאַכט איז ווירקליך געווען פול מיט כשוף. דער הימעל האָט אראָפּגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואָס האָבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפּינטעלט, ווי א מענש, וואָס פּינטעלט מיט די אויגען. זיי האָבען צו אונז געוואונקען, זיי האָבען גערעדט צו אונז, זיי האָבען אונז געזאָגט: „וועו איהר זאָלט וויסען, וואָס עס טהוט זיך דא ביי אונז אין הימעל?!"... „נו, אדרבה, זאָגט אונז, שטערענדלעך, זאָגט אונז, וואָס טהוט זיך דאָרט ביי אייך אין הימעל?"... נאָר די שטערענדלעך זאָגען ניט, וואָס עס טהוט זיך דאָרט ביי זיי אין הימעל. זיי מינען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פּינטלען, ווי א מענש וואָס פּינטעלט מיט די אויגען. און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אריין, און וווייסען ניט, וואָס דאָרטען טהוט זיך.

מיר האָבען זיך אלע, אפּנים, שטאַרק פֿערטיעפט אין די שטערען און גאָר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפּים זעהר לאַנג. און אלע דריי האָבען מיר זיך אָנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס זענט איהר אנשוויגען געוואָרען?

— איך האָב געוואָלט אייך אויספּרובען, צי איהר האָלט קאָפּ.

— וואָס חייסט, צי מיר האָלטען קאָפּ? נעווים האָלטען מיר קאָפּ.

— זאָגט־זשע מיר, קינדערלעך, וואו האָלט איך?

— איהר האָלט ביי דער בייענער וואַרעמער קאָלדרע. איהר האָט זיך אייגנגעדעקט, אויסגעלאָשען דאָס פייער און...

— אָט אזוי האָב איך אייך ליעב. וויבאָלד איהר האָלט קאָפּ, קאָן איך אייך דערצעהלען וויטער. אלזאָ, איך האָב מיך גאָנץ פיין איבערגעדעקט און — א גוטע נאַכט!... איך וועל אייך ניט זאָגען אקוראט, צי איך האָב שוין געהאט אייגנגעשלאָפען, צי איך האָב נאָר־וואָס נעזאָלט אנשלאָפען וועלען, צי איך האָב שוין געהאט אָפּגעשלאָפען א צייט, — איך וויים נאָר, אז די אויגען האָב איך געהאלטען צו, נאָר געהערט האָב איך טריט, שטילע טריט — מע גענהט!... איך הער מיך צו שטאַרק — יאָ, מע גענהט!... „עט! עס ווייזט זיך מיר אודאי אוים!... דאָס איז א סך־הכל, א רעזולטאט פון דעם בעל־הבית'ס מעשיות"... אזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבעוידעקען איבער'ן קאָפּ — איך הער וויעדער א מאָל גאָנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיך אָן בעד רעכענען: אפשר נעהט מען דאָס אינ'ם אנדערען צימער אויף יענער זייט וואנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ, ביי זיך אין צימער, ניט וויים פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אלע מיינע געדאנקען, איך דערמאָן זיך, אז איך האָב, דאַכט זיך, נוט צוגעשלאָסען די טהיר, בעד טראַכט די פענסטער אלע, נעזעהען אויך וואָס אונטער'ן בעט מחוט זיך — וועל קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אהער נענומען?... און דאָ איז א פינסטערניש, חאָטש נעם זיך ארויס די אויגען! וואָס מהוט מען? אויסרייבען א שוועבעלע? זענט איהר גערעכט. א שכל איז דאָס טאקי. די פראַגע איז אָבער,

וואו נעמט מען א שוועבעלע, אז די שוועבעלעך לינען ערגיץ וויים איך וואו, אויפֿן טיש? נו? וואָם וועט איהר טהון? אי, איהר שווייגט? אז עמיצער איז פֿארהאן ביי מיר אין צימער — איז שוין ביי מיר קיין ספק ניט געווען. די קשיה איז נאָר, פֿון וואַנען האָט ער זיך געקומען? ווי אזוי איז ער אריין? פֿאַלגליך, דאַרפֿען מיר קלערען, אז אָדער דורך דער טהיר, אָדער דורכ'ן פענסטער? אויב דורך דער טהיר, איז דאָס דער בעל־הבית אליין, מיט א נאַכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאָס גלאָט א גנב. קיין גרויסע נפקא־מינה אפילו איז דאָס ניט, נאָר א מענש א בר־דעת האָט ליעב יערע זאַך בעקלערען, ער זאָל וויסען, וואו ער איז אין דער וועלט, ער זאָל ניט בלאָנזען אין דער פינסטער אפילו דעמאָלט, וועז עס איז פינסטער... איך האָב מיר פֿאר־געשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאָפּ אלסדינג, ווי אין פסוק שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האָב מיר אויסגעמאַהלט מיין צימער, דעם טיש, דאָס בעט, ווי אזוי האָב איך מיך נעלעגט? מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פים צו דער טהיר. פֿאַלגליך, וועז עס זאָל זיין אָפען די טהיר, וואָלטען דאָס דערפיהלט פריהער פון אלעמען — וועד? די פים. שטעק איך ארויס פאַוואָלינקע א שפיץ פום פון אונטער דער קאָלדרע, געווים וועל איך דערפיהלען עפים א ווינטעלע? — וועד! וואָם! די טהיר איז צו — דערזיף וועל איך שווערען! דאַרף מען זיך נעמען צום פענסטער. ווי אזוי זשע טהוט מען דאָס? שטעק איך ארויס פאַוואָלינקע פון אונטער דער קאָלדרע א האַנד — קיין שפור פון קיין ווינטעל, פון קיין קעלט. עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט וועדען אלע מאָל קלערער און נעהענטער. איך מעג שוועדען, אז איך הער עמיצער נעבען מיר אָטהעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאָג, א יאָהר.

א קאַלטער שוויים האָט שוין לאַנג ארויסגעטרעטען! דאָס האַרץ קלאָפּט, קלאָפּט, ווי א זייגער. וואָם טהוט מען? אראָפּ־שפרינגען פון בעט? אָנהויבען שרייען? מאכען א גוואַלד? צו

וועמען? אויף וועמען? אפּנים, איהר ווייסט דען, מיט וועמען איהר האָט צו טהון? אויפזעצען זיך אויפ'ן בעט — האָט איהר מורא זיך א ריהר טהון, וואָרום צו וואָם זאָלט איהר ווייזען יענעם, אז איהר שלאָפט ניט? ממה נפשך, איז דאָם א גנב, וועט ער זיך נעמען זיינם, וואָם איהם איז נויטיג, און וועט זיך געהן געוונטער־הייד. אָבער אז איהר וועט נעמען מאכען קולות, וועט ער דאָך וועלען ראטעוונען זיין אייגענע פעל, וועט ער אָנפאלען אויף אייך וואר ווייסט מיט וואָם פאר א כלי־זיין, וועט איהר, הייסט עם, אליין מאכען איהם פאר א גזלן, — צו וואָם נוצט דאָם אייך? וואָם זשע דען? וואַרטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט און וועט ארויפפאלען אויף אייך און וועט אייך חאפען פאר'ן האלז, און וועט אייך אָנהויבען וואַרגען, שטיקען? איז עפּים אויך ניט קיין פלאָן. אלזא, אַצינד זאָגט שוין איהר, וואָם וואלט איהר געטהאָן? לאָם איך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העל־דען!...

אזוי האָט זיך דער זיידע נעוועגדט צו אונז, זיינע דריי אייניקלעך, און געוואַרט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער האָט זיך ארויסגעחאפט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער פון אלע, דער פּאָעט. ער האָט זיך אָנגעצונדען, ווי איין אמת'ער העלד, גמאכט צוויי מוראַ'דיגע קולאקעס און בעוויזען, ווי אזוי ער וואלט געגעבען א שפרונג־אראָפּ פון'ם בעט, ווי אזוי ער וואלט איהם צוגעבוינען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואלט איהם געשטיקט, און האָט אויסגעלאָזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר אַ טוידט, דיר א טוידט!...

אויסגעהערט די תשובה פון'ם פּאָעט, האָט דער זיידע א קנייטש געטהאָן מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מהכתיתי!" און האָט זיך געוועגדט צו מיין קאלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט: וואָם וואלט ער געטהאָן? און מיין קאלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט איהם אָפּגענטפערט גאנץ אויפ־ריכטיג:

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, זיידע: געהן אָנפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט — דאָס וואָלט איך נישט געטהאָן. איך וואָלט איהם איבערגעלאָזט דעם זיינער מיט האַק און פּאַק, חאַפּט איהם דער רוח, און אַליין וואָלט איך אַרויסגעשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. האָבען צו טהון מיט יעדען פּאַרך, מיט יעדען גנב? זאָל דאָס געהן אין דער ערד אַריין...

— אויך גערעכט! — מאַכט דער זיידע. — האָבען צו טהון נישט מיט קיין גלייכען איז אודאי נישט כדאי... נו, און איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, וועז מיט אייך טרעפט זיך אזא מעשה?

אזוי זאָגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך גאַנץ אָפענטליך:

— איך? איך וואָלט פערשפּאַרט אַלע זאכען! איך וואָלט ניט אָנגענפאַלען אויפ'ן גנב, איך וואָלט ניט געשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואָלט... איך וואָלט... געשטאַרבען!

— אָט דאָס איז ריכטיגער פון אַלץ! — מאַכט דער זיידע מיט אַ הילכיגען גענעכטער, און אויף איהם קוקענדיג לאַכען אַלע, אָחוץ מיר. — שטאַרבען פּאַר שרעק איז טאַקי זעהר אַ וואויל עצה, נאָר איידער מע קומט דערצו, פּאַלט־אַרויס דריי מאָל די נשמה, עס בעשלאָגט אייך אַ קאַלטער שוויים, און איהר פיהלט, אז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פּאַר זיך דעם מלאך־המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאַלטען חלף, נאָר איהר ווייסט ניט, וען וועט זיין דער „חיק"!... בקיצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאָפּעט, אָבער ווי אזוי נאָך! מיט אימפּעט, מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פיהל דורך דער קאַלדערע עמיצעג'ס אַ האַנד אויף זיך, אַ פעסטע, אַ שווערע, אַ קאַלטע, אַ האָריגע האַנד, און טאַקי באַלד נאָך אַ האַנד. אהא! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אָט־אָט איז ער שוין, אָט־אָט חאַפּט ער מיך ביי'ם גאָרגל! אָט־אָט דערלאַנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאָפּ! אָט־אָט... נו? חכמים! וואָס וועט איהר איצטער טהון?

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגעשטעלט, אפּנים, געוואָלט אָפּ־רוהען א ווײַלע. מיר האָבען פערשטאַנען, אז עס איז איהם מסתמא שוער געוואָרן אויפצוקלעבען נאָך א מאָל אזא קריטישען מאָמענט, האָבען מיר איהם געלאָזט, ער זאָל אביסעל אָפּרוהען, און אַליין האָבען מיר זיך נענומען אײַנהערען אין דער שטילקייט פון דער נאַכט. איהר ווייסט, ליעבע פרײַנד? די שטילקייט פון דער נאַכט רעדט, רעדט וואַרטער. הערט זיך אײַן אמאָל, וועט איהר הערען קולות, שטילע נאָר זיסע וואַרטער פון אײַן אומבעקאַנטען נפש, וואָס זיצט נעבען אײַך אוו סוד'עט זיך און שושקעט זיך מיט אײַך, אוו עס מאַהלט זיך אײַך אויס, אז אײַך איז בעקענט די שטימע, איהר האָט זי ערגיץ געהאָרכט, איהר ווייסט ניט וואו... און עס דאַכט זיך אײַך אויס, אז איהר האָט געהערט א זיפץ, א טיעפען זיפץ, און איהר ווייסט ניט, וואַר האָט דאָס געזיפצט: צי אָט דער אומבעמערקטער נפש, וואָס זיצט נעבען אײַך, אָדער איהר אַליין האָט דאָס געזיפצט?... און עס האָפט אײַך אַן א מורא מיט א בענגעניש אינאיינעם; איהר וואָלט נעהרען אויפהויבען זיך, אוועקגעהן, נאָר עפּיס האַלט אײַך צו — איהר ווייסט נישט וואָס... עמיצער ציהט אײַך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט וואַר... און עס בענגט זיך אײַך מיט סכנת־נפשות — איהר ווייסט נישט נאָך וועמען... פּלוצים הערט איהר: פּליוך! ווי אין א טיף אז מע וואַרפט אַריין א שטיינדעל, אָדער אין א ברונען האָט עמיצער אַראָפּגעלאָזט א זאָך!... ארום און ארום אײַך, ווייסט איהר, איז נישטאָ קיין ברונען, נישטאָ קיין טיף. וואָס בעדייט דער פּליוך?... אָדער א „קרא" לאָזט זיך הערען. פון וואַנען געהט דער „קרא", אז אלע פויגלען שלאָפען?... און עס דאַכט זיך אײַך, אז די ערד אַטהעמט, קויס־קוים וואָס מע הערט. גלייך מיט אײַך אָטהעמט זי, די ערד, די נאַנצע וועלט, און איהר פיהלט, אז איהר זייט א חלק פון דער אָטהעמדיגער ערד, פון דער גרויסער־גרויסער וועלט, וועלכע איז א גרויסער־גרויסער סוד פאר אײַך...

דאָס שטילשווײַגען פונ'ם זיידען האָט זיך וויעדער פערצוויגען

מעהר וויפיעל מע בעדאַרף, און מיר זענען אויסגענאַנגען וויסען ניכער דעם סוף פון דער נעשיכטע, און מיר חאָבען זיך וויעדער א מאָל געזומען מינטערען דעם זיידען.

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס הייסט, וואָס נו? וואָס איז געווען וווייטער? וואר איז דאָס געווען? און וואָס האָט ער אייך געטהאָן? ווי אזוי זענט איהר אַרויס פון זייגע הענד?

— אזוי? איהר ווילט טאקי וויסען דעם סוף? האָט צייט. מאָרגען איז אויך א טאָג. עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז א ספור־המעשה, וואָס איז געדרוקט ערגיץ אין א בלאַט, און דער רעדאקטאָר דער הכם האָט אייך איבערגעהאקט אין סאמע מיטען, אוועקגעשטעלט פון אונטען די געוויסע צוויי ווערטער: „פּאַרטזעצונג פּאָלגט" — און געהט לאָדט איהם צום ונתנה־תוקף. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָט דער קלוגער רעדאקטאָר אייך געטהאָן מיט א כיון, בכדי איהר זאָלט מאָרגען אויך קויפען זיין בלאַט — איהר האָט איין אנדער ברירה? אָדער עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאַנג.

— מיט וואָסער שלאַנג?

— איהר וויסט נישט די מעשה מיט דער שלאַנג? — צייהט אוים דער זיידע מיט א ניגון. — וועל איך אייך דערצעהלען א נייע מעשה, א מעשה מיט א שלאַנג.

איינמאָל, דאָס איז געווען דעם 31טען דעקאַבער, פונקט ערב ניי־יאָהר, לייענט מען אין א צייטונג אזא מין געשיכטע: „א יונגע שענע פרוי, איין ערשטלינג, איז געזעסען מיט איהר ברעקפעלע קינד אויף די הענד ביי'ם פענסטער, נאר־וואָס געקלייבען זיך געבען דעם קינד זויגען. פלוצים, מע ווייסט ניט ווי אוו פון וואַנען, קריכט אַרויס א שלאַנג, טהוט זיך א קאטשע ארויף גלייך אויף דער פרוי, חאפט אריין די ברוסט אין מויל אריין און הויבט אָן

צו זויגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז די פרוי איז באלד אויפ'ן ארט געפאלען חלשות. נאטירליך, איז מען זיך צונויפגעלאפען פון דער נאנצער שטאדט רעטען די אומגליקליכע פרוי. מע האט צונויפגערופען די גרעסטע דאקטוירים פון שטאדט, נאר געהט טהוט עפים, האלט מלחמה מיט א גיפטיגער חיה! מע קאן דאָ נאָר נישט מאכען, מחמת טאמער ריהרט מען אן די שלאנג, אזוי לאזט זי ארויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ'ן ארט. וויעדער צוריק, זאל מען לאזען די שלאנג זאל זויגען וויטער, וועט זי אזוי לאנג זויגען, ביז די פרוי וועט שטארבען... שלעכט! — אזוי לאזט אוים די צייטונג. — די לאנע איז זעהר קריטיש, די שלאנג זויגט. די פרוי חלש'ט. דאקטוירים זיצען און זוכען מיטלען. אונזערע רעפארטערען שטעהען און וואַרטען. מארגען וועלען מיר געבען צו וויסען אונזערע לעזער וואס ס'איז געווארען מיט דער פרוי און מיט דער שלאנג". עס פערשטעהט זיך, אז ניט איין מארגען איז אוועקגענגען. דער עולם האט ניט אויפגעהערט צו קויפען אלע טאג א צייטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאנג א צייט מיט יאהדען, און איך האב מורא, אז עס זענען פארהאן אזעלכע געטרייע לעזער, וואס עד היום נאך הערען זיי נישט אויף צו קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאנג... שוין־זשע האב איך ניט פערדיענט ביי אייך, קינדער, איהר זאלט מיר וואַרטען ביז מארגען? א גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאנען פון דער ערד און האט גענומען זיך נעזעגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי אייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, נעחלש'ט, נעקושט — קוים מיט צרות נעפועלט, ער זאל זיך אוועקזעצען צוריק אויף זיין ארט און פארטזעצען זיין שרעקליכע נעשיכטע.

— נעדענקט־זשע, קינדער, וואו האלטען מיר? מיר האלטען, ווי אזוי דער נפש נעהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך

הער, ווי ער סאָפּעט מיט אימפּעט און מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פּיהל דורך דער קאָלדערע עמיצענ׳ס א האנד, און טאָקי באלד נאָך א האנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אָט־אָט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך וויים ניט, ווי אזוי איהר; איך האָב מיך אָנגעלייענט אמאָל, אין די יונגע יאָהרען, א סך אזעלכע מעשיות, מורא׳דינע, מיט שדים, גזלנים, מכשפים, רוחות — די דאָזיגע אלע מעשיות, דערף איך אייך זאָגען דעם רייגעם אמת, האָבען אויף מיר נישט געמאכט קיין שום אייג־דרוק, אויסער דעם, וואָס איך האָב נאָר געוואָלט וויסען דעם סוף, אשטייגער, אָט אזוי ווי איהר אצינד... דער בעגריף פון „אָנ־פאָלען", „איבערפאָלען", „הרגה׳נען", „טוידטען" — איז מיר גע־ווען פרעמד. אפילו דער מלאָך־המות מיט די פיעלע אויגען איז אויך נעווען ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראשידלע", איין אוים־געטראכטער חלום אויף צו שרעקען אונז, און ווייטער נאָר נישט... דאָ אָבער האָב איך דערזעהן דעם מלאָך־המות פאר מיינע אויגען. איך האָב איהם דערזעהן און האָב איהם דערקענט, אז דאָס איז — ער! ער! איך האָב נאָר נישט געקאָנט טרעפען, מיט וואָס פאר א טוידט איך וועל פון איהם דאָ פאָלען, און האָב דעריבער נישט געוואוסט, צו וואָס איך זאָל מיך פריהער חאפען: צום קאָפּ, צום האָלז, צום בויך? נעהער פון אלץ האָט זיך מיר פּאָרגעשטעלט, אז צוויי גרויסע, ביינעריגע, קאָלטע הענד וועלען מיך ארומחאפען ביי׳ם האלז און וועלען מיך נעמען וואָרגען. איך וועל וועהרען ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר ארויס פון שטערן, און איך וועל נישט קאָנען שרייען. אויף האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט א שווערע זאך, איין אייזערנע, לאָזט זיך אראָפּ מיר אויפ׳ן קאָפּ, און איך וועה פריטשמעליעט... אדער א ברייטעם שארפעם קאָל־טעם מעסער טהוט א שנייד־אריין זיך גלייך צו מיר אין בויך אריין, און איך הער דעם שניט... איך וויים אלעין ניט, קינדער, פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר געגומען מוטה און כח — פון דערשרעק וועהרד דער גרעסטער טרום א העלד, און אויב איהר ווילט

וויסען, וועל איך אייך אויסזאָגען א סוד, אז קיין „העלדען" זענען נאָר נישטאָ אין ערגיץ; דער אמת'ער העלד איז טאקי נאָר דער טרוס... הקיצור, איך האָב דערזעהען, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האָב איך מיר א טראכט געטהאָן: „וואָס ליגסט דו, שוטה? אויף וועמען וואַרטסט דו? דיין לעבען איז דאָך סאי ווי אַצינד נישט וועדטה א גראָשען"... און איך האָב מיך נעגעבען א הויב־אויף און א שפרונג־ארויס פון בעט, און בין שוין געוועזן מיט אין פוס ביי'ם טיש, און האָב געחאפט א שוועבעלע און געגעבען א רייב־אויס און א טראָנ־צו צום בעט, — איך טהו א סוק: א גרויסער, א שווארצער, א קודלאטער הונד, איין אמת'ער „סיביריאק" מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב־שבכלבים, אפנים, די גאנצע צייט, ערגיץ אונטער דער קאנאפע, אדער צווישען דער שאפע, איז איהם נמאָם געווארען צו ליגען אליין, אדער עס איז איהם געווארען קאלט, איז ער דאָס געקומען צו מיר מיט א וויזיט, זיך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אגב איז טאקי ביי מיר אויף דער בייענער קאלדערע פיעל בעסער, וואַרעמער און געשמאקער...

אויף מארגען האָט מיר דער אריגער בעל־אכסניה דער־צעהלט, אז דאָס האָט ער בעקומען א מתנה פון א פריץ.

— עס איז א שטילער הונט, — האָט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונט. ער טשעפעט ניט קיין פליעג אפילו. ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאָך בלינד אויף ביידע אויגען.

ח.

דער אידישער קריללאָוו

איצטינס מאל זענען מיר געוועסען זאלבעפערט שוין אין וואגאן פון אייזענבאהן. מיר האָבען זיך נעמאכט א פאָהר־ארויס

פון שטאָדט אויף א טאָג, א מין „פֿאַרטי דע פֿלעזיר". נישט חלילה אויף דער יאָנד — שיסען האָבען מיר נישט ליעב. נישט שיפען זיך אויף א שיפעל — מיר קאָנען נישט. אויך נישט קיין אַנדערע תענוגים זיך אָנטהון — וואָס זענען מיר? פֿריצים? עס נעהט אונז מעהר נישט אָפּ? דורכפֿאָהרען זיך אַביסעל — מהכתיתי. פֿאָהרענדיג שמועסט זיך אַמאָל בעסער ווי אין דער היים. און פון וואָס שמועסען פֿיער אידישע שריפּטשטעלער, אז זיי זיצען זאָלבעפֿערט אין איין וואָגאָן? פון ליטעראָטור. דעם יונגסטען פון אונז, דעם פֿאָעט, איז אייגנגעפֿאָלען א גראָנק, אז אונזער פֿאָלקס־ליטעראָטור פעהלט נאָר איין זאַך — פֿאַבעלען, „באַסנים". אָבער באַסנים! עכט־אידישע! מיט'ן אידישען לשון, מיט אידישען וויטץ, מיט פעפֿער! די אידעע איז אונז אַלעמען געפֿעלען; שטאַרק געפֿעלען! דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אזוי — געפֿעלען. ווי קאָן עס גלייך געפֿעלען א זאַך, וואָס יענער האָט דאָס פֿאַרגעלעגט, ניט איך? מע דאַרף עס פריהער רעכט צעקייען און ערשט נאָכדעם „מסביר זיין", געבען צו פערשטעהן, בעלייכטען, אויסבעסערען, איטלעכער נאָך זיין השגה און פערשטאַנד. עס פערשטעהט זיך, אז תחילת האָבען מיר זיך אַביסעל געשפּאָרט, נאָכדעם טאָקי רעכט צעאָמפּערט זיך, דאָס הייסט, חלילה נישט נעקריענט זיך, נאָר גלאָט אזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אז ער פערשטעהט בעסער פונ'ם אנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אַלע פיער, אז מע דאַרף זיך נעמען שרייבען „באַסנים". די פראָגע איז נאָר — מי ומי ההולכים? וואָר זאָל זיך נעמען צו דער ארבייט? דאָ האָט יעדער פון אונז אַרויסבעוויזען אזוי פיעל בעשיידענהייט און ענווות, אז מע האָט זיך וויעדער געמוזט צעקריענען. איטלעכער פון אונז האָט אַרויפגעלעגט די ארבייט אויפ'ן צווייטען, און מיר אַלע אויפ'ן „זיידען". איינער האָט נעזאָגט, אז אזא ערנסטע ארבייט דאַרף נעמען אויף זיך מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּעראָמענט; ער־שטענס, וויל ער איז איין ערנסטער מענש, און, צווייטענס, וויל

ער בעויצט שפראך, עטליכע לשונות. דער אנדערער, טאקי מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, האט געדרונגען פונקט קאפויער, אז דאס פאסט פאר מיר, דוקא וויל איך בין נישט אזא ערנסטער מענש... איך האב אנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פון אונז, אויפ'ן פאעט, אז דאס איז פאר איהם ווי אנגעמאסטען: סטייטש, א דיכטער! און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פינגער: „אדרבה, דאס פאסט פאר אייך, איהר זענט א הומאריסט!"... אזוי לאנג, ביז עס איז געבליבען, אז מיר אלע פיער דארפען זיך נעמען צו דער ארבייט און ארויסגעבען א בוך פון פאבעלען.

— קינדער! — רופט זיך אן דער זיידע מיט זיין פרייליך שמייכעל, ווי געווענליך. — איך האב מורא, אז די ערשטע פאבעל וועט מען דארפען מאכען איבער אונז טאקי אליין, און הייסען וועט דאס מיט'ן נאמען „דער קווארטעט"...

דער נעדאנק האט ארויסגערופען א הילכיגען געלעכטער אין אונזער גאנצער חברה, און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, האט זיך אראפגענליטשט פון דער באנק און האט זיך נענומען קאטשען פאר נעלעכטער. ער האט שוין אזא טבע, אז ער הויבט אן לאכען, לאכט ער אזוי נעשמאק, ביז ער מאכט דעם גאנצען עולם לאכענדיג. פלוצים וואכסט־אויס א גלאטער קאפ פון נאך גאר א יונגענמאן, א בחור, מיט א גלאט געגאלט געזיכט, ווי אייז ארטיסט, מיט לאכענדיגע אויגען, מיט ריהרעווידיגע ברעמען, און רופט זיך אן צו אונז בזה הלשון:

— איזווינטיע, גאספאדא! עס איז אביסעל ניט פרילִיטשנע, אפשר טאקי נישט טאקטיטשנע, וואס איך ווריוואיע מיך אומגעבעטען אין א פרעמדען שמום. איהר האט, ניט ווילענדיג, מיר אנגעטראטען אויפ'ן פוס. איך זיץ די גאנצע ציים, פון יענער זייט, און הארך, ווי איהר ראזוושדאיעט פון א זאך, וואס איך האב פערבראכט דערויף א סך. באסניס דאס איז מיין קאניאק,

מיין לעבען. א זאק מיט בּאַרשטש אַוועקגענעבען. מיין נאַמען איז פּעלדשטיין, פּון קעשענייעו בין איך אליין. איך שטודיער דאָקטאָר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאָדט בערלין. איהר הערט, ווי איך רעד מיט סטיכעם? אזא פּריווויטשקע צו־אַלדי רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אָן, ווי א הוהן — א האָהן; איהר חלש'ט וויסען, ווער איך בין, איהר זענט נערעכט, עס האָט א זין. איך וועל אייך זאָגען צווויי נעצעהלטע ווערטער, וועט איהר זיך אויפ־האפען פון די ערטער: איך בין דער אידישער קריי־לאָוו, און איין עק א סוף.

אָבער טאקי אזוי ווי ער האָט נעטראָפען! אלע פיער האָבען מיר זיך נענעבען א הויב־אויף פון די ערטער און געבעטען דעם אידישען קריליאָוו, ער זאל זיך אַוועקזעצען דא מיט אונז. דער אידישער קריליאָוו האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבען אונז און האָט אַנגעהויבען שיטען מיט גראַמען אזוי פיעל, אז עס האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ. עס האָט זיך נעדאַכט, אז די גראַמען פאלען פון די פּאליצעס, פון די טשעמאָדאַנעס, שפּרינגען דורך די פענסטער, שיטען זיך און קויקלען זיך, ווי באָב, ווי ארבעס. איידער איהר האָט צעקייעט די ערשטע עטליכע רייסען, זענען שוין געקראָכען צו אייך אין אויהער אריין פּרישע גראַמען — מיט איינעם ווארט, עס האָט זיך ביי איהם נעגראַמט פון אלע זייטען. קיינער פון אונז האָט קיין צייט נעהאַט א ווארט אויסצורעדען. דער אידישער קריליאָוו האָט אונז אלעמען פער'כשופ'ט מיט זיינע גראַמען און מיט זיינע באַסנים, וועלכע איך נעב איבער ווארט און ווארט:

אַיין אייזעל מיט א סאַלאַוויי.

אַיין אייזעל דערזעהט א סאַלאַוויי
און מאַכט צו־נ־איהם מיט א נעשריי,
ווי א נאַחאַל, א בלאַזען:
„הער נאָר, סאַלאַווייטשיק, מיין טאַלאַנטליווע חזן!

מע זאָגט, דו זינגסט עפּים אזעלכע שטיק,
וואָס סע פּשוט איין אנטיק!
דו ווייסט דאָך, אז איך בין א מבין,
ווי א קאַץ אויף הייוועז.
טאָמער וואָלסט דו מיר נעזונגען עפּים א זאַך,
א פּאָר שטיקלעך, נישט קיין סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן א רויך"...
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָוויי,
מיט א שלשלת, מיט א דרעה,
מיט א פייף און מיט א קנאַק,
ווי אונזער חזן פּאַסטערנאַק
אויף א ברית, אז ער חאַפּט א כוסה,
פּריהער א קלייניע, דערנאָך — א גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן־קורח...
א סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָוויי.
רופט זיך אָן דער אייזעל צו איהם אזוי:
„נישט זאָגען קיין ליגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קיין ניגון.
אָטשעז זשאָל! עס גענט פערלאָרען א טאָלאַנט.
איז אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאַנט.
וועז דו זאָלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואָלט דיין געמבע ערשט ג'שמ'ט"...

* * * * * * * * * * * * *

וואָס איז פון דער באַסני די נראַוואָאוטשעניע?
אז איהר שרייבט אָן א סאָטשינעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם א מניעניע,
זאָלט איהר דאָס בעז מאַליישאַווא סטיעסניעניע

און עס זאָל ניט זיין קיין שום ניערֿאַראַזומעניע, —
אַרײַנוואַרפֿען אין אַ גוטען אָרט דלײַא אוניטשטאָזשענײַא...

* * *

דער אידישער קרילאָוו האָט אונז נישט געלאָזט לאַנג קוויקען זיך מיט דער ערשטער באַסני. ער איז אויפֿגעשטאַנען מיט אַ שײַנענדיג פּנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען, אַרײַנגעלאָפֿן ביידע גראָבע פּינגער אין בײַדע זײַטען זשילעט און גענומען לײַענען אונז די צַווייטע באַסני:

דער וואָלף און די קאַטן.

עס לויפֿט אַ וואָלף פון שוואַרצען וואַלד,
עס ברענט דער פֿראָסט, עס בלאָזט, ס'איז קאַלט,
נאָר ער מוז נעבאַך לויפֿען,
אַניט — וועט מען זיין פּעלעכען פֿערקויפֿען.
מיין וואָלף —
צום דאַרף.
ער זעהט, עס זיצט אַ קאַץ אַליין,
און הויבט אָן בעטען זעהר שען:
„קעצעלע! קעצעלע! מיר זאָל זיין פֿאַר דיין פּנים!
אויף מיין פּעל זענען דאָ אַ סך בעלנים.
נעם מיך אַריין צו דיר, ווייבעלע!
זיי מיך מכבד מיט אַ געבראָטען טייבעלע!"
— ווייסט דו וואָם? לויף זיך דורך צו מיין טאַטע.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם נע'לקח'ענט די קאָפּאָטע.
— נו, געה־זשע צו יענקעל דלות.
— ס'איז גרינג צו זאָגען. וואו איז זיין טלית?
— נו, ווייסט דו וואָם? געה צום בעל־הבית: צו בערעל טנופת.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם אַוועקגעלאָזט די עופות.

— נו, אויב אזוי, איז א שלעכטער משא־ומתן,
צוריק אין וואלד, א רוח אין דיין טאטען !...
. . . . . .
יערע באסניא האט זיך איהר נראוואאוטשעניע.
פון דאנען פיהרען מיר ארויס א פריאמאיע זאקליוטשעניע :
אז איהר פעררוקט דעם טשאלענט, מעגט איהר ניסען שמאלץ
צעהן פוד. נאר לענט איהר נישט קיין האלץ,
חאטיא עס מעג זיין אים פרייטיג,
וועט דער קוגעל ניט זיין צייטיג.

* * *

נישט נעלאזט אונז אפרוהען זיך פון דער צווייטער באסני,
האט אונז דער אידישער קרילאוו געזומען לייענען א דריטע :

„קוואַרטעט", ביי מיר היימט עם „די קאפעליע".

אז איהר ווילט וויסען וועד —
איז א ציגע, איין אייזעל מיט א בער
האבען זיך צונויפגענומען אלע דריי
נעפרעמענט מאכען א שפיעלעריי.
מע זיצט זיך בריידט און ווייך, ווי אויף וואטען,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאטען,
די אינסטרומענטען טראגט מען צו,
מע מישט די נאטען ווייס איך וואו,
מע קלאפט, מע רייבט מיט די סמיטשאקען,
עס פליהען פון די פיעדלען די קאלאקען.
דא צעבייזערט זיך דער עזעל
און גיט א שנאל דער ציגע אין נעזעל :
„אט באלוואנעם !
זיך צערימפעלט, ווי די שארלאטאנעם !
ממה נפשך, מאכען מיר א שפיעלעריי,

דאַרף מען שפּיעלען אַלע דריי
צום טאַקט, צום קלאַפּ,
און האַלטען קאַפּ.
הער נאָר, דו, רב בער!
די ציעג זאָל זיצען דאָרט, און דו — אַהער!"
בקיצור, עס דויערט ניט קיין סך, טהוט די ציעג א לאַך:
„מע־ע־ע! אז אָך און וועה איז אייך!
איהר זענט ביידע גראָבע יונגען!
אומזיסט ארויסגעשטעלט די צונגען!
אָט פליהט א סאָלאָוויי,
ער וועט אייך זאָגען, ווי אזוי
מע דארף בעזעצען די קאפּעליע,
זי זאָל ניט קריכען אויף דער סטעליע".
דערהערט דער סאָלאָוויי,
צעלאַכט ער זיך און מאַכט צו זיי:
„חאַ־חאַ־חאַ, כלי־זמרים!
גרילצערס, שאָרים־באָרים!
איהר קאָנט שוין שטעהן, איהר קאָנט שוין זיצען
איהר קאָנט אייך גראָבלען, איהר קאָנט אייך קריצען.
פון אייער שפּיעלען, איהר מעגט מיר גלויבען
וועט די וועלט קיין נחת ניט דערלעבען.
. . . . . .
פון דער באַסני די זאקליוטשעניע
איז א טיפּע נראָוואָאוטשעניע:
אז מע רופט־אויף א חתן צו דער תורה
און ער קען נישט די הפטורה,
מעג ער אָנטהון דריי טליתים,
וועט ער ניט אויפשטעהן קיין תחית־המתים.
דער שניט פון די באַסנים מיט זייערע אונערוואַרטעטע „נרא־
וואָאוטשעניעס" האָבען אונז, מע קאָן זאָגען, צום טוידט געשלאָגען,

און איידער מיר האָבען צייט געהאַט זיך ארומקוקען און זיך נעהער צו בעקענען מיט'ן אינטערעסאַנטען נפש, האָט נעגעבען א פּייף דער צוג, אַן דער „אידישער קריגאָוו" האָט זיך געגעבען א חאַפּ צו זיינע פּעקלעך, זיך אָפּגעזעגענט מיט אונז, נאַטירלעך אין גראַמען, געביטען זיך מיט די אַדרעסען, און שטעהענדיג שוין מיט די טשעמאַדאַנעס אין די הענד ביי דער טהיר, האָט ער אונז דערווייל דעקלאַמירט נאָך א באַסני מיט'ן נאָמען:

א פּוכס אין ווייננאָרטען.

א פּוכס א מחותן, הונגעריג ווי א וואָלף,
איז געגאַנגען אין בעסאַראַביע אין א דאָרף
פּאַרביי א ווינאָגראַדניק א גראָמאַדנעם
(איך וועל אייך זאָגען אויף זשארגאָן,
וועט איהר חאַפּען דעם טאָן:
„א גאָרטען א ווינאָגראַדנעם").
ער דרעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען;
די פּויגעלעך פּישטשען,
די ווייגטרויבען בלישטשען.
או־וואַ, איין עבירה —
א טייערע פּרי,
און האָבען א זעלטענעם ריח;
נאָר זיי הענגען אזוי הויך,
חאַטש דראַפּע זיך אויף די וועגד,
חאַטש קריך פון דער פּעל,
צעריים זיך די הענד,
מאַך פון זיך א תל!...
אָפּגעשטאַנען אזוי אקעגען א שעה,
מאַכט ער פּאַר דאַסאַדע: „וויים איך —
אויף וואָס אידען מאַכען א ברכה!

אַיך זאָל אַזוי האָבען הצלחה:
א שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאַלץ,
בעשמירט מיט פּוטער אָדער שמאַלץ,
האָט טויזענד מאָל מעהר טעם!
ווינאָ־נראַד! א גאַנצער טאַראַם!
א טרעסקאַוויצי, א מציאה!
דאָקטוירים פּראָפיסעוון א רפואה!
וואָפערוויך, איז ער גרין אַזוי ווי גראָז,
האָט קיין אידישען טעם, וויים איך וואָס!
זויער ווי פּסח'יגער ווין,
איך דאַרף איהם אויף סים־סאָט כפּרות,
ווי צייהן־ווועהטיג,
ווי מיינע צרות —
לאָז ער אייך געהן אין דער ערד אריין!"...

* * * * * * * * * * * *

פון דער דאָזיגער באַסני, ק'סאָזשאַלעניע,
ציהען מיר א מאָדנע נראַוואָאוטשעניע:
אַז סע שטעהען אין גאַס צוויי אידען
און בעסיעדעווען זיך ספּאָקאָינע און צופריעדען,
חלילה נישט געקריעגט זיך, נישט געספּאָרעט,
ניט געשטורכעט, ניט געטאָרעט,
נאָר גלאַט אַזוי, מיט הענד, מיט ביינער, —
דאַרף נישט אַרייַנמישען זיך קיינער,
וואָרום צווישען יאָ און ניין,
קאָנט איהר חאָפּען אין די צייהן...

* * *

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאָדאַנעס אויפ'ן וואָקזאַל, אין א לאַנגען ראָק, מיט א היטעל אויף א זייט, האָט „דער אידישער קריל־אַוו" צו אוגז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען,

די ריהרעווידיגע ברעמען, דאָם פּנים, דאָם גאַנצע סימפּאַטישע אויס־זעהען זיינם האָט געדעדט, געדעדט, געדעדט מיט גראַמען. צום לעצטען מאָל האָט ער אונז געשענקט א שמייכעל און אויסגעשריגען פון דער ווייטען:

באַסנים וועל איך אייך ערשט שיקען;
איך האָף צו גאָט, זיי וועלען אייך געפעלען.
איהר וועט, אם ירצה השם, זיך קוויקען.
דער עולם וועט די פינגער לעקען, איהר וועט קוועלען!